

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti

Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında

Qərar № 103

Bakı şəhəri, 21 iyun 1999-cu il

«Qaz təchizatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [1998-ci il 28 sentyabr tarixli 773 nömrəli](#) Fərmanının icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərara alır**:

1. «Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları» təsdiq edilsin ([əlavə olunur](#)).
2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

A.RASI-ZADƏ

«Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik Toplusunda» dərc edilmişdir (30 iyun 1999-cu il, № 6, maddə 381) («VneshExpertService» LLC).

7 noyabr 2002-ci il tarixli, 173 nömrəli; 21 sentyabr 2004-cü il tarixli, 135 nömrəli; 24 dekabr 2004-cü il tarixli, 197 nömrəli; 13 sentyabr 2006-cı il tarixli, 207 nömrəli; 6 fevral 2007-ci il tarixli, 25 nömrəli; 1 may 2008-ci il tarixli, 107 nömrəli; 6 may 2008-ci il tarixli, 109 nömrəli; 10 sentyabr 2009-cu il tarixli, 134 nömrəli; 24 sentyabr 2009-cu il tarixli, 153 nömrəli; 19 oktyabr 2009-cu il tarixli, 168 nömrəli Qərarlara əsasən əlavələr və dəyişikliklərlə («VneshExpertService» LLC).

---

*Azərbaycan
Respublikası
Nazirlər
Kabineti*

*Kabine
tinin
1999-
cu il
21 iyun
tarixli,
103
nömrəl
i
qərarı
ilə
təsdiq
edilmiş
dir.*

Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları

1. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Qaydalar [«Qaz təchizatı haqqında»](#) Azərbaycan Respublikasının Qanununa, digər qanunvericilik aktlarına, «Qaz təchizatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [1998-ci il 28 sentyabr tarixli 773 nömrəli](#) Fərmanına uyğun olaraq, qaz təchizatı sahəsində magistral və xarici qaz boru kəmərlərinin, sənaye qurğularının, digər qurğuların və fəaliyyət növlərinin zərərli təsirindən qorumaq, habelə insanların həyatını, sağlamlığını və əmlakını mühafizə etmək və mümkün ola bilən qəzaların qarşısını almaq, onların zərərli təsirini azaltmaq məqsədi ilə qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydalarını müəyyən edir.

1.2. Bu Qaydalar şəhərlərin, qəsəbələrin və yaşayış məntəqələrinin ərazisində qaz kəmərlərini və qaz kəmərlərindəki qurğuları, qazdan xammal kimi istifadə edən sənaye müəssisələrinə təbii qaz verən qəsəbələrarası qaz kəmərlərini, habelə mayeləşdirilmiş qazdoldurma məntəqələrini, təbii qazdan neftlə birlikdə çıxarılan, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazlarından yanacaq kimi istifadə edilməsini layihələndirən, tikən, quraşdıran və istismar edən hüquqi şəxslər, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslər üçün məcburidir.

1.3. Qaz təchizatı sistemlərinin, habelə ayrı-ayrı qaz kəmərlərinin və qaz təchizatı obyektlərinin layihələndirilməsi, tikilməsi, quraşdırılması, sazlanması, təmiri, istismara qəbulu və istismarı üzrə daxili texniki şərtlər və təlimatlar bu Qaydaların tələblərinə uyğun olmalıdır.

1.4. Şəhərlərdə, qəsəbələrdə və yaşayış məntəqələrində, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin ərazilərində, əhaliyə məişət xidməti müəssisələrində, yaşayış binalarında qaz kəmərlərinin tikilməsi və onlarda qurğuların quraşdırılması, həmçinin qazdoldurma stansiyalarının, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazları üçün çənlərin qurulması və tikilməsi, avtomobil qazdoldurma stansiyalarının, qazdoldurma məntəqələrinin quraşdırılması və tikintisi, bir qayda olaraq, ixtisaslaşdırılmış layihə təşkilatları tərəfindən qüvvədə olan normativ sənədlərin və bu Qaydaların tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Layihə, onun verilmiş şərtlərə və qüvvədə olan normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu qaz istifadəçiləri tərəfindən müəyyən edildikdən, qaz təchizatı ilə məşğul olan *Dövlət Neft Şirkəti* orqanları və *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* ilə razılaşdırıldıqdan sonra təsdiq edilir. Razılaşdırılmış və təsdiq olunmuş layihələr 24 ay müddətində qüvvədə olur. Bu müddət ərzində iş başlanmayıbsa, layihələr yenidən razılaşdırılmalıdır.

Qaz təchizatı sistemlərinin genişləndirilməsi, yenidən quraşdırılması, yeni təchizat vasitələri ilə təmin edilməsi və yenidən istismara verilməsi yeni obyektin tikintisi ilə əlaqədar tələblərə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.

1.5. Qaz çəkilən şəhərlərdə, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrində qaz kəmərlərinin çəkilməsi, qaz tənzimləyici məntəqələrin (QTM) və başqa obyektlərin tikilməsi üzrə işlər *Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi* ilə razılaşdırılaraq ixtisaslaşdırılmış tikinti-quraşdırma təşkilatları tərəfindən, qaz təchizatı üzrə təsdiq edilmiş layihə əsasında aparılır. Qazçəkmə işlərinə nəzarət və işlərin qəbul edilməsi qaz təsərrüfatının istismarı həvalə olunan təşkilatın və *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* müvafiq orqanlarının iştirakı ilə həyata keçirilir.

Şəhərlərə, qəsəbələrə, kəndlərə qaz çəkilməsinə, mayeləşdirilmiş qazların çən qurğularının tikintisinə, quraşdırılmasına başlanmasında bu işləri aparan təşkilat *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* yerli və yaxud sənaye sahəsi üzrə müvafiq nəzarət təşkilatına 5 gün əvvəl xəbər verməlidir.

1.6. Qaz çəkilən şəhərlərin, qəsəbələrin və kəndlərin qaz təsərrüfatları, həmçinin sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin qaz təsərrüfatları, qaz çəkilən qızdırıcı qazanxanalar, mayeləşdirilmiş qazla qazdoldurma stansiyaları, onların tikintisi, quraşdırılması üzrə işə başlamazdan əvvəl Dövlətdağmədəntexnəzarət orqanının yerli və yaxud sənaye sahəsi üzrə müvafiq nəzarət təşkilatlarında texniki nəzarət üçün qeydiyyatdan alınmalıdırlar. Göstərilən obyektləri qeydiyyatdan keçirmək üçün onların sahibləri (sifarişçilər), obyektin adını və onun ünvanını tabe olduğu yuxarı təşkilatın adını, layihəni yerinə yetirən təşkilatın və tikinti-quraşdırma işlərini aparacaq təşkilatın aldığı xüsusi razılıq (lisenziyanın) surətini, layihənin texnoloji hissəsini və ona izahatı, habelə işlərə texniki nəzarət aparmaq üçün hazırlıqlı şəxsin olması barədə *Fövqəladə Hallar Nazirliyində* yazılı müraciət etməlidirlər.

2. Magistral boru kəmərlərinin mühafizəsi

2.1. Bu Qaydalar, mədən və mədəndaxili boru kəmərləri və kollektorlar da daxil olmaqla, təbii süni karbohidrogenli qazları, kondensat, sıxılmış karbohidrogenli və mayeləşdirilmiş qazları, digər sıxılmış karbohidrogenləri nəql edən magistral boru kəmərlərinin mühafizəsini təmin edir.

2.2. Bu Qaydaların şamil edildiyi magistral boru kəmərlərinə aşağıdakılar daxildir:

- şaxələnmiş qollarla, bağlayıcı armaturlarla, təbii və süni maneələrdən keçən keçidlərdə, kompressor stansiyalarına qoyulmuş qovşaqlarla, təmizləyici qurğuların qəbul və buraxma qovşaqları ilə, qaz sərfi qovşaqları ilə metanolu daxil edən qurğularla birlikdə boru kəmərləri;
- boru kəmərlərini paslanmadan mühafizə edən elektrokimyəvi mühafizə, texnoloji rabitənin qurğuları və xətləri, boru kəmərlərinin telemexanika ləvazimatları;
- məsafədən idarə edilən bağlayıcı armaturların, boru kəmərlərinin elektrokimyəvi mühafizə qurğularının elektrik ötürücü xətləri və elektrik təchizatı cihazları;

- yangından mühafizə ləvazimatı, boru kəmərlərinin eroziyaya qarşı mühafizə qurğuları;
- kondensatın saxlanması və qazsızlaşdırılması üçün tutumlar, sıxılmış karbohidrogenlərin buraxılması üçün yeraltı anbarlar;
- boru kəmərlərinin istismarında xidməti xətt qurğuları;
- boru kəmərləri boyunca yerləşən daimi yollar, vertolyot meydançaları, kəmərlərə gedən yollar, boru kəmərlərinin yerlərini göstərən fərqləndirici və xəbərdaredici nişanlar;
- əsas və aralıq kompressor və qazpaylayıcı stansiyalar avtomobillərə sıxılmış qazdoldurma stansiyaları;
- yeraltı qazsaxlama stansiyaları.

2.3. Boru kəmərləri xətti üzrə dəmir betondan və ya taxtadan hazırlanmış fərqləndirici nişanlar (göstərici yazı lövhələri) yer səthindən 1,5—2 metr hündürlüyündə qurulur.

2.4. Boru kəmərləri, çay və kanallarla kəsişdikdə sahillərdə xəbərdarlıq nişanları qoyulmalıdır. Nişanlar boru kəmərlərini istismar edən idarələr (təşkilatlar) tərəfindən respublikanın su təchizatı ilə məşğul olan orqanları ilə razılaşdırılmalıdır. Dəniz sualtı boru kəmərlərinin çəkilməsi haqqında Dövlət Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinə xəbərdarlıq etməklə, boru kəmərlərinin yerləşdiyi xətlər dəniz xəritəsinə salınmalıdır.

2.5. Boru kəmərlərinin bütün dərəcələrdən olan avtomobil yolları ilə kəsişdiyi yerlərdə, nəqliyyatın dayanmasını qadağan edən müvafiq yol nişanları qoyulmalıdır.

2.6. Tikinti-quraşdırma və sifarişçi təşkilatlar tərəfindən müvafiq qaydada tikilmiş boru kəmərlərinin faktiki vəziyyətinin (icra sxeminin) və digər lazımi sənədlərin, torpaq istifadəsi xəritəsinə salınması üçün rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanlarına verilməlidir. İcra hakimiyyəti orqanı boru kəmərlərinin yerləşdiyi yerlər haqqında, maraqlı olan hüquqi və fiziki şəxslərə məlumat verir.

2.7. Boru kəmərlərinin, çəkilmə tərzindən asılı olmayaraq, istismarına normal şərait yaratmaq və zədələnmə hallarının qarşısını almaq məqsədi ilə **mühafizə zonası** təyin edilir:

- boru kəmərləri xətti boyunca, onun orta oxundan hər tərəfə şərti xətlərlə 50 m keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır. Kənd təsərrüfatı üçün yararlı olan torpaq sahələrindən keçən, boru kəmərləri xətti boyunca onun orta oxundan hər tərəfə şərti xətlərlə 25 metrədən keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır;
- çoxlu sayda qarışıq boru kəmərləri boyunca, kənar kəmərlərin orta oxundan hər tərəfə, şərti xətlərlə 50 metrədən keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır.

Kənd təsərrüfatı üçün ayrılmış torpaq sahələrindən keçən çoxsaylı qarışıq boru kəmərləri xətti boyunca, onun kənar kəmərinin orta oxundan hər tərəfə, şərti xətlərlə 25 metrədən keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır;

- boru kəmərlərinin sualtı keçidləri xətti boyunca su səthindən onun dibinə qədər olan məkanda, paralel müstəvilər arasında, kənar xəttin orta oxundan hər tərəfə **100 m mühafizə zonası** ayrılır;
- kondensatın saxlanması, qazdan ayrılması üçün tutumların, neft və neft məhsullarının, kondensatlarının, sıxılmış qarışıqların qəza vəziyyətində

axıdılması üçün torpaq anbarlarının əhatəsində göstərilən obyektlərin ərazisinin sərhədlərindən hər tərəfə 50 m olmaqla qapalı xətlə hüdudlanmış torpaq sahəsi şəklində olmalıdır;

- baş və aralıq sorulub vurulma və doldurma nasos stansiyalarının, çən parklarının, kompressor və qazpaylayıcı stansiyaların, qaz məsrəflərinin ölçüldüyü qovşaqların, doldurma və qəbuletmə körpülərinin, yeraltı qazsaxlama stansiyalarının neft və neft məhsullarının qızdırılması məntəqələrinin əhatəsində göstərilən obyektlərin sərhədlərindən hər tərəfə 100 m olmaqla qapalı xətlə hüdudlanmış torpaq sahəsi şəklində olmalıdır.

2.8. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarına daxil olan torpaq sahələri, torpaq istifadəçilərindən, mülkiyyətçilərindən və icarəçilərindən alınmır, bu Qaydaların tələblərinə məcburi əməl edilməklə, kənd təsərrüfatı və s. işlər üçün istifadə edilir.

2.9. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında, kənd təsərrüfatı tarla işlərinin suvarma və yığım işlərinin başlanması haqqında, torpaq istifadəçiləri mülkiyyətçilər və icarəçilər tərəfindən, boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər əvvəlcədən məlumatlandırılmalıdırlar.

2.10. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında yerləşdirilməsi, suvarılan torpaqların müvəqqəti su altında qalması ilə əlaqədar görülən işlər, torpaq istifadəçiləri, mülkiyyətçilər və icarəçilər ilə boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər arasında razılaşma ilə aparılır.

2.11. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında, onu istismar edən hüquqi və fiziki şəxslər *Dövlət Neft Şirkəti* və onun yerli orqanlarının yazılı razılığı olmadan aşağıda göstərilən işlərin aparılması qadağandır:

a) hər hansı *tikinti və ya* quraşdırma işləri;

b) bütün növ kol və ağacların basdırılması, yem məhsullarının, gübrə və materialların yığılması, ot və samanların taya vurulması, heyvan saxlamaq, balıq yetişdirmək üçün yerlərin ayrılması, balıq və su heyvanlarını tutmaq, bitkiləri yığmaq, buz sındırılması və yığılması;

c) boru kəmərlərinin üstündən və yanından keçidlərin düzəldilməsi, avtomobil və digər nəqliyyat vasitələri, traktor və mexanizmlər üçün dayanacaqların təşkili, kollektiv bağ və bostan salınması;

ç) torpaq meliorasiya işlərinin aparılması, suvarma və qurutma sistemlərinin quraşdırılması;

d) hər növ dağ, quraşdırma, partlayış və torpaq səthinin düzləndirmə işləri;

e) quyuların quraşdırılması, şurf açılması və yerin təkindən nümunə götürülməsi məqsədi ilə geoloji-seysmik, geodeziya və başqa axtarış işləri.

Boru kəmərlərinin **mühafizə zonasında** iş aparılmasına yazılı şəkildə icazə almış hüquqi və fiziki şəxslər, boru kəmərlərinin mühafizəsini təmin edən şərtlərə əməl etməyə borcludurlar. Boru kəmərlərinin mühafizə zonasında iş aparılması şərtləri magistral boru kəmərlərini istismar edən *Dövlət Neft Şirkətinin* yerli orqanları tərəfindən təyin edilir və

müvafiq icra hakimiyyəti və *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* orqanları ilə razılaşdırıldıqdan sonra həyata keçirilir.

Boru kəmərlərinin **mühafizə zonalarında** partlayış işlərinin aparılmasına yazılı icazə, ancaq *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* tərəfindən təsdiq edilmiş partlayış işlərinin təhlükəsiz aparılmasının vahid qaydalarına uyğun olaraq həmin işləri aparan müəssisə (təşkilat) tərəfindən tələb olunan materiallar təqdim edildikdən sonra verilməlidir.

2.12. Boru kəmərlərinin texniki vəziyyəti ilə əlaqədar, baş verə biləcək qəzaların qarşısını almaq üçün, təmir işlərinin aparılması tələb olunduğu halda, boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər, *Dövlət Neft Şirkəti*, onun yerli orqanları tərəfindən, torpaq istifadəçilərinə, mülkiyyətçilərinə və icarəçilərinə əvvəlcədən bildirməklə, təmirə ehtiyacı olan boru kəmərləri sahəsində və qaydaların 2.9, 2.10, 2.11-ci yarımbəndlərində göstərilən işlərin aparılmasını *Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi* tərəfindən təsdiq olunmuş, magistral boru kəmərlərinin layihələndirilməsi qaydaları və tikinti normalarında verilmiş boru kəmərlərinin mərkəzi oxundan şəhər və digər yaşayış məntəqələrinə qədər olan ərazilərdə müvəqqəti olaraq (təmirin sonuna qədər), minimal məsafələrlə məhdudlaşdırılmasına ixtiyar verilir. Çoxsaylı qarışıq boru kəmərlərində göstərilən məsafə kənar boru kəmərlərinin orta xəttindən təyin edilir.

2.13. Boru kəmərlərinin **mühafizə zonalarında** onların normal istismarını pozan və yaxud boru kəmərlərinin zədələnməsinə gətirib çıxara bilən bütün növ işlərin görülməsinə yol verilmir.

O cümlədən:

a) nəzarət ölçü məntəqələrinin, göstərici və sınaq nişanlarının yerlərinin dəyişdirilməsi, üstlərinin örtülməsi və sındırılması;

b) xidmət olunmayan gücləndirici rabitə kabelləri məntəqələri qapaqlarının, doqqazlarının və qapılarının armatur xətti qovşağı çəpərinin, katod və drenaj mühafizəsi stansiyasının, xətti və baxış quyularının, başqa xətti qurğuların açılması, kranların və siyirtmələrin açılıb bağlanması, rabitə, elektrik təchizatı və telemexanika vasitələrinin açılması və bağlanması;

c) hər cür zibilxanaların yaradılması, turşu məhlulunun, duzların və qələvilərin tökülməsi;

ç) boru kəmərlərini dağılmalardan qoruyan, sahilbərkitmə tikintilərinin, su buraxıcı qurğularının, torpaq və başqa tikililərin (qurğuların) və ona bitişik olan sahənin dağıdılması;

d) lövbərin salınması, salınmış lövbərlərlə, zəncirlərlə, dərinlik ölçənlərlə, balıq toru və trallarla keçmək, dərinləşdirmə və torpaqqazma işləri aparmaq;

e) od yandırmaq və hər hansı açıq və bağlı od mənbələri yerləşdirmək.

2.14. Bu Qaydaların 2.12-ci yarımbəndi ilə müəyyən edilmiş boru kəmərləri və obyektləri arasında olan məsafələrdə insanların toplanması ilə əlaqədar bütün işlərin və tədbirlərin həyata keçirilməsi qadağan edilir.

2.15. Boru kəmərlərini istismar edən müəssisələrə (təşkilatlara) icazə verilir:

a) torpaq istifadəçiləri (icarəçiləri, mülkiyyətçiləri) və yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə razılaşdırılmış, giriş yolları sxeminə uyğun olaraq, boru kəmərlərinə və onun obyektlərinə xidmət və təmir etmək üçün avtomobil nəqliyyatı və başqa texniki vasitələr üçün keçidlərin açılmasına.

Əgər boru kəmərləri qadağan olunmuş qurşaqların və xüsusi obyektlərin ərazisindən keçirsə, müvafiq təşkilatlar, bu boru kəmərlərinə xidmət edən işçilərə istənilən vaxtda, baxış və təmir aparmaq üçün buraxılış vərəqəsi verməlidir;

b) mühafizə zonası hüdudlarında boru kəmərlərinin normal istismarı məqsədilə tələb olunan şərait yaratmaq üçün boru kəmərləri izolyasiyasının keyfiyyətini və onu paslanmadan qoruyun elektrokimyəvi qurğuların vəziyyətini müəyyən etmək üçün qabaqcadan torpaq istifadəçilərinə: mülkiyyətçilərə, icarəçilərə (işin başlanmasına 5 gündən az olmayaraq) xəbər verməklə, yoxlama şurflarının qazılmasına və digər torpaq işlərinin aparılmasına;

c) meşə massivlərindən keçən boru kəmərlərində qəza baş verdiyi hallarda, müəyyən olunmuş qaydada razılaşdırmaqla meşəkəsmə biletlərinin sonradan rəsmiləşdirilməsi və yerlərin doğranmış qalıqlardan təmizlənməsi şərti ilə ağacların kəsilməsinə;

ç) ehtiyac olduğu hallarda boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər, boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında ağacların kəsilməsini, meşəkəsmə biletini ümumi əsaslarla rəsmiləşdirdikdən sonra apara bilər. Əldə olunmuş ağac məmulatları istismarçı təşkilatların ehtiyacına uyğun olaraq işlənilə bilər, işlədilməyənləri isə satış üçün meşə təsərrüfatına mövcud qaydada təhvil verirlər.

2.16. Kəmərləri istismar edən hüquqi şəxslərə, kəmərlərin əsaslı təmiri, yenidən quraşdırma və onların üzərində keçidlərin salınması, boru kəmərlərinin çəkilməsi üçün müəyyən olunmuş qaydada torpaq ayırma normalarına uyğun həcmdə müvəqqəti torpaq sahələri ayrılmalıdır.

Boru kəmərlərində qəza halları istisna olunmaqla balıq təsərrüfatı hövzələri hüdudlarından keçən boru kəmərlərinin üzərində təmir işlərinin aparılması, yerli balıqqoruyucu orqanlarla razılaşdırılmalıdır.

2.17. Boru kəmərlərinin mühafizə zonaları, dəmir yollarının, avtomobil yollarının, (Elektrik ötürücü xətlərin) EÖX və başqa obyektlərin mühafizə zonaları ilə üst-üstə düşürsə, bu obyektlərin istismarı ilə əlaqədar aparılan işlər maraqlı olan tərəflər arasında razılaşdırılır.

2.18. Boru kəmərləri Dövlət meşə fondu torpaqlarından keçdikdə, kəmərləri istismar edən hüquqi şəxs kəmərlər xəttini meşə təsərrüfatı ilə telefon, yaxud radio əlaqəsini təmin edir.

2.19. Kəmərin zədələnməsini, yaxud nəql olunan qazın sızmasını aşkar edən vətəndaşlar dərhal kəməri istismar edən hüquqi şəxsə, yaxud yerli icra hakimiyyətləri orqanlarına xəbər verməlidirlər.

2.20. Kəmərdə qəza baş verdikdə, kəməri istismar edən hüquqi şəxs dərhal qəzanın aradan götürülməsinə başlayır və qəza baş verdiyi sahənin məxsus olduğu yerli icra hakimiyyəti orqanına xəbər verir.

2.21. Planlı və ya qəza hallarında aparılmış təmir və bərpa işləri qurtardıqdan sonra kəməri istismar edən hüquqi şəxsin təqsiri üzündən, işlərin icra edildiyi dövrdə torpaqlara dəyən ziyanları torpaq istifadəçilərinə (icarəçilərinə, mülkiyyətçilərinə) ödənməlidir və iş görülmüş həmin sahələrdəki torpaqları təyinatı üzrə istifadə üçün yararlı vəziyyətə salmalıdır. Torpaqdan istifadə edənlərin ziyanları respublikanın qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada təyin edilir.

2.22. Boru kəmərlərində baş vermiş qəzaların nəticələrini ləğv etmək məqsədilə yolların üst örtüklərinin açılması ilə bağlı olan işlər, kəmərləri istismar edən hüquqi şəxslərin gücü və vəsaitləri hesabına, müvafiq yol orqanları ilə razılaşdırıldıqdan sonra aparılmalıdır.

2.23. Magistral boru kəmərlərinin keçdiyi ərazilərdə hüquqi və fiziki şəxslərin (fərdi ev sahiblərinin) torpaq sahələri ayrılması haqqında ərizələrinə rayon və şəhər icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən baxıldıqda, ayrılacaq torpaq sahəsi əvvəlcədən qaz kəmərlərini istismar edən orqanlarla (hüquqi şəxslərlə) razılaşdırılır.

2.24. Kəmərləri istismar edən hüquqi şəxslərə, *Dövlət Neft Şirkətinə*, onun yerli orqanlarına və Azərbaycan Respublikasının *Fövqəladə Hallar Nazirliyinə*, öz səlahiyyətləri çərçivəsində, bu Qaydaları pozanlar tərəfindən kəmərlərin mühafizə zonalarında və kəmərlərin (onun obyektlərinin) oxundan şəhərlərə və digər yaşayış məntəqələrinə qədər, minimal məsafəyə bərabər olan sahədə Azərbaycan Respublikası Dövlət tikintikomun təsdiq etdiyi magistr al kəmərlərin layihələndirilməsi qaydaları və normaları ilə müəyyən edilmiş məsafələr daxilində aparılan işləri dayandırmağa səlahiyyət verilir.

2.25. Kəmərin xətti hissəsinə xidmət edilməsini və mühafizəsini kəməri istismar edən müəssisənin (təşkilatın) xətt baxıcıları tərəfindən həyata keçirilir.

2.26. Yerli icra hakimiyyəti orqanları və Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, *Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi* öz səlahiyyətləri daxilində, kəmərləri istismar edən hüquqi şəxslərə maksimal kömək göstərməli və bu Qaydaların tələblərinin bütün hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən yerinə yetirilməsini təmin etməli və kəmərlərdə qəzaların və onların nəticələrinin ləğv edilməsində yardım göstərməlidirlər.

2.27. Bu Qaydaların tələblərinin pozulmasında təqsirkar olan vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar respublikanın qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyətə cəlb olunurlar.

2.28. Magistr al boru kəmərlərinin istismara qəbulu, qüvvədə olan müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) və başqa normativ sənədlərin tələbləri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır.

3. Xarici qaz kəmərləri və mühafizə tədbirləri

3.1. Şəhərdə, qəsəbədə, yaxud kənd yaşayış məntəqəsində qazın paylaşdırılması sistemi, istehlakçıların qaz ilə aramsız təchiz edilməsini, qaz kəmərlərinin təhlükəsiz istismarını və ayrı-ayrı qaz təchizatı rayonlarının qaz kəməmindən açılmasını təmin etməlidir.

Açma armaturunun quraşdırılması yeri şəhərin, qəsəbənin, yaxud kənd yaşayış məntəqəsinin qaz ilə təmin edilməsi layihəsində təyin edilməlidir.

Açma armaturu elə yerləşdirilməlidir ki, qəza şəraitində ayrı-ayrı mikrorayonların, yaxud sahələrin tezliklə kəmərdən açılması mümkün olsun.

3.2. Şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin ərazisindəki, həmçinin sənaye, kənd təsərrüfatı, kommunal və məişət istehlakçılarının qaz kəmərləri, nəql edilən qazın təzyiqindən asılı olaraq: aşağı təzyiqli (0,05 kqq/sm²-ə, yaxud 500 daPa qədər), orta təzyiqli (0,05-dən 3 kqq/sm²-ə qədər, yaxud 500 daPa-dan 0,3 Pa-ya qədər) və yüksək təzyiqli (3 kqq/sm²-dən, yaxud 0,3 Pa-dan artıq) qaz kəmərlərinə ayrılır.

3.3. Qazın yüksək təzyiqli şəhər magistral qaz kəməmindən orta və aşağı təzyiqli paylaşdırıcı qaz kəmərlərinə və orta təzyiqli qaz kəmərlərindən aşağı təzyiqli qaz kəmərlərinə verilməsi, qaz tənzimləyici məntəqələr (QTM), yaxud qaz tənzimləyici qurğular (QTQ) vasitəsilə həyata keçirilir.

3.4. Şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin ərazisində qaz kəmərləri, bir qayda olaraq, torpağa basdırılır, sənaye və kommunal müəssisələri ərazisində isə yerin üstü ilə çəkilir.

Məhəllələrarası (həyətlərəarası) qaz kəmərlərinin çəkilməsi həm yeraltı, həm də yuxarı aparıla bilər (dayaqlar üzəri ilə, yaxud yaşayış və ictimai binaların xarici divar boyu ilə).

Binaların divarının xarici hissəsindən yeraltına keçən bütün yeraltı kommunikasiyaların (su kəmərləri, kanalizasiya, istilik şəbəkəsi, telefon və elektrik kabelləri və s.) girişləri və çıxışları kipləşdirilməlidir.

3.5. Qaz kəməri müəssisənin, anbarın və s. ərazisindən keçərkən, ona nəzarət və təmir işləri aparmaq üçün qaz təsərrüfatı istismar işçilərinin həmin ərazilərə girməyə daimi icazəsi olmalıdır.

Sənaye müəssisəsinin, yaxud anbarın ərazisindən keçən yeraltı qaz kəməri xətti boyunca ən azı 4 metr enində sahə ayrılmalıdır; həmin sahədə material və avadanlıqların yığılmasına icazə verilmir. Onun üzərində tikinti işlərinin aparılmasına, sənaye müəssisəsinin baş planı və layihələşdirmə normaları üzrə Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş Tikinti Norma və Qaydaları ilə (TN və Q) təyin olunan arakəsmələrin saxlanması əməl edilməsi şərti ilə icazə verilir (Əlavə 1).

3.6. Yeraltı qaz kəmərlərinin istiqaməti göstəricilərlə qeyd edilməlidir (divar göstəriciləri ilə reperlərlə və s.).

3.7. Yeraltı qaz kəmərləri ilə başqa yeraltı kommunikasiyalar və qurğular arasındakı horizontal və şaquli məsafə (metrlə) 2-ci və 3-cü əlavələrdə göstərilmiş kəmiyyətlərdən az olmamalıdır. Yeraltı qaz kəmərlərinin qaynaq olunmuş birləşmələrindən yer altında kəşiyən mühəndis kommunikasiyalarının (planda) divarına qədər məsafə 1 m-dən az olmamalıdır.

3.8. Təzyiqi 6 kqq/sm² (0,6 MPa) qədər olan qaz kəmərləri binaların arası ilə və tağların altından çəkildikdə və bu sahələrdə, habelə binaların və qurğuların hər bir tərəfindən 5 metr məsafədə qaz kəməri tikişsiz borulardan, əyilmiş və ştamplanmış ayırılmalardan ibarət olduqda: bütün qaynaq birləşmələri isə rentgen, yaxud qammaqraflama üsulu ilə yoxlanan hallarda, belə borulardan binalara və yeraltı qurğulara qədər olan məsafəni Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Texniki Norma və Qaydalar (TN və Q) şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin planlaşdırılması və abadlaşdırılmasının

layihələşdirmə normalarının müvafiq bölməsində göstəriləndən 50%-dək azaltmağa icazə verilir (əlavə 2 və 4)

3.9. Qaz kəmərlərindən ağacların gövdəsinə qədər məsafə 1,5 metrdən az olmamalıdır. Ondan kol bitkilərinə qədər olan məsafə müəyyənləşdirilmir.

3.10. Bir xəndəkdə iki və daha artıq qaz kəməri quraşdırıldıqda (bir və yaxud müxtəlif səviyyələrdə) onların arasındakı məsafə quraşdırma və təmir üçün şərait yaradılmasına imkan verməlidir və bu məsafə 300 mm-ə qədər diametri olan borular üçün 0,4 m, 300 mm-dən yuxarı diametri olan borular üçün isə 0,5 m-dən az olmamalıdır.

3.11. İşləyən qaz kəmərinə paralel yeni qaz kəmərinin çəkilişi onlar arasındakı məsafə, tikinti-quraşdırma işləri zamanı işləyən qaz kəmərinin təhlükəsizliyini təmin etməli və **4-cü əlavədə göstərilən** kəmiyyətlərdən az olmamalıdır.

3.12. Bu xəndəkdə yerləşdirilən 3 kqg/sm^2 (0,3 MPa) qədər təzyiqli qaz kəmərləri ilə başqa yeraltı kommunikasiyalar (kabel xətlərindən başqa) arasındakı horizontal məsafə 0,8 m-dən az olmamalıdır.

3.13. Qaz kəmərləri məhəllələrarası kollektorlardan, texniki yeraltı sahələrdən və texniki dəhlizlərdən keçirsə, burada onların havasını hər saatda 3 dəfə daim dəyişə bilən ventilyasiya qurğusu quraşdırılması və qazın olması barədə uzaq məsafədən xəbər verən siqnalizasiya cihazları qoyulmalıdır. Siqnallar bütün gecə və gün ərzində növbətçilər olan dispetçer məntəqələrində qeydə alınmalıdır.

Texniki dəhlizlərdə, texniki yeraltı sahələrdə və məhəllələrarası kollektorlarda ancaq alçaq təzyiqli qaz kəmərlərinin çəkilməsinə icazə verilir. Bu yerlərdə quraşdırılan və şərti diametri 50 mm-dən artıq olan qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

Kollektorlarda, texniki dəhlizdə yeraltı sahələrdəki qaz kəmərlərində siyirtmə qoyulmasına icazə verilmir. Bu yerlərdən keçən qaz kəmərlərində xətti açma siyirtmələrinin qoyulması zərurəti olduqda, onlar hermetikləşdirilmiş arakəsmələrdə, yaxud kollektordan kənarında qoyulmalıdır.

Qaz kəmərləri keçən texniki yeraltı sahələr və dəhlizlərdən anbar və başqa məqsədlər üçün istifadə etmək olmaz. Həmin ərazilərdə qaz kəmərinə xidmət edən şəxslər istənilən vaxt ora daxil ola bilməlidirlər. Kollektorlarda, texniki yeraltı sahələrdə və texniki dəhlizlərdə mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərinin çəkilməsinə icazə verilmir.

Sənaye müəssisələri üçün qazın təzyiqi $0,6 \text{ kqg/sm}^2$ (0,6 MPa-dək) olan qaz kəmərlərinin başqa boru kəməri və rabitə kabelləri ilə birlikdə yarımkeçidli kanallarda və kollektorlarda çəkilməsinə kanallar və kollektorlar mütləq ventilyasiya olunduqda və işıqlandırıldıqda icazə verilir. Ümumi kanalda və yaxud kollektorda qaz kəmərlərinin güc kabelləri ilə birlikdə çəkilməsinə icazə verilmir.

3.14. Qaz kəmərləri binaların özülündən keçən yerlərdə, həmçinin (zirzəmiyə, binaya girişi quraşdırdıqda), bir qayda olaraq, onlar polad futlyara salınmalıdır. Möhkəmlik və uzun müddət işləməsi şərtlərinə cavab verə bilən başqa futlyara salınmasına da icazə verilir. Futlyara salınmış qaz kəməri sahəsində birləşmələr olmamalıdır.

Özül ilə qaz kəmərinin ən yaxın birləşməsi arasındakı məsafə 0,5 m-dən az olmamalıdır.

Qaz kəmərinin özüldən 2m-dən az məsafədə yerləşən (qazın təzyiqi $0,05 \text{ kqg/sm}^2$ və ya 500 daPa olan hallarda) və 4m-dən az məsafədə (qazın təzyiqi $0,05$ -dən 3 kqg/sm^2 və ya 500 daPa -dan $0,03 \text{ MPa}$ -yadək olan halda) yerləşən sahələrdəki bütün birləşmələr fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanmalıdır.

Qaz kəməri ilə futlyarın arası qatranlaşdırılmış liflərlə və bitumla bağlanmalı, borular və ayırmalar (dirəklər) güclü izolyasiya ilə örtülməlidir.

Qaz kəməri futlyarı binanın özülündən keçən yerlərdə diqqətlə kipləşdirilməlidir.

3.15. Alçaq təzyiqli yeraltı qaz kəmərinin horizontal sahəsi, kürsi mərtəbəyə girişin dirək borusuna əyilmiş, yaxud çox əyilmiş ayırmalar tətbiq edilməklə qaynaq edilib birləşdirilməli və fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

Qaz kəməri dirək borusunun yerdən çıxan sahəsi zədələnmədən mühafizə edilməlidir.

3.16. Kommunikasiya kanalları (tunellər), piyada tunelləri, kollektorlar və başqa bunlara uyğun yeraltı qurğular ilə kəsişən qaz kəmərləri, habelə tikintilərdən keçən qaz kəmərləri futlyara salınmalı və korroziyaya (paslanmaya) qarşı örtüklə izolə edilməlidirlər.

Futlyarın ucları kəsişdikləri tikilinin xarici divarlarından hər iki tərəfə ən azı 2 m-ə qədər çıxarılmalı, təbii, yaxud süni düzəldilmiş və sıxılmış torpağa oturdulmalı, qətranlı liflərlə kipləşdirilməli və üzərinə bitum tökülməlidir.

Qaz kəmərlərinin kəsişmə yerindəki və bundan hər iki tərəfə 5 m məsafədəki bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

Kollektorun, tunelin, quyunun və s. divarlarından futlyar keçdiyi yerlər diqqətlə kipləşdirilməlidir. Təzyiqi 6 kqg/sm^2 ($0,6 \text{ MPa}$ -dan) artıq olan qaz kəmərlərinin göstərilən tikintilərin divarlarından keçirilməsinə icazə verilmir.

Qaz kəmərləri istilik xətləri ilə kəsişdikləri yerlərdə onların istilik xətləri ilə kəsişdikləri kameraların tikinti konstruksiyalarından, keçidsiz kanallarından və taxçalarından keçirilməsinə icazə verilmir.

Qaz kəmərləri ilə istilik şəbəkələrinin kameraları və taxçaları arasındakı məsafə horizontal (ışıqda) $0,3 \text{ m}$ -dən az olmamalıdır.

Qaz kəmərləri ilə kanal və tunellər arasındakı məsafə vertikal (ışıqda) $0,2 \text{ m}$ -dən az olmamalıdır.

3.17. Yerin altı ilə futlyarda çəkilən qaz kəməri bütün hallarda qaynaq tikişindən futlyarın qurtaracağına qədər olan ara 100 mm -dən az olmamalıdır.

3.18. Tikinti meydanlarında metal kəsmək üçün təbii və mayeləşdirilmiş qazlardan (propan-butan) istifadə edildikdə, yerüstü və yeraltı oksigen kəmərləri ilə yanaşı müvəqqəti qaz kəmərinin salınmasına icazə verilə bilər. Yeraltı kəmərlərin çəkilməsinə elə hallarda icazə verilə bilər ki, burada nəqliyyat hərəkət etməsin, borunun yuxarisinadək məsafə $0,6 \text{ m}$ -dən az olmasın və qaz kəməri ilə oksigen kəməri arasında (ışıqda) məsafə 400 mm -dən az olmasın. Yerin üstü ilə həmin kəmərləri kran yolları boyu dəmir-beton dirəklərdə və habelə birbaşa şpalların üzəri ilə çəkmək olar.

Bu sahələrdə kəməyə açıcı qurğular qoyulmasına icazə verilmir.

3.19. Qaz kəmərlərində açıcı mexanizmlər aşağıda göstərilən yerlərdə qoyula bilər:

- qaz kəmərlərinin qaz paylayıcı məntəqələrə (QPM), qaz anbarlarına girişlərində və oradan çıxışlarında;
- qaz kəmərlərinin ayrı-ayrı yaşayış evlərinə, ictimai və istehsalat binalarına, yaxud bir qrup bitişik binaların (iki və daha artıq) girişlərində, habelə qazdan istifadə edən açıq (xarici) qurğulardan (səyyar qazanxana bitum bişirən qazanlar və s.);
- iki xətlə çəkilən qaz kəmərlərinin su maneələri ilə kəsişdikləri yerlərdə, həmçinin su maneələrinin orta səviyyəsinin üfüqi hissəsinin eni 50 metr və çox olduqda;
- qaz kəmərləri kollektorda qoyulduqda (girişdə, dairəvi şəbəkələrdə isə həmçinin çıxışda).

Bundan əlavə açıcı mexanizmlər aşağıda göstərilən yerlərdə də qoyula bilər:

- hər cür təzyiqli paylayıcı qaz kəmərlərində ayrı-ayrı rayonları, yaxud qaz təchizatı sahələrini kəmərdən açmaq üçün;
- hər cür təzyiqli paylayıcı qaz kəmərlərindən müəssisəyə, ayrı-ayrı mikrorayonlara, yaxud bir qrup yaşayış və ictimai binalara gedən şaxələnmə (ayırma) yerlərində;
- hər cür təzyiqli qaz kəmərləri dəmir yolları, I və II kateqoriyalı avtomobil yolları və şəhər avtomobil magistralları ilə kəsişdiyi yerlərdə.

Açma armaturları elə yerləşdirilməlidir ki, lazım olduqda (qəza hallarında və s.) mikrorayonları, yaxud ayrı-ayrı sahələri ümumi qaz kəmərinədən dərhal açmaq mümkün olsun.

3.20. Yeraltı qaz kəmərlərində açma armaturu, bir qayda olaraq, quyularda quraşdırılmalıdır. Ətrafına hasar çəkmək şərtinə açma armaturunu yerin üstündə də qoymağa icazə verilir.

Qaz kəmərlərinə flyanslar vasitəsilə bağlanan çuqun və polad armaturlar kompensatorlarla birlikdə quraşdırılmalıdırlar.¹

3.21. Yeraltı qaz kəmərinə, açıcı mexanizmlər qurulmuş quyular tikinti xəttindən, binanın divarından, sənaye, yaxud kommunal müəssisənin hasarından 2 metrədən az olmayan məsafədə, habelə ona xidmət etmək üçün əlçatan yerdə yerləşdirilməlidir.

Çöl şəraitində quyuların ağzı yerin səthindən 0,4—0,5 metr hündürdə olmalı və asanlıqla açılan, qıfıllı qapaqla örtülməlidir.

3.22. Qaz kəmərlərinə quraşdırılan açıcı boru kəmərləri mexanizmlərini hərəkətə gətirən elektrik avadanlıqlarının partlayışdan qorunması hesablamaları yüksək kateqoriyalı partlayış qorxusu olan qarışıqlardakı komponentlər üçün olduğu kimi qəbul edilməlidir.

3.23. Açıcı mexanizmlərin hidravlik siyirtmələri ancaq alçaq təzyiqli qaz kəmərlərində tətbiq edilməsinə icazə verilir. Hidravlik siyirtmənin maye sütununun işlək səviyyəsi qaz kəmərinin maksimal işlək təzyiqindən 200 mm artıq olmalıdır. Hidravlik siyirtmələr quraşdırıldıqda 3.24 bəndinin tələblərinə əməl edilməlidir.

3.24. Kondensat yığıcıları və hidravlik siyirtmələr, onların donmamasını təmin edən dərinlikdə qoyulmalıdır.

Kondensat yığıcıları qaz kəmərlərinə ancaq qaynaq vasitəsilə birləşdirilməlidir.

Kondensat yığıcılarından kondensatı boşaldan borular yerin səthinə, örtük altına, yaxud dayaz quyunun qapağı altına çıxarılmalıdır.

Kondensat yığıcıları və hidravlik siyirtmələr qüvvədə olan normalar üzrə hazırlanmalıdır.

3.25. Örtük beton, dəmir-beton, yaxud onların ağırlığına davam edən, çökməyən başqa özül üzərinə qoyulmalıdır. Kondensat yığıcı borusunun və ya tıxacı ilə örtüyün, yaxud qapağın arasındakı məsafə 10 sm-dən az olmamalıdır.

3.26. Dağ-mədən rayonlarından keçən yeraltı qaz kəməri xətlərinin nəzarət boruları istehsal ərazisində bir-birindən 50 metrədən artıq olmayan məsafələrdə qoyulmalıdır.

Nəzarət boruları yerin səthinə örtük altında çıxarılmalıdır.

3.27. Şəhərlərdən, qəsəbələrdən və kənd yaşayış məntəqələrindən keçən qaz kəmərləri xəttində nəzarət ölçü məntəqələri arasındakı intervallar 200 metrədən artıq, yaşayış məntəqələrindən kənarında isə bu məsafə 500 metrədən artıq olmamalıdır. Nəzarət ölçü məntəqələri qaz kəmərlərinin elektrik enerjisi ilə işləyən dəmir yolu xətləri və eni 50 metrədən artıq olan su maneələri ilə kəsişdikləri yerlərdə də qoyulmalıdır.

Elektrik potensiallarını ölçmək üçün qaz kəmərlərindəki siyirtmələrdən, girişlərdən kondensat yığıcılarından və digər avadanlıqlardan, yaxud qurğularından istifadə edilə bilər.

3.28. Yerüstü qaz kəmərinin elektrik xətləri ilə kəsişdikləri yerlərdə hər iki tərəfdən 10 metrədən yaxın məsafədə armaturların kondensat yığıcılarından və başqa qurğuların qoyulmasına icazə verilmir.

3.29. Qaz kəmərlərinin dəmir yolu və tramvay nəqliyyatı relsləri ilə onların çevirici oxları çarpazları altında, habelə kabellərin birləşdikləri yerlərdə kəsilməsinə icazə verilmir.

Qaz kəmərləri tramvay yollarının altından həmin göstərilən yerlərdən ən azı 3 metr aralı, dəmir yolu xətlərinin altından isə ən azı 10 metr aralı keçməlidir.

3.30. Alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərini, oda davamlılığı IV dərəcədən aşağı olmayan yaşayış və ictimai binaların xarici divarları boyu, hər cür təzyiqli qaz kəmərlərinin isə ayrı qoyulmuş yanmayan dirəklərin (dayaqların) üzəri ilə çəkmək olar.

Boruların şərti diametri 50 mm-dək olan alçaq təzyiqli qaz kəmərlərini oda davamlılığı V dərəcə olan yaşayış binalarının (taxtadan olan) xarici divarları boyu çəkmək olar.

3.31. Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerüstü qaz kəmərlərinin yanan materialdan olan estakada, dayaqlar və dirəklərin üzəri ilə çəkilməsinə icazə verilmir.

Bütün yerüstü qaz kəmərlərinin sənaye müəssisələrinin ərazilərində yana bilən örtüklər və divarlarla, içərisində partlayış qorxulu materiallar və maddələr olan binaların örtüyü

və divarları ilə, yana bilən və tez alışan materiallar anbarları yerləşən sahələrdə çəkməyə və dəhlizlərdə yerləşdirməyə icazə verilmir.

3.32. Dayaqlar üzərində qoyulan yerüstü qaz kəmərlərindən binaların divarlarına qədər olan üfqi (ışıqla) məsafə, həmçinin yerüstü qaz kəmərlərinin quraşdırılmasının hündürlüyü Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydaları ilə (TN və Q) (əlavə 5, 6 və 10, 11) müəyyən edilən kəmiyyətlərdən az olmamalıdır.

Dayaqlar üzərində quraşdırılan alçaq təzyiqli yerüstü qaz kəmərləri ilə qısa müddətli tikintilər (daxma, qısa müddətli qızdırılan şitilliklər və s.) arasındakı məsafə məhdudlanmayıf.

3.33. Qaz kəmərləri korroziya (paslanma) törədən aktiv maddəli boru kəmərləri ilə yanaşı çəkildikdə, həmin boru kəməri qaz kəməmindən ən azı 250 mm kənarında, yaxud aşağıda olmalıdır. Korroziya (paslanma) törədən aktiv maddəli borularda flyanslı birləşmələr olduqda, aktiv maddələrin qaz kəməri üzərinə düşməməsi üçün flyans üzərində qoruyucu örtük quraşdırılmalıdır.

3.34. Bir neçə yerüstü qaz kəməri, yaxud qaz kəməri ilə başqa boru kəmərləri birlikdə çəkildikdə, əgər qaz kəmərinin və onun dayaqlarının saxlama qüvvəsi buna imkan verirsə, alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərinə başqa qaz kəmərlərinin və ya boru kəmərlərinin bərkidilməsinə icazə verilir. Belə bərkitmənin mümkün olub-olmamasını layihələşdirici təşkilat təyin etməlidir. Bu məqsədlər üçün dirsəklərin (kronşteynlərin) qaynaq edilməsinə ancaq sənaye müəssisələri ərazisində olan qaz kəmərlərində icazə verilir. Dirsəklər (kronşteynlər) boru divarlarının qalınlığı 6 mm-dan az olmayan qaz kəmərlərinin dairəvi tirlərinə, yaxud qabırğalara qaynaqla bənd edilməlidirlər.

Yüksək təzyiqli qaz kəmərlərinə halqaların və dirsəklərin (kronşteynlərin) qaynaq edilməsinə icazə verilmir.²

3.35. Sexlərdən korroziya (paslanma) törədicil aktiv qazlarla çirklənmiş hava, yaxud korroziyaya (paslanmaya) səbəb olan aktiv mayələrin buxarları çıxan yerlərdə çəkilmiş yerüstü qaz kəmərləri, həmin maddələrdə korroziyaya qarşı örtüklə mühafizə olunmalıdır.

3.36. Qaz kəmərlərini dayaqlar üzərinə qoyduqda, qaz kəmərlərinin qaynaq tikişləri dayaqların kənarından 200 mm-ə qədər diametrli borular üçün ən azı 300 mm məsafədə, diametri 200 mm-dən artıq olan borular üçün isə ən azı 500 mm məsafələrdə yerləşdirilməlidir.

Tikişli polad borulardan ibarət qaz kəmərlərinin tikiş yeri dayaqlara söykənməməlidir. Boru kəmərinin tikişləri nəzarət üçün əlçatan yerdə olmalıdır.

Siyirtmələrin, yaxud kompensatorların flyanslarından dayağa qədər olan məsafə 400 mm-dan az olmamalıdır.

3.37. Qaz kəmərlərini binaların örtüyü üzərindən çəkildikdə binanın örtüyü ilə qaz kəmərinin alt hissəsi arasındakı məsafə 0,5-dən az olmamalıdır. Qaz kəməmindəki armatura və avadanlıqlara xidmət etmək üçün pilləkənli meydançalar quraşdırılmalıdır. Qaz kəməri binaların ventilyasiyasına və damına işıq fanarları olduqda, onların işıqlanmasına mane olmamalıdır.

3.38. Binaların xarici divarları boyu, estakadalarda, dayaqlarda və s. çəkilən qaz kəmərlərinin torpaqdan çıxan hissəsi, zədələnmədən qounmalıdır.

3.39. Binanın divarı boyu çəkilən qaz kəmərləri pəncərə və qapı boşluqları ilə kəsişməməlidir.

İstehsalat sexlərində və qızdırıcı qazanxanalarda alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərinin açılmayan pəncərə çərçivələri ilə kəsişməsinə onların impostu uzununu yol verilə bilər.

Yüksək təzyiqli qaz kəmərlərini ancaq qapı, pəncərə və s. boşluğu olmayan bütöv divarlarla, yaxud istehsalat binalarının yuxarı mərtəbələrinin pəncərələrinin üstü ilə çəkmək olar.

3.40. Binaların xarici divarları boyu çəkilən qaz kəmərlərində pəncərə və balkonların altında flyans birləşmələri və armaturlar olmamalıdır.

3.41. Qaz kəməri ilə onun çəkildiyi divar arasındakı məsafə elə olmalıdır ki, qaz kəmərinə və onun üzərində quraşdırılan avadanlığa nəzarət etmək mümkün olsun və təmir işləri aparmağa imkan olsun.

3.42. Binaların divarı ilə çəkilmiş qaz kəmərləri (mühafizə olunmuş və mühafizə olunmamış) elektrik xətti ilə kəsişdikdə, həmçinin onlar paralel çəkildikdə aralarındakı məsafə Dövləttikinitkom tərəfindən təsdiq olunmuş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavə 6, 7) tələblərinə uyğun olmalıdır.

3.43. Qaz kəməri ilə rozетка və elektrik açarları arasında məsafə 0,5 metrdən az olmamalıdır.

Qaz kəməri ilə paylaşdırıcı qutu və zəif cərəyanlı kommunikasiyalar (antenalər, radio naqilləri) arasındakı məsafə açıq çəkilmiş izoləli elektrik xətlərinə qədər olan məsafə kimi götürülməlidir (əlavə 7-yə bax).

3.44. Binaların divarı boyu çəkilən qaz kəməri ilə rabitə qurğuları arasındakı məsafə, onların yaxınlaşma və kəsişmə yerlərində *Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin* qüvvədə olan normativ-texniki sənədlərinin tələblərinə uyğun olmalıdır (bax: əlavə 8).

3.45. Eyni dayaq üzərində qaz kəməri ilə elektrik xətlərinin çəkilməsi elektrik qurğularının quraşdırılması Qaydalarına uyğun olaraq aparılmalıdır.

Nəql edilən qazın sıxlığı 0,8-dən artıq olmayan hallarda (havaya nisbətən) qaz kəmərləri elektrik xətlərinin üstündən keçməlidir, sıxlığı 0,8-dən artıq olan (havaya nisbətən) qaz kəmərləri isə elektrik xətlərinin altından keçməlidir.

3.46. Orta və alçaq təzyiqli qaz kəmərlərinin girişindəki açıcı mexanizmlər bir qayda olaraq, binaların bayır hissəsində, xidmət üçün əlverişli və əlçatan yerlərdə qoyulmalıdır. Açıcı mexanizmlərin binaların içərisində də (pilləkənlər boşluğunda, dəhlizlərdə, tamburlarda) qoyulmasına icazə verilir.

Binaların xarici divarında qoyulan yüksək təzyiqli qaz kəmərinin girişindəki açıcı mexanizmlər qapı boşluqlarının üstündən yuxarıda qoyulmalıdır. Açıcı qurğu quraşdırılan divarda pəncərələr və ventilyasiya bacaları olmamalıdır.

3.47. Mayeləşdirilmiş qaz nəql edən qaz kəmərlərinin girişindəki açma qurğuları, bir qayda olaraq, binanın xaricində quraşdırılmalıdır. Girişdəki açıcı mexanizmlər pilləkən boşluğunda, yaxud tamburda quraşdırıldıqda, qaz kəməmindən kondensatı xaric edən qurğu binanın xaricində quraşdırılmalıdır.

3.48. Armatür 2,2 metrədən yüksəkdə quraşdırıldıqda, armatura xidmət etmək üçün yanmayan materialdan pilləkənli meydança, yaxud da məsafədən idarəetmə ötürücüsü quraşdırılmalıdır.

Az istifadə olunan armatürlər üçün xidmət zamanı səyyar nərdivanlardan istifadə etmək olar.

3.49. Bütün təzyiqli qaz kəmərlərinin çaydan, kanaldan və başqa su maneələrindən, həmçinin dərələrdən, dəmir yolu xətlərindən, avtomobil yollarından və s. sualtı (dukerlərdən), keçidli yeraltı və yaxud yerüstü (suüstü) ola bilər.

3.50. Dəmir yolu xətlərindən, avtomobil yollarından, su maneələrindən (çay kanal və s.) keçdiyi yerlərdə qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri, həmçinin avtomobil yollarının altından, körpülərdən, bəndlərdən və başqa hidrotexniki qurğular üzəri ilə çəkilən qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanmalıdır.

3.51. Gəmilər işləyən çaylardan keçən qaz kəmərinin hər bir sualtı keçidində mühafizə zonasının müəyyən edilmiş nümunəli siqnal işarələri qoyulmalıdır, hər bir keçidin yaxınlığında isə daimi reperlər qoyulmalıdır; su maneələrinin eni 50 metrə qədər olduqda reper bir sahildə, daha enli sahələrdə isə hər iki sahildə qoyulmalıdır.

3.52. Təzyiqi 6 kqq/sm^2 (0,6 MPa) qədər olan qaz kəmərləri yanmayan (dəmir-beton, metal və daş) avtomobil və piyada körpüləri ilə, 12 kqq/sm^2 (1,2 MPa) qədər təzyiqli qaz kəmərləri isə bəndlər və başqa hidrotexniki tikintilərin üzəri ilə çəkilə bilər.

Körpülərdən keçirilən qaz kəmərləri ancaq polad borularla çəkilməlidir və onların kompensator qurğuları olmalıdır. Qaz kəmərinə körpülərin kanallarında çəkməz olmaz.

Körpülərdən asılan qaz kəmərləri elə yerləşdirilməlidir ki, körpünün konstruksiyalarında qazın yığılması (qaz sızan hallarda) ehtimalı olmasın.

3.53. Kənd yerlərində mövsümlə işləyən qurğularda (taxıl qurudan qurğu, lokomobil və s.) aşağıdakılara yol verilir:

- polad borulardan qaynaq olunmuş müvəqqəti yeraltı qaz kəmərlərinin 0,3 metrədən az olmayan dərinlikdə qoyulmasına; bu halda qaz kəmərlərinin normal tipə uyğun mühafizə örtüyü olmalıdır; yolların altından keçən qaz kəmərləri futlyara salınmalıdır;
- diametri 50 mm-ə qədər olan müvəqqəti yerüstü qaz kəmərləri baş verə bilən mexaniki zədələnmələrdən mühafizə olunmalıdır;
- müvəqqəti qaz kəmərlərinin dayaqlar (dirəklər) üzəri ilə, yaxud yerin üstü ilə rezin parça qollarla çəkilməsinə; bu halda birləşdirici şlanqların uzunluğu 30 metrədən artıq olmamalıdır, qaz kəmərləri nəqliyyat və kənd təsərrüfatı maşınları ilə zədələnmədən mühafizə olunmalıdır, qollar yerin üstü ilə çəkildikdə, onların istiqaməti (yeri) müvafiq işarələrlə (nişanlarla) göstərilməlidir.

Mövsümlü qurğularda təzyiqi 3 kqq/sm^2 ($0,3 \text{ MPa}$)-ya qədər olan qazdan istifadə olunmasına icazə verilir.

4. Qaztənzimləmə məntəqələri və qaztənzimləmə qurğuları

4.1. Qazın təzyiqinin azaldılması və təzyiqin verilmiş səviyyədə saxlanması aşağıda göstərilən yerlərdə aparılır:

- şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin qazpaylayıcı şəbəkələrində, həmçinin qazdan istifadə edən iri qazanxanalar, qurğular və aqreqatlar üçün — sənaye, kommunal və digər müəssisələrin ərazisində quraşdırılan qaztənzimləmə məntəqələrində (QTM);
- qazdan istifadə edən az istehsal güclü qurğular və aqreqatlar yerləşdirilmiş binalarda (sexlər, qazanxanalar və s.) quraşdırılmış qaztənzimləmə qurğularında (QTQ).

Yaşayış evlərini və əhaliyə məişət xidməti obyektlərini orta təzyiqli qaz kəmərlərindən qaz ilə təmin etmək üçün qaztənzimləmə məntəqələri əvəzinə qoruyucu qurğusu olan bina qaz tənzimləyicilərindən istifadə etməyə icazə verilir.

4.2. QTM və QTQ-lərinə giriş yerində qazın təzyiqindən asılı olaraq onlar aşağıdakı qruplara bölünür:

- orta təzyiqli ($0,05$ -dən 3 kqq/sm^2 qədər, yaxud $0,005$ -dən $0,3 \text{ MPa}$ qədər) qaz tənzimləyicisi;
- yüksək təzyiqli (3 -dən 12 kqq/sm^2 qədər, yaxud $0,3$ -dən $1,2 \text{ MPa}$ qədər) qaz tənzimləyicisi.

4.3. QTM-nin və QTQ-ın yerləşdirilməsi şərtilə daxili və xarici qaz təchizatı qurğularının layihələşdirilməsinə dair Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) müvafiq bölməsinə uyğun olmalıdır.

4.4. QTM və QTQ yerləşdirilən şkaflar yanmayan materiallardan hazırlanmalı, onların aşağı və yuxarı hissələrində ventilyasiya üçün deşiklər olmalıdır və içərisindəki avadanlıqlara xidmət edilməsi və təmir üçün əlverişli hündürlükdə qoyulmalıdır.

4.5. İctimai binalarda yerləşən qızdırıcı qazanxanalarda QTQ-nı yerləşdirmək olmaz.

4.6. QTQ qaz kəmərləri girişinin birbaşa yaxınlığında elə yerləşdirilməlidir ki, əsas texnoloji avadanlıqların istismarı və təmiri zamanı çətinlik törətməsin.

QTQ yerləşdiyi yer yaxşı ventilyasiya olunmalı və işıqlandırılmalıdır. QTQ-da yerləşən avadanlıqlar və cihazlar mexaniki zədələnmədən və titrəmədən qorunmalıdır.

4.7. QTM-nin yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan tikintilər və binalara əlavə olunan tikililər, qızdırıcı qurğu, ventilyasiya, işıqlandırma, onların ildırım vurmasından mühafizəsi Azərbaycan Respublikası Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olmalıdır.

4.8. QTM və QTQ-də tətbiq olunan cihazların və avadanlıqların tipi və sayı, həmçinin onların yerləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Dövləttikintikomu tərəfindən təsdiq edilmiş Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olmalıdır.

4.9. Qaz kəmərləri, avadanlıqlar və cihazlar QTM və QTQ-da elə yerləşdirilməlidir ki, onlara rahat xidmət edilməsi və təmiri təmin edilmiş olsun. 2 metrədən hündürdə yerləşən avadanlıqlara xidmət edilməsi üçün hasara alınmış nərdivanlı meydança quraşdırılmalıdır. Qaz kəməri döşəmədə yerləşdikdə onun üzərinə hasarlı keçid körpüsü düzəldilməlidir.

Qaz kəməri buraya giriş yolunu tutmamalıdır. Binaya əsas giriş yolunun eni 0,8 metrədən az olmamalıdır. QTQ-nın avadanlığı və ya çəpəri ilə başqa qurğular arasında da bu məsafə saxlanılmalıdır. QTQ çəpərinin konstruksiyası elə olmalıdır ki, o, təmir işlərinin aparılmasına maneçilik törətməsin.

4.10. QTM və QTQ-ın avadanlığında işləyən üfurmə şamlarının quraşdırılması aşağıda göstərilən tələblərə uyğun olmalıdır:

- Üfurmə şamlarının ucluq sahələri damdan 1 metrə qədər hündürlüyə çıxarılmalı, mümkün qədər binanın havasorucu ventilyasiya qurğusunun borusu olmayan divarda yerləşdirilməlidir. Bu tələbin yerinə yetirilməsi mümkün olmadıqda üfurmə şamlarının ucluq sahələrindən hava sorulan yerə qədər məsafə (vertikal üzrə) 3 metrədən az olmamalıdır.

4.11. QTM və QTQ-da quraşdırılan, bütün nəzarət-ölçü cihazlarının Dövlət Standartlaşdırma Mərkəzinin müəyyən etdiyi qaydaların tələblərinə uyğunluğunu və sazlığını göstərən damğası olmalıdır.

4.12. Elektrik ötürücü nəzarət-ölçü cihazları, həmçinin QTM-də quraşdırılan telefon aparatları «Azərenerji» Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin təsdiq etdiyi elektrik qurğularının quruluşu qaydaları (EQQ) tələblərinə uyğun olaraq partlayışa qarşı davamlı hazırlanmalıdır. Əks halda onlar QTM binasından təcrid edilməli, yaxud bayırda bağlı qutuda yerləşdirilməlidir.

5. Qazdoldurma stansiyaları, qazdoldurma məntəqələri, avtomobil qazdoldurma stansiyaları

Mayeləşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyaları

5.1. Qazdoldurma stansiyaları (QDS) — qaz istehsal edən müəssisələrdən, yaxud qaz anbarlarından dəmir yolu, su, avtomobil nəqliyyatı ilə, yaxud boru kəməri vasitəsilə daxil olan mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazlarını qəbul etmək və istehlakçılara buraxmaq məqsədi daşıyan müəssisələrdir. Mayeləşdirilmiş qazların məntəqə (sahə) bazası müəssisələri də QDS-1 kimi eyni məqsəd daşıyır.

5.2. QDS xüsusi olaraq ayrılmış sahədə, habelə sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşdirilə bilər. QDS-də qaz saxlanılan çənlərin həndəsi həcmi 8000 m³-dən artıq olmamalıdır.

Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən və ancaq həmin müəssisənin obyektlərini təchiz edən QDS çənlərinin həndəsi həcmi 500 m³-dən artıq olmamalıdır.

Çənin həcmi 500 m³-dən artıq olduqda, habelə həmin QDS-də başqa müəssisələr, yaxud yaşayış və kommunal-məişət obyektlər üçün qaz balonları doldurulursa, belə QDS-ə sənaye müəssisələri ərazisindən kənarında yerləşən qazdoldurma stansiyasına olan tələblər verilməlidir.

5.3. QDS-in yerləşdirilməsi, QDS-lə binalar və müxtəlif təyinatlı tikintilər arasındakı təhlükəsiz məsafə, QDS-də mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənlərin sayı və tipi Azərbaycan Respublikası Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavələr 11—14) tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.4. QDS-in ərazisi istehsalat zonasına və köməkçi zonaya ayrılır.

1) İstehsalat zonasında aşağıda göstərilən binalar və tikintilər yerləşdirilə bilər:

- mayeləşdirilmiş qazları dəmir yolu çənlərindən saxlama bazasının çənlərinə boşaltmaq üçün estakadalı dəmir yol xətti və boşaltma qurğusu;
- mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənləri olan saxlama bazası;
- texnoloji şöbələr: nasos-kompresor şöbəsi, doldurucu şöbə, balonlardan buxarlanmayan qalıqı və qazı boşaldan şöbə, nasaz ventillərin və klapanların dəyişdirilməsi şöbəsi, doldurulmuş və boş balonların yerləşdirilməsi üçün yükləmə-boşaltma meydançası, ventilyasiya avadanlığı üçün bina, hava kompressoru şöbəsi və məişət binaları;
- QDS-in texnoloji sxeminə uyğun olaraq mayeləşdirilmiş qazın nəql edilməsi üçün meydançadaxili boru kəmərləri;
- avtosisternləri mayeləşdirilmiş qazla doldurmaq üçün kalonkalar və QDS-ə avtomobil nəqliyyatı ilə gətirilən mayeləşdirilmiş qazı avtosisternadan boşaltmaq üçün kalonkalar;
- avtotərəzilər;
- buxarlanmayan qazları balonlardan boşaltmaq üçün çənlər;
- buxarlandırıcı qurğular və mayeləşdirilmiş qaz buxarlarını hava ilə qarışdırmaq üçün qurğular.

2) Köməkçi zonada aşağıda göstərilənlər yerləşdirilə bilər:

- köməkçi otaqların binası (inzibati-təsərrüfat binası, laboratoriyalar, qazanxana, nasosxana, avadanlıqların və balonların təmiri üzrə mexaniki emalatxanalar, akkumulyator otağı və s.);
- transformator yarımstansiyasının binası;
- avtomobillərin dayanması üçün açıq meydança, yaxud avtomobillərə texniki xidmət edilməsi üçün bina;
- yanğından mühafizə üçün ehtiyat su çənləri;
- su təzyiqi qülləsi; anbar və başqa binalar.

İstehsalat zonasının ərazisindəki dəmir yolu xəttinin yanında balonlar üçün anbar yerləşdirmək olar; köməkçi zonanın ərazisində isə qazanxananın qaz ilə təchiz etmək üçün buxarlandırıcı qurğular və qaz təsərrüfatının istismarı xidməti yerləşdirilə bilər.

Balonların yoxlanılması və rənglənməsi şöbəsi həm istehsalat zonasında, həm də köməkçi zonada yerləşdirilə bilər.

Əgər QDS-in yerləşdiyi rayonda iqlim şəraiti xidmət işçilərinin və qoyulan avadanlığın normal işini təmin edirsə, QDS-in nasosları, kompressorları, karusel aqreqatları, buxarlandırıcı aqreqatlar və başqa texnoloji avadanlıqlar açıq meydançalarda yanmayan materiallardan olan talvar altında da yerləşdirilə bilərlər.

5.5. QDS-in ərazisindəki binaların və tikintilərin yerləşdirilməsi, həmçinin binalar və tikintilərin tipi və konstruksiyası Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq TN və Q-ın tələblərinə uyğun olmalıdır.

QDS ərazisindəki binalarda və tikintilərlə saxlama bazası arasındakı məsafə, 12-ci əlavədə göstərilənlərdən az olmamalıdır.

5.6. QDS-in ərazisindəki binalarda yaşayış üçün otaq ayrılması, həmçinin də QDS-ə aid olmayan xidmətlər üçün otaq ayrılması (5.4 bəndində göstərilənlərdən başqa) qadağandır.

5.7. QDS-in ərazisi hasara alınmalıdır. Hasar yanmayan materialdan hazırlanmalıdır və ərazidə havanın dəyişməsinə imkan verməlidir.

QDS ərazisinin istehsalat və köməkçi zonalarını yanmayan materiallardan hazırlanmış yüngül tipli konstruksiyalarla, yaxud hündürlüyü 1 metrədən artıq olmayan bitki kolları ilə ayırmaq lazımdır.

5.8. QDS-in meydançadaxili yollarında nəqliyyat tikintiləri (keçidlər, cığırılar və s.) yanmayan materialdan hazırlanmalıdır.

5.9. QDS-in ərazisində mühafizə işığı olmalıdır.

5.10. QDS-in ərazisində saxlama bazasının torpaq bəndindən kənarında, çənin qırağından ağacın gövdəsinə qədər 5 metrədən az olmayan məsafədə yarpaqlı ağac növləri əkmək olar.

5.11. QDS ərazisindən kənarında hasarın perimetri üzrə eni 10 metrədən az olmayan boş zolaq saxlanılmalıdır. Bu zolaqdan kənarında **mühafizə zonasında** bağ sahələri, bostanlar salmaq və yarpaqlı ağac növləri əkmək, həmçinin çardaqsız (üstü açıq) anbarlarda yanmayan materiallar yerləşdirmək olar.³

5.12. QDS-in ərazisi kənar əşyalardan, yana bilən materiallardan və zibildən təmizlənməlidir. Keçidlər və yollar boş olmalıdır.

QDS-in ərazisində QDS-in istehsalat prosesinə lazım olmayan materialların yığılması və saxlanılması qadağandır.

5.13. QDS-də çənlərin yerləşdirilməsi, onların tipi və əlaqələndirilməsi Azərbaycan Respublikası Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavə 11—13-ə bax) tələblərinə uyğun olmalıdır.

Aşağı oturacağı yerin səviyyəsində, yaxud ərazinin planlaşdırma səviyyəsindən hündürdə olan çənlər yerüstü çən hesab edilir. Çənə bitişən sahə çənin divarından 6 metrə qədər olan ərazi hesab edilir.

Yuxarı hissəsi ərazinin planlaşdırma səviyyəsindən ən azı 0,2 metr aşağı olan çənlər yeraltı hesab edilir. Üstü ən azı 0,2 metr hündürlükdə olan, kənarları isə çənin kənarından ən azı 6 metr enində torpaqla örtülən çənlər də yeraltı çənlər hesab edilir.

5.14. Çənlər arasındakı məsafə (işıqda) iki yan-yana dayanan çənlərdən böyüyünün diametrindən az olmamalıdır; çənlərin daimetri 2 metrə qədər olduqda onlar arasındakı məsafə böyük çənin diametrinin yarısı qədər olmalı, lakin 1 metrədən az olmamalıdır.

5.15. Tamamilə yerə basdırılmış çənlərin üzəri çənə bitişən sahə ilə birlikdə ərazinin planlaşdırma səthindən 0,3 metr hündürlükdə başdan-başa torpaqla örtülməlidir.

5.16. İkidən artıq yerüstü çənlər dəstələrlə yerləşdirilir. Çənlərin hər dəstəsinin tutumu 2000 m³-dən artıq olmamalıdır.

Dəstənin tutumu 200 m³-ə qədər olduqda dəstələr arasındakı məsafə 5 metrdən, 700 m³-ə qədər olduqda 10 metrdən və 700-dən 2000 m³-ə qədər olduqda 20 metrdən az olmamalıdır.

Dəstələr arasındakı məsafə çənlərin dəstəsi kənarları arasındakı məsafə kimi götürülür.

5.17. Yerüstü çənlərdə qapaqlara, armaturlara və cihazlara rahat xidmət edilməsi üçün marşlı metal pilləkənlər və stasionar meydançalar quraşdırılmalıdır. Pilləkənlərin və meydançaların hündürlüyü ən azı 1 metr olan əl tutacaqları olmalı və aşağı hissəsi ən azı 10 sm hündürlükdə bağlı olmalıdır.

Mayeləşdirilmiş qaz çənlərinə söykənən nərdivan quraşdırmaq olmaz.

5.18. Yerüstü çənlərdə açıcı qurğular, cihazları ştuserlərdən bilavasitə yaxınlıqda yerləşdirilməlidir. Yeraltı çənlərdə açıcı qurğular, qoruyucu qurğular və nəzarət ölçü cihazları torpaq örtüyü səviyyəsindən yuxarıda yerləşdirilməlidirlər.

5.19. Mayeləşdirilmiş qazlar üçün yerüstü və yeraltı çənlər mayenin səviyyəsini ölçən göstəricilərlə, manometrlərlə və qoruyucu klapanlarla təchiz olunmalıdır. Yerüstü çənlər, bundan başqa, donmayan drenaj klapanları ilə təchiz edilməlidir.⁴

5.20. Qoruyucu klapanlardan qaz şamlar vasitəsilə çıxarılmalıdır. Qoruyucu klapanların üfürülmə şamında açıcı qurğular quraşdırmaq olmaz. Bir neçə qoruyucu klapanı bir üfürülmə şamına birləşdirmək olar.

Çənlərdəki üfürülmə şamının hündürlüyü: yerüstü çənlərdə — xidmət meydançasından, yeraltı çənlərdə isə torpağın üst səviyyəsindən hesablaşmaqla 3 metrdən az olmamalıdır. Binadan kənarında quraşdırılan avadanlıqlarda və qaz kəmərlərində qoyulan üfürülmə şamının hündürlüyü onları birləşdirilən yerdən hesab etməklə 3 metrdən az olmamalıdır.

Binalarda yerləşən qaz kəmərlərində və avadanlıqlarda qoyulan üfürülmə şamları sexlərin və qazanxanaların daxilində olan qaz borularında bağlayıcı qurğusu olan üfürücü şamlar olmalıdır. Üfürücü şamların kənar hissəsi damdan 1 m hündürlüyə, mümkünsə ventilyasiyası olmayan divara çıxarılmalıdır. Bu tələblər mümkün olmadıqda, üfürücü şamların kənar hissəsindən hava axınına qədər məsafə şaquli vəziyyətdə 3 m-dən az olmamalıdır.

5.21. Açıq tipli səviyyəölçən şüşəsi olan maye səviyyəsini göstəriciləri ən azı 18 kqq/sm² (1,8 MPa)təzyiqə hesablanmalı, tezişləyən klapanlarla və bağlayıcı kranlarla təchiz edilməli və zədələnmələrdən qorunmalıdır.

5.22. Çəndə təzyiqin hesablanan təzyiqdən artıq artmasına səbəb olmayan hallarda çənin daxilində, yaxud xaricində qızdırıcı qurğu quraşdırmaq olar.

5.23. Yerüstü çənlərin günəş şüalarından qızmasının qarşısını almaq üçün onları açıq rənglə rəngləmək, yaxud kölgə yaradan örtüklərlə örtmək və yanmayan materialdan hazırlanmış talvar altında yerləşdirmək lazımdır.

5.24. Yeraltı çənlər müvafiq dövlət standartlarının tələblərinə uyğun olaraq korroziyadan qorunmalıdır.

5.25. QDS-in ərazisi üzərindən elektrik hava xətləri çəkmək olmaz. Saxlama bazası ərazisində kabel xətlərini çənlərin istismarı üçün lazım olan nəzarət ölçü cihazlarına və avtomatlaşdırma cihazlarına çəkmək olar. Saxlama bazası ərazisində yerləşən nəzarət-ölçü cihazları və avtomatlaşdırma cihazları partlayışdan mühafizə tipli hazırlanmalıdır.

5.26. Qoyulan avadanlıqlar binaların partlayışdan və yanğından mühafizəsi təyin olunmuş sinifə uyğun olmalıdır.

5.27. QDS-in boru kəmərləri ilə mayeləşdirilmiş qazların maye və buxar fazalarının yerlərinin dəyişdirilməsi üçün xüsusi hazırlanmış nasoslar və kompressorlar işlədilməli, yaxud bunlar propan-butan fraksiyalarının vurulması üçün yararlı olmalıdırlar.

5.28. Bir cərgədə iki və daha çox nasos, yaxud kompressor yerləşdirildikdə nəzərə almaq lazımdır ki, xidmət zonası üzrə əsas keçidin eni 1,5 metrdən, nasoslar arasındakı məsafə 0,8 metrdən, kompressorlar arasındakı məsafə 1,5 metrdən az olmasın, nasoslar və kompressorlar arasındakı məsafə 1,0 metr, nasosların və kompressorların binanın divarına qədər məsafəsi 1,0 metr olmalıdır.

5.29. Nasosların və kompressorların sorma və vurma qol borularında bağlayıcı qurğu, vurma qol borusunda isə, bundan başqa, əks-klapanlar olmalıdır.

Nasoslardan qabaqda üfürülmə şamları olan süzgəclər qoyulmalı, nasoslardan sonra isə təzyiqli boru kəmərlərində üfürmə şamları quraşdırılmalıdır ki, bunlar da süzgəclərin şamları ilə birləşdirilə bilər. Təzyiqli kollektoru porşenli və burulğanlı nasoslardan ötürücü xətlərin tökmə çənlərindən boru kəmərləri ilə birləşdirilmiş diferensial klapanlarla təchiz olunmalıdır.

Sorma xətlərində kompressordan əvvəl üfürmə mexanizmi olan maye ayırıcıları, vurma xətlərində isə yağ ayırıcıları quraşdırılmalıdır.

Kompressorlar və nasoslar, onların işi normal parametrlərdən fərqləndikdə, həmçinin maye ayırıcılarında səviyyə yüksələn hallarda elektrik mühərriklərini dövrədən açma bilən avtomat qurğu ilə təmin edilməlidir.

5.30. Paz qayıqlı ötürücülərdə müvafiq standartlara uyğun pəzşəkili qayıqlardan istifadə olunmalıdır.

Kompressor avadanlığının iş vaxtı gərginlik altına düşə bilən bütün metal hissələri (özüllər, elektrik mühərriklərinin gövdələri, şkaflar, idarə pultları və s.) torpaqlanmalıdır.

Torpaqlayıcı qurğunun müqaviməti elektrik qurğularının quruluşu qaydalarına (EQQ) uyğun olmalıdır

5.31. Qayıq ötürücülərinin hasarı qayıqlardan ən azı 20 sm aralı qurulmalıdır.

5.32. Doldurma bölməsi elə tərtib edilməlidir ki, avtomobil nəqliyyatının, balonlar doldurulan bölməsinin binasına 5 metrdən az məsafəyə yaxınlaşmasına imkan yaradılmasın.

5.33. QDS-in bütün partlayış təhlükəli örtülü binaları iş vaxtı havanın 1 saatda on həcmdən az olmayaraq, qeyri-iş vaxtı isə üç həcmdə dəyişdirə bilən sorucu-vurucu mexaniki ventilyasiyası ilə təmin edilməlidir.

Qeyri-iş vaxtı ventilyasiya mexaniki, təbii, yaxud qarışıq üsulla ola bilər.

Nasos-kompressor bölməsinin sorucu-vurucu ventilyasiyasından başqa qəza ventilyasiyası da olmalıdır.

Sorma sistemlərinin ventilyatorları partlayış qorxusu olan binalarda quraşdırılmış nasosların, kompressorların və başqa avadanlıqların elektrik ötürücüləri ilə elə blokirovka olunmalıdırlar ki, ventilyasiya işə düşmədən həmin avadanlıqlar işləyə bilməsinlər.

Qəza ventilyasiyası, binanın havasının təhlükəli qazla dolması haqqında xəbər verən cihazlar vasitəsilə birbaşa işə qoşulmalıdır. Qəza-sorma ventilyasiyasının işə düşməsi ilə birlikdə nasosların və kompressorların elektrik ötürücülərinin dövrədən açılması təmin olunmalıdır.

5.34. Partlayış təhlükəsi olan binaların sorucu-vurucu ventilyasiya sistemi partlayış təhlükəsi olmayan binaların ventilyasiyası ilə əlaqədar olmamalıdır.

Sorma ventilyasiyası kameralarının təbii ventilyasiyası olmalıdır.

5.35. Ventilyasiya binanın həm yuxarı, həm də əsas etibarlı ilə aşağı zonalarının havasının dəyişdirilməsini təmin etməlidir. Çıxarılan bütün havanın həcmindən azı 2/3 hissəsi aşağı zonalardan (döşəmədən ən çoxu 0,3 metr hündürlükdən) çıxarılmalıdır.

Yuxarı zonalarda havanın daim dəyişdirilməsini təmin etmək üçün sorma şaxtaları və deflektorları quraşdırmaq olar, ancaq onlarda şibəl və drossel-klapanları qoymaq olmaz.

5.36. Balonların doldurulması postları, həmçinin buxarlandırma və yuyulma postları yerli sorucu ilə təchiz edilməlidir. Yerə dərinləşdirilmiş texnoloji avadanlıqların çalalarında, onların ölçüsündən asılı olaraq, havasoran, yaxud havavuran yerlər olmalıdır.

5.37. Ventilyasiya avadanlıqlarının sayı, onun tipi, yerləşdirilməsi və havanın sorulması və bayıra vurulması üçün qurğuların quraşdırılması Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q-nın) və elektrik qurğularının quruluş qaydalarının tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.38. Daimi xidmət işçiləri olmayan, qızdırılmayan istehsalat binalarının havasını əks tərəfdə duran divarların aşağı hissəsində qoyulmuş jalyüz şəbəkələri vasitəsilə ventilyasiya oluna bilər.

5.39. Vurma və sorma ventilyasiyası sisteminin hava boruları yanmayan materiallardan hazırlanmalıdır.

5.40. Sorma ventilyasiya sistemləri, partlayış təhlükəsi olan müvafiq sinifli otaqlarda işləmək üçün nəzərdə tutulan ventilyatorlarla təchiz edilməlidir.

Vurma ventilyasiya sistemlərinin verici hava borusunda əks-klapan qoyulduqda, adi qaydada hazırlanan avadanlıq işlədilə bilər.

5.41. Mayeləşdirilmiş qazların boru kəmərlərini kanallarla, həmçinin binaların altı və üstü ilə çəkmək olmaz. Mayeləşdirilmiş qaz kəmərinin qeyri-tranzit borularını QDS-in əsas istehsalat binalarının xarici divarları ilə çəkmək olar. Bu halda armaturların, flyans və yivli birləşmələrini qapı-pəncərə boşluqları üstündə və onların altında yerləşdirmək olmaz.

5.42. Maye, yaxud buxar fazalı maye qaz boru kəmərlərini estakadalar və ya otağın içərisində zirehli kabellərlə, yaxud içərisindən elektrik naqilləri keçən polad borularla birlikdə çəkəndə, sonuncular mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərindən yuxarıda yerləşdirilməlidirlər.

5.43. Partlayış qorxusu olan otaqlarda bütün kommunikasiyaların girişləri (texnoloji boru kəmərləri, hava, buxar, su boruları və s.) otağın divarının hündürlüyünün ən azı 2/3 hissəsi ilə çəkilməlidir. Giriş deşikləri yanmayan materiallarla kip bağlanmalıdır.

Partlayış qorxusu olan otaqlar partlayış qorxusu olmayan otaqlardan havası beş qat dəyişdirilən dəhliz vasitəsilə ayrıldıqda, kommunikasiyaların çəkilməsi hündürlüyü normalaşdırılır.

5.44. Otaqlardan kənarında yerləşən və bağlayıcı siyirtmə qurğusu ilə təchiz olunan maye fazalı yerüstü boru kəmərləri günəş şüalarında qızma nəticəsində təzyiqin artmasından qorunmalıdır. Bu hal üçün yer şəraitindən asılı olaraq mühafizə vasitəsi — qoruyucu klapanlar və boru kəmərləri açıq rənglə rənglənmə bilər.

5.45. Mayeləşdirilmiş qazların boru kəmərləri yağlı boyalar vasitəsilə şərti rənglərlə işarələnməlidir: buxar fazalı boru kəmərləri — eninə qırmızı zolaqlı rənglə, maye fazalı boru kəmərləri — eninə qırmızı zolaqlı qəhvəyi rənglə rənglənməlidir. Maye fazalı xarici yerüstü boru kəmərlərinin, Azərbaycan Respublikası Dövlət Standartlarının tələblərinə uyğun olaraq, ayrı-ayrı sahələrinə fərqləndirici rənglər çəkilməklə, günəş şüalarını əks etdirə bilən açıq rənglərlə rənglənməlidir.

5.46. Boşaltma-doldurma qurğuları üçün 16 kq/sm^2 , yaxud 1,6 MPa-dan az olmayan işçi təzyiqə hesablanmış dövlət Standartının «B» sinifli rezin-parça (elastik) qollar, yaxud texniki xüsusiyyəti «B» sinifli qollardan az olmayan başqa qollar tətbiq edilməlidir.

Qollardan stasionar boru kəmərləri kimi istifadə etmək qadağandır.

5.47. Qolların hər iki ucunda qabların ştutserinə və boru kəmərlərinə birləşdirilmək üçün xüsusi qurğular olmalıdır.

Rezin-parça qollar daimetri 2 mm-dən az olmayan mis məftil, yaxud en kəsiyinin sahəsi 4 mm^2 -dən az və dolaq addımı 100 mm-dən artıq olmayan mis troscuqla sarınmalıdır. Məftilin, yaxud troscuğun hər iki ucu lent və ya bolt vasitəsilə qolların uclarına birləşdirilməlidir.⁵

5.48. Mayeləşdirilmiş (maye və buxar fazalı) qazları dəmir yolu çənlərindən boşaltmaq və avtoçənlərə doldurmaq üçün istifadə olunan qaz kəmərləri qollarında açma siyirtməsinə qədər olan aralıqda qaz qalığını sistemə, yaxud üfurmə şamına çıxarmaq üçün ştutser qoyulmalıdır. Ştutserin açma qurğusu olmalıdır.

5.49. Dəmir yolu çənlərindən qazı boşaltmaq üçün istifadə edilən boru kəmərlərinin rezin-parça qollardan ibarət sahələri olduqda, rezin-parça qolların birbaşa yaxınlığında əks-klapan qoyulmalıdır.

5.50. Mayeləşdirilmiş qazların boru kəmərlərindən torpağa birləşdirən elektrik ötürücüsü kimi istifadə etmək olmaz.

5.51. QDS-ə mayeləşdirilmiş qazları boru kəmərləri ilə vurduqda QDS-in ərazisindən kənarında, çəpərdən ən azı 50 metr aralı boru kəmərinə açıcı qurğu quraşdırılmalıdır.

Buxarlaşdırıcı və qarışdırıcı qurğular

5.52. Buxarlaşdırıcı qurğular otaqların içərisində və bayırda qoyula bilər. Bayırda qoyulan buxarlaşdırıcı qurğular çənlərdən ən azı 10 metr aralı yerləşdirilməlidir. Ümumi istehsalı 200 kq/saata qədər olan buxarlaşdırıcı qurğular nasos-kompresor bölməsinin binasında, 200 kq/saatdan artıq olanlar isə texnoloji sexin ayrı otağında və ya həmin binanın qazdan istifadə edən qurğular olan ayrı otağında, yaxud otaqdan kənarında yerləşdirilə bilər. Buxarlaşdırıcı qurğuları zirzəmilərdə, binaların kürsü hissəsində, yerin altında və çalalarda yerləşdirmək olmaz.

5.53. Buxarlaşdırıcıları binaların bayırında yerləşdirdikdə, onların armaturları mexaniki zədələnmələrdən və atmosfer yağıntılarından qorunmalıdır.

5.54. Buxarlaşdırıcılar qruplarla yerləşdirildikdə onlar arasındakı məsafə 1 (bir) metrdən az olmamalıdır.

5.55. Buxarlaşdırıcılar, maye fazanın buxarlaşdırıcıdan buxar fazasının boru kəmərinə düşməsinin qarşısını alan xüsusi qurğularla və qoruyucu klapanlarla təmin edilməlidir.

QDS-in obyektlərini (qazanxanaları və s.) qaz ilə təmin etmək üçün buxarlandırıcıdan qaz verdikdə buxarlandırıcının buxar fazasının çıxışındakı boru kəmərinə təzyiqliq tənzimləyicisi və qoruyucu klapan qoyulmalıdır. Boru kəmərinə təzyiqliq normadan çox artmasına imkan verməyən xüsusi qoruyucu qurğusu olan təzyiqliq tənzimləyiciləri quraşdırıldıqda, əlavə klapanın qoyulması vacib deyil.

5.56. Qarışdırıcı qurğular buxarlandırıcı qurğularla bir kompleks şəkildə yerləşdirilməlidirlər. Qarışdırıcı qurğuların istehsal gücü, onların konstruksiyası və yerləşdirilməsi Dövlət Tikintikom tərəfindən təsdiqlənmiş müvafiq TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.57. İstehlakçılara qaz-hava qarışığı verilirəkən, onun tərkibi partlamanın yuxarı həddinin iki qatından az olmadıqda, qarışığın şəbəkəyə verilməsini kəsən avtomat qurğular tətbiq edilməlidir.

5.58. Qarışdırıcı kameraya qaz və hava verən boru kəmərlərində qazın və havanın təyin olunmuş nisbətlerini avtomatik olaraq saxlaya bilən və göstərilən komponentlərdən birinin qarışdırıcıya verilməsi qəflətən kəsildikdə, bütün verilişi kəsə bilən əks-klapanların, təzyiqliq tənzimləyicilərinin və blokirovka qurğularının quraşdırılması nəzərdə tutulmalıdır.

Qazdoldurma məntəqələri

5.59. Qazdoldurma məntəqələri (QDM) məişət, kommunal, kənd təsərrüfatı və başqa istehlakçıları balonlardakı maye qazla təchiz etmək üçündür.

QDM-də balonlar QDS-dən avtosisternlərdə gətirilən mayeləşdirilmiş qazlarla doldurulur.

5.60. QDM-in, ərazisində aşağıda göstərilən binalar və tikintilər yerləşdirilə bilər:

- mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənlər, yaxud qaz saxlamaq üçün tutum kimi istifadə olunan avtosisternlər saxlanılan meydança;
- mayeləşdirilmiş qazları avtosisternlərdən çənlərə boşaltmaq üçün avadanlıq;
- balonları doldurmaq üçün və onlardan buxarlanmayan qalıqları boşaltmaq üçün avadanlıq;
- balonları qəbul etmək və göndərmək üçün yükləmə-boşaltma meydançası;
- doldurulmuş və boş balonları yığmaq üçün meydança (anbar).

5.61. QDM-də binaların və tikintilərin yerləşdirilməsi, texnoloji avadanlıqların bağlanması, sayı və konstruksiyası, həmçinin QDM-in tikinti, sanitariya-texniki və elektrotexniki qurğuları TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdırlar. QDM-in balonlar yerləşdirilən anbarından müxtəlif binalara və tikintilərə qədər məsafə əlavə 13-də göstərilənlərdən az olmamalıdır.⁶

5.62. QDM-in ərazisi yanmayan materiallardan hazırlanmış hündürlüyü 1,6 metrdən az olmayan hasara alınmalıdır.

Avtomobil qazdoldurma stansiyaları

5.63. Avtomobil qazdoldurma stansiyaları (AQDS) mayeləşdirilmiş qazların qaz balonlu avtomobillərə doldurmaq üçün, lazımi miqdarda tədarük edilmiş mayeləşdirilmiş qazların qəbulu, saxlanması və avtomobillərə doldurulması məqsədilə yaradılır.

AQDS-də ancaq qazbalonlu avtomobillərdə qoyulmuş balonları doldurmaq olar.

5.64. AQDS-də mayeləşdirilmiş qaz saxlanılan çənlərin ümumi həcmi 100 m³-dən, bir çənin həcmi isə 25 m³-dən artıq olmamalıdır.

Qazı saxlamaq üçün xüsusi olaraq nəzərdə tutulmuş avtosisternlərdən çən kimi istifadə etmək olar.

5.65. AQDS-in bina və qurğularının yerləşdirilməsi və quruluşu Dövlət Tikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.66. QDS, AQDS və QDM obyektlərinin bina və tikintilərində, binaların və tikintilərin ildırımından mühafizəsinin layihələşdirilməsində və quraşdırılmasında müvafiq qaydada təsdiq olunmuş qaydaların tələblərinə uyğun olaraq, ildırımın birbaşa vurmasından mühafizə olunması nəzərə alınmalıdır.

6. Mayeləşdirilmiş qazların balon və çən qurğuları

Fərdi balon qurğuları

6.1. İkidən artıq balonu olmayan və kiçik qaz sərfiyyatlı istehlakçıları (yaşayış binalarının, ictimai binaların məişət tələbatını və s.) qaz ilə təchiz etmək üçün istifadə olunan qaz təchizatı qurğularına fərdi balon qurğusu deyilir.

6.2. Mayeləşdirilmiş qazların balon qurğularını quraşdırarkən binalarda yerləşdirilən balonlar qaz cihazları olan otaqlarda qoyulmalıdır. Bir otaqda adətən tutumu 50/55 litrdən artıq olmayan bir balon və tutumu 27 litrdən artıq olmayan bir balon və tutumu 27 litrdən artıq olmayan iki balon qoymaq olar (onlardan biri ehtiyat üçün).

Mayeləşdirilmiş qaz doldurulmuş balonlar qoyulan otağın havasının temperaturu 45°C-dən artıq olmamalıdır.

6.3. Qaz doldurulmuş balonların yerləşdirilməsi Dövlət Tikintikomun təsdiq etdiyi müvafiq TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

6.4. Otaqlarda qoyulan balonlar qaz plitəsindən ən azı 0,5 metr, qızdırma radiatorundan və ya sobadan isə 1 metr məsafədə yerləşdirilməlidir. Balonları qızmadan qoruyan ekran quraşdırıldıqda, balon ilə qızdırıcı cihazlar arasındakı məsafə 0,5 metrə qədər azaldıla bilər.

Balon ilə ekran arasındakı məsafə 10 sm-dən az olmamalıdır. Balonlar ocaqların qapısı qarşısında qoyulduqda balon ilə ocaq qapısı arasındakı məsafə 2 metrdən az olmamalıdır.

6.5. Binaların xaricindən balonlar qıfıllanan şkaflarda, yaxud balonun yuxarı hissəsini və reduktoru örtən qıfıllı örtüklə örtülməlidir. Şkaflarda və örtüklərdə havanın dəyişdirilməsi üçün bacalar, yaxud jalyüz şəbəkəsi olmalıdır.

Divarların yanında yerləşdirilən balonlar birinci mərtəbənin qapı və pəncərəsindən ən azı 0,5 metr aralı məsafədə qoyulmalıdır. Kürsü və zirzəmi mərtəbələrində qapı və pəncərəsindən, kanalizasiya və çirkab quyularından isə 3 metr aralı yerləşdirilməlidir.

Balonları ehtiyat (yanğın) çıxışları yanında, binaların baş fasadı tərəfində, intensiv nəqliyyat hərəkəti olan keçidlərdə qoymaq olmaz. Günəş şüaları düşən tərəfdə yerləşdirilən balonların kölgəliyi, yaxud örtüyü olmalıdır.

Balonlar qoyulan şkaflar və bağlanan örtüklər, özülə, yaxud binanın divarına bərkidilməklə balonların çökməsinə imkan verməyən və yanmayan özül üzərinə qoyulmalıdır. Özül döşəmədən ən azı 0,1 m hündürdə olmalıdır.

6.6. Həm binada, həm də bayırda yerləşdirilən hər balon qurğusunda qazın təzyiqini tənzim etmək üçün tənzimləyici (reduktor) olmalıdır.

Binalarda yerləşdirilən balonlarda quraşdırılan təzyiq tənzimləyicilərinin buraxıcı-qoruyucu klapanı olmamalıdır.

6.7. Səyyar bufetlərdə, yeməxanalarda və s. qaz balon qurğularının quraşdırılmasına, qaz təsərrüfatını istismar edən yerli təşkilatla və dövlət texniki nəzarət orqanı ilə razılaşdırılmış layihə olduqda icazə verilə bilər.

6.8. Balonun qaz cihazına rezin-parça qollarla birləşdirilməsi bir hissədən ibarət olmalı, onun uzunluğu 10 metrdən artıq olmamalı və divarlara xüsusi dəmir bəndlərlə bərkidilməlidir. Qollar divarlardan, qapılardan, pəncərələrdən keçməməlidir. Qaz

kəmərinə, cihaza, reduktora birləşən yerlərdə qollar büzmələnmiş ucluqlara geydirilməli və birləşmənin etibarlılığını və hermetikliyini təmin edən metal halqalar (xəmutlar) vasitəsilə bərkidilməlidir. Məftildən düzəldilən halqalardan istifadə edilməsinə icazə verilmir.

Balonun qaz cihazı ilə birləşməsi üçün istifadə olunan rezin-parça qollar müvafiq dövlət standartlarının tələblərinə uyğun olmalıdır. Qaz balon qurğusunu quraşdıran təşkilatın, rezin-parça qolun dövlət standartı tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən sertifikat olmalıdır. Rezin-parça qolların xarici rezin qatının zədəsi olmamalıdır.

Balon dəstəsi qurğuları

6.9. Tərkibində ikidən artıq balon olan qaz təchizatı qurğusu balon dəstəsi qurğuları hesab edilir.

6.10. Balonlar bağlanan şkaflarda yerləşdirilməli, yaxud onların mühafizəedici bağlanan örtükləri olmalıdır. Balonlu şkaflar və örtüklə mühafizə olunan balonlar yerin səthindən 0,1 metrədən artıq hündürlükdə, yanmayan materialdan olan özül üzərində quraşdırılmalıdır.

6.11. Mühafizə örtüklü balonlardan ibarət olan və binalardan aralı yerləşdirilən balon dəstəsi qurğularının yanmayan materiallardan hasarı və xəbərdaredici yazısı olmalıdır.

Balonlardan hasara qədər məsafə 1 metrədən az olmamalıdır.

6.12. Balon dəstəsi qurğularını, qızdırılan xüsusi tikintilərdə, yaxud binanın bütöv divarına əlavə olunmuş tikintidə yerləşdirmək olar. Bina ventilyasiya olunmalıdır. Binanın elektrikli işıqlandırılması partlayışdan mühafizə qaydalarına uyğun yerinə yetirilməlidir.

Qızdırıcı cihazların səthinin temperaturu 95°C (468K)-dən binanın temperaturu 30°C (303K)-dən artıq olmamalıdır.

6.13. Balon dəstəsi qurğusunda qazın təzyiqini azaltmaq üçün təzyiq tənzimləyicisi (reduktor), buraxıcı-qoruyucu klapən, ümumi açıcı qurğu və alçaq təzyiqli tərəfdə manometr (manometr üçün ştutser) olmalıdır.

Əgər təzyiq tənzimləyicisində buraxıcı-qoruyucu klapən quraşdırılıbsa, əlavə klapənin qoyulması vacib deyil.

Balon dəstəsi qurğuları binalarda yerləşdirildikdə, qoruyucu klapəna birləşən buraxıcı boru kəmərlərinin uc hissələri binadan bayıra, onun ventilyasiya üçün hava götürən kanalı olmayan divarına çıxarılmalıdır. Bu tələbin yerinə yetirilməsi mümkün olmadıqda, buraxıcı boru kəmərlərinin uc hissələri ilə sorma ventilyasiyası üçün hava götürən yer arasındakı vertikal məsafə 3 metrədən az olmamalıdır.

Bayırdakı balon dəstəsi qurğularının qoruyucu klapənlərindən çıxan buraxıcı boru kəmərlərinin quraşdırılması bu Qaydaların 5.20 bəndinin tələblərinə uyğun olmalıdır.

Çən qurğuları

6.14. Mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün istifadə olunan çən qurğuları yeraltı, yaxud yerüstü çənlərdən ibarət ola bilərlər.

Yerin atında quraşdırmaq üçün nəzərdə tutulan çənləri yerin üstündə quraşdırmaq olmaz. Qurğudakı çənlərin həndəsi həcmnin maksimal cəmi, ayrı-ayrı çənlərin maksimal tutumu və mayeləşdirilmiş qaz çənləri qurğuları ilə binalar, tikintilər və müxtəlif kommunikasiyalar arasındakı təhlükəsiz məsafə Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (17—20-ci əlavə) tələblərinə uyğun olmalıdır. Çənlərdən ağaclara qədər məsafə 5 metrədən az olmamalıdır.

6.15. Yeraltı və yerüstü çənlər yanmayan materiallardan düzəldilmiş özül üzərində qoyulmalıdır.

Yeraltı çənlər, mövsüm zamanı torpağı donan rayonlarda yerin səthindən (çənin üst səthində) 0,6 metr dərinliyə, donmayan rayonlarda isə 0,2 metr dərinliyə basdırılmalıdır.

Yeraltı çənlər müvafiq dövlət standartına uyğun olaraq korroziyadan mühafizə olunmalıdırlar. Yerüstü çənlər açıq rənglə rənglənməlidir. Çən qurğularının yanmayan materiallardan hasarı və xəbərdaredici yazıları olmalıdır. Hasarın içərisində yangından mühafizə inventarı: qumla dolu yeşik və bel olmalıdır.

6.16. Çənlərin üzərindən elektrik hava xətti, telefon və radiotranslyasiya xətləri keçməməlidir.

6.17. Çən qurğularının bağlayıcı armaturu, çənlərdə mayenin səviyyəsini göstərən səviyyə göstəriciləri, qazın təzyiqini tənzimləyən tənzimləyicilər, qoruyucu klapanlar (bağlayıcı və buraxıcı), qaz tənzimləyicilərinə qədər manometri və ondan sonra isə nəzarət üçün maye manometrini birləşdirmək üçün kranlı ştutseri olmalıdır. Adları çəkilən cihazlar maye faza üzrə əlaqələndirilən çənlər dəstəsində yerləşdirilə bilər.

Əgər təzyiq tənzimləyicisinin konstruksiyası tənzimləyicidən sonra qazın təzyiqinin artmasına imkan vermirsə, tənzimləyicidən sonra qoruyucu klapanın qoyulması vacib deyil.

Çən qurğularının armaturu ventilyasiya üçün deşiyi olan qıfıllı metal örtüklə bağlanmalıdır.

6.18. Çən qurğularının yeraltı qaz kəmərlərinin açıcı qurğuları dərinliyi 1 metrədən artıq olmayan quyularda, yaxud yerin üstündəki mühafizə örtüyündə qoyula bilər. Çən qurğusuna bir bina qoşulduqda qaz kəmərinə açıcı qurğunun qoyulması vacib deyil.

Yeraltı çən qurğularının hər dəstə tutumlarında, maye fazasını birləşdirən boru kəmərlərinin üzərində yerin səthindən ən azı 1 metr hündürlüyə çıxarılan nəzarət boruları olmalıdır. Bu borulara atmosfer yağıntılarının düşməsinin qarşısı alınmalıdır.

6.19. Çən qurğularının elektrokimyəvi mühafizəsini layihələşdirdikdə, statik elektrikdən mühafizənin təmin edilməsi nəzərə alınmalıdır. Avtosistənləri və birləşdirici şlanqları torpaqlama qurğusu avtosistəninə dayanacağında yerləşdirilməlidir.

6.20. Çən qurğuları buxarlaşdırıcı ilə bir kompleksdə istismar edilə bilər. İstehsal gücü 200 kq/saatdan artıq olmayan buxarlayıcılar həm birbaşa çənlərin üzərində, həm də çən

qurğusunun hasarı ərazisində, çəndən 1 metrdən az olmayan məsafədə yerləşdirilə bilər. 200 kq/saatdan artıq olanlar isə Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş TN və Q-nın (əlavə 20, 21) tələblərinə uyğun olaraq balon dəstəsi qurğuları kimi, həm çənlərdən, həm də binalardan və müxtəlif qurğulardan təhlükəsiz məsafədə yerləşdirilməlidirlər.

6.21. Hər bir buxarlaşdırıcıda istilik daşıyıcısının donmasının, maye fazasının buxarlaşdırıcıdan çıxmasının, tənzimləyicilərdə təzyiqin icazə verilən səviyyədən yuxarı qalxması imkanının qarşısını alan nəzarət-ölçü, tənzimləyici və qoruyucu avadanlıq olmalıdır.

6.22. Mayeləşdirilmiş qazların buxarlaşdırıcılarında istilik daşıyıcısı kimi isti su, buxar, elektrik qızdırıcısı, qızdırılmış yağlar, təsirsiz qazlar, qazla qızdırma və adları çəkilənlərə uyğun olan başqa istilik daşıyıcıları tətbiq edilə bilər.

Elektrik qızdırıcısı kimi qızdırıcı cihazlardan istifadə edildikdə, onlar partlayışdan mühafizə olunmuş qaydada hazırlanmalıdır.

6.23. Elektrik qızdırıcısı olan buxarlaşdırıcılardan istifadə edildikdə elektrik qurğularının quraşdırılması qaydaları tələblərinə uyğun olaraq, çən qurğusunun hasarı ərazisində elektrik kəblərini çəkmək olar. Elektrik avadanlığı qoruyucu qurğuların qaz buraxdığı yerdən ən azı 5 metrə qədər məsafədə olmalıdır.

6.24. Buxarlaşdırıcı qurğunun armaturu mexaniki zədələnmədən və atmosfer çöküntülərinin təsirindən qorunmalıdır.

7. Qaz təsərrüfatının təhlükəsiz istismarı

Qaz təchizatı sistemləri obyektlərinin istismara qəbul edilməsi

7.1. Şəhərlərin, qəsəbələrin, kənd yaşayış məntəqələrinin qaz təchizatı sistemləri, qaz kəmərləri, QPM, qaz yanacağından istifadə edən sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin, yaşayış binalarının və başqa obyektlərin qaz avadanlıqları, QDS, AQDS, QDM, onların quraşdırılması və ya əsaslı təmiri qurtardıqdan sonra komissiya tərəfindən qəbul edilməlidirlər. Quraşdırma işləri qurtarmadan, yaxud komissiya tərəfindən qəbul edilməyən obyektlərin hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən xüsusi icazə alınmadan istismara buraxılması qadağan edilir.

7.2. Qaz təchizatı sistemi obyektlərinin istismara qəbul edilməsi bu Qaydaların və Dövlət Tikinti Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır. 7.1 bəndində adları çəkilən obyektlərin qəbul edilməsi üçün sifarişçi, qəbul komissiyası təyin edir, onun tərkibinə sifarişçinin, layihə və tikinti-quraşdırma təşkilatının qaz təsərrüfatı müəssisəsinin və *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* nümayəndələri daxil olunur.

7.3. Azərbaycan Respublikasının *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* nümayəndələri şəhər magistral və paylayıcı qaz kəmərlərinin və girişlərin, şəbəkə QPM-in, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin qaz təchizatı sistemlərinin, qazanxanaların, həmçinin QDS, QPM, AQDS-ın və mayeləşdirilmiş qazların çən qurğularının qəbul edilməsində iştirak etmələri zəruridir.

Qəbul komissiyasının nümayəndələri obyektin qəbul edilməsi günü və yeri barədə komissiyanın işə başlayacağı gündən ən azı iki gün əvvəl, Azərbaycan Respublikasının *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* nümayəndələri isə ən azı beş gün əvvəl xəbərdar edilməlidirlər.

Tikintisi qurtarmış obyektin istismara qəbul edilməsi aktı əsasında istismarçı təşkilat işə buraxılış-sazlama işlərini aparmaq üçün buraxılış-sazlama təşkilatına icazə verir, həmin işlər qurtarıqdan sonra obyekt Azərbaycan Respublikasının *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* tərəfindən nəzarətə götürülür.

7.4. Müəssisədə xüsusi mürəkkəb avadanlıq olduqda, komissiyanın tələbi ilə, qəbulda iştirak etmək üçün sifarişçi tərəfindən ixtisaslaşdırılmış təşkilat cəlb edilməlidir.⁷

7.5. Tikinti-quraşdırma təşkilatı qaz təchizatı sistemi obyektlərini istismara verdikdə, qəbul komissiyasına, Dövlət Tikinti Komitəsinin təsdiq etdiyi müvafiq qaz təchizatı, daxili quruluşlar, xarici şəbəkələr və qurğular, işlərin aparılması və qəbulu qaydalarında (TN və Q-da) nəzərdə tutulan həcmdə texniki sənədləri təqdim etməlidir.

7.6. Qaz yanacağından istifadə edən əlavə aqreqlər qoyulduqda, yenidən quraşdırıldıqda və qaz kəmərlərinin yerini dəyişdirdikdə qaz təsərrüfatı müəssisəsinin, yaxud obyektinin sənədlərində müvafiq olaraq əlavələr və dəyişikliklər edilməlidir.

7.7. Obyekti qəbul etdikdə komissiya obyektin texniki sənədlərini yoxlamalı, layihəyə uyğunluğu və quraşdırmada buraxılan çatışmazlıqları aşkar etmək üçün bütün quraşdırılan qaz sistemini nəzərdən keçirməlidir. Bundan başqa, tüstü sovurma və ventilyasiya qurğularında, tətbiq edilən elektrik-güc və işıq avadanlıqlarının layihəyə uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

Komissiyaya ixtiyar verilir ki, qaz kəmərlərinin istənilən sahəsini sökməklə, şüalandırmaqla, yaxud mexaniki sınaqlar aparmaq üçün qaz kəmərlərindən birləşmələri kəsməklə yoxlasın, habelə qaz kəmərinin təkrar sınağını keçirsin.

Obyektin qəbulu akt tərtib etməklə rəsmiləşdirilir. Obyektin istismara buraxılması üçün xüsusi icazə almaq məqsədilə, xüsusi icazə verən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilir.

7.8. Əgər komissiya tərəfindən qəbul edilən obyektin kipliyi sonuncu sınaq keçiriləndən sonra altı ay müddətində işə buraxılmayıbsa, onu istismara buraxdıqda sifarişçi, qaz təsərrüfatı müəssisəsinin nümayəndəsi ilə birlikdə qaz kəmərinin təkrar olaraq kipliyini sınamalıdır. Belə olduğu halda sifarişçi təşkilat tərəfindən tüstüsorma və ventilyasiya sistemlərinin vəziyyəti, qaz avadanlıqlarının, armaturların, nəzarət-ölçü cihazlarının və korroziyadan mühafizə qurğularının komplektliliyi və sazlığı yoxlanılmalıdır.

Yeni çəkilmiş qaz kəmərlərinin istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulması və qazın buraxılması

7.9. Yeni çəkilmiş qaz kəmərlərinin istismar olunan qaz kəmərinə birləşdirilməsi (qaz altında qoşulması) onların istismara qəbul edilməsi barədə akt və müvafiq qaydada alınmış xüsusi icazədə verilmiş şərtlər əsasında, müəssisənin qaz təsərrüfatının baş mühəndisinin təsdiq etdiyi təlimatlar üzrə aparılır.

7.10. Yeni tikilən paylayıcı qaz kəmərlərinin, QPM-ə, sənaye və kommunal müəssisələrinə, ictimai və yaşayış binalarına, başqa obyektlərə ayrılan qolların (girişlərin), həmçinin bina daxilindəki qaz şəbəkələrinin istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulması, bir qayda olaraq, bu qaz kəmərlərinə, yaxud obyektlərə qaz verildikdə aparılmalıdır. Yeni tikilən paylayıcı qaz kəmərlərini QPM-i və qolları (girişləri) istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulmazdan əvvəl hər birləşdirilən qaz kəmərinin qurtaracağında tıxac qoyulmalıdır. Əgər birləşdirilən qaz kəmərinin qurtaracağında açıcı qurğu varsa, tıxac ondan sonra qoyulmalıdır. Bundan başqa, binaya daxil olan girişlər istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulmazdan əvvəl daxili qaz kəmərlərindən açılmalıdır.

7.11. Qaz təsərrüfatı müəssisəsinin istismar etdiyi işləyən qaz kəmərinə yeni qaz kəmərlərinin birləşdirilməsi (qoşulması) üzrə işlər *Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə razılaşdırılaraq*, ancaq həmin müəssisələrin ixtisaslaşdırılmış idarələri, yaxud briqadaları tərəfindən aparılmalıdır.

7.12. Sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələri qaz təsərrüfatını istismara buraxdıqda belə müəssisənin qaz şəbəkəsinin şəhər paylayıcı qaz kəmərlərinə birləşdirilməsi (qoşulması) və müəssisənin şəbəkəsinə qazın verilməsi, müəssisənin sifarişçi üzrə qaz təsərrüfatının müvafiq təşkilatı tərəfindən həyata keçirilir.

Əgər müəssisə magistral qaz kəmərinə qaz alırsa, onun şəbəkəsi magistral qaz kəmərinə, qaz təsərrüfatının qəbul edilməsi barədə qəbul aktı və müvafiq qaydada alınmış xüsusi icazə olduğu halda qoşula bilər. Magistral qaz kəmərinə qoşma işləri magistral qaz kəmərinin istismarı idarəsinin verdiyi tapşırıq üzrə aparılmalıdır.

7.13. Polietilen ayırmalarının, bilavasitə qaz kəmərinin polietilen borularına qoşulması kontakt qaynağı ilə həyata keçirilir.

7.14. Polad ayırmaların qoşulması, bir qayda olaraq, polietilen borulara quraşdırılmış polad əlavələri birləşdirilməklə həyata keçirilir.

Polad əlavələr olmadıqda, ayırmalar təzyiqi 3 kqq/sm^2 (0,3 MPa)-ya qədər olan istismar olunan polietilen boru kəmərinə polietilen qollar vasitəsilə qoşulur.

7.15. Qazın təzyiqi aşağı salınmadan, istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşma işlərinə, qazın xaricə çıxmasının qarşısını alan xüsusi vasitələr tətbiq etdikdə yol verilə bilər.

7.16. Ayırmaları istismar olunan qaz kəmərinə qaynaqla qoşduqdan sonra, tikişlər cihaz vasitəsilə, yaxud sabunlamaqla iş təzyiqinin kipliyi yoxlanılmalıdır.

7.17. Əgər yeni qaz kəmərlərini istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşduqdan sonra qaz verilmirsə, hər birləşdirilən yeni qaz kəmərinin qurtaracağında bağlama qurğusundan sonra tıxac qoyulmalıdır. Binaya daxil olan girişlər daxili qaz kəmərlərindən açılmalıdır.

7.18. QPM-in və qaz təsərrüfatlarının başqa obyektlərinin, şəhərin, qəsəbənin, kənd yaşayış məntəqəsinin, həmçinin sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qızdırıcı qazanxanalarının, qaz kəmərlərinin istismara buraxılması onların istismara qəbulu aktları əsasında və ya tələb olunduqda xüsusi icazə təqdim edildikdə həyata keçirilir.

7.19. Qaz təhlükəli olduğu üçün onun buraxılması (verilməsi) bu Qaydaların 8-ci bölməsinin tələblərinə uyğun olaraq yerinə yetirilməlidir. Qaz kəmərlərinə, QPM-ə və

qazla işləyən obyektlərin qaz avadanlıqlarına qazın buraxılması üzrə işlərin qaz təsərrüfatı müəssisələrinin ixtisaslaşdırılmış briqadaları və ya onların vəzifəsini yerinə yetirən təşkilat, yaxud ixtisaslaşdırılmış işə buraxma-sazlama təşkilatları tərəfindən aparmasına icazə verilir.

7.20. Qaz kəmərlərinə, QPM-ə istehlakçıların qaz şəbəkələrinə qazın buraxılmasını həyata keçirən briqada qazı buraxmazdan əvvəl qaz kəmərinə nəzərdən keçirməli və qaz avadanlıqlarının saz olmasını yoxlamalıdır.

7.21. Bütün qaz kəmərləri, onlara qaz buraxılmazdan əvvəl, istismar təşkilatı tərəfindən kipliyi yoxlamaq üçün üfürülməlidir. İctimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrindəki və yaşayış evlərindəki qaz kəmərləri nəzərdən keçirildikdən və aşkar edilmiş nasazlıqlar aradan qaldırıldıqdan sonra, yoxlamaq üçün (qaz odluqlarının qarşısındakı kranlara qədər) 500 mm su sütunu, yaxud 500 daPa təzyiq altında hava ilə üfürülüb kipliyə nəzarət məqsədilə yoxlanılır. Üfürmə zamanı 5 dəqiqə müddətində təzyiqin aşağı düşməsi 20 mm su sütunundan (20 daPa) artıq olmamalıdır.

Sənaye, kommunal, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin və qızdırıcı qazanxanaların daxili qaz kəmərləri, QPM (QPQ) avadanlıqları və qaz kəmərləri 1000 mm su sütunu (0,01 MPa) təzyiq altında üfürülərək kipliyə nəzarət üçün yoxlanılır. Bu halda 1 saat müddətində təzyiqin aşağı düşməsi 60 mm su sütunundan (60 daPa) artıq olmamalıdır.

Yeraltı və yerüstü qaz kəmərləri hesablanmış təzyiqdən asılı olmayaraq 2000 mm su sütunu (0,02 MPa) təzyiq altında hava ilə üfürülərək nəzarət üçün yoxlanılmalıdır. Təzyiqin aşağı düşməsi 1 saatda 10 mm su sütunundan (10 daPa) artıq olmamalıdır.

Nəzarət yoxlamalarının yekunları qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsinin tapşırıqında qeyd edilməlidir.⁸

7.22. Qaz kəmərlərinə qaz buraxılan zaman, onlar bütün hava çıxana kimi qazla üfürülməlidir. Üfürmənin keyfiyyətini yoxlamaq üçün götürülən nümunənin analizi, yaxud yandırılması üsulu ilə təyin edilir. Bu halda qazdakı oksigenin miqdarı 1 faizdən artıq olmamalıdır, qaz isə arası kəsilmədən sakit yanmalıdır.

Qaz kəmərlərindən qazı çıxararkən, onlar hava ilə, yaxud təsirsiz qazla, qaz tamamilə basılıb çıxarılanadək üfürülməlidir. Üfürmənin qurtarması borudan götürülən havanın, yaxud təsirsiz qazın analizi ilə təyin edilir. Üfürülən havada qalan qazın miqdarı qazın alışmasının aşağı həddinin 1/5-dən artıq olmamalıdır.

Boru kəmərlərini üfürdükdə qaz-hava qarışığını binalara, pilləkən boşluqlarına və həmçinin tüstü bacalarına, ventilyasiya kanallarına və s. buraxmaq olmaz. Qaz kəmərlərinin üfürülməsi aparılan binaların havası dəyişdirilməlidir.

Qaz kəmərlərini üfürən zaman qaz-hava qarışığı elə yerlərə buraxılmalıdır ki, o, binalara habelə hər hansı bir od mənbəyindən alışa biləcək yerlərə keçməsin.

7.23. Şəhərlərin, qəsəbələrin, kəndlərin, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qaz təsərrüfatının istismara buraxılmasına obyektin qəbul edilməsi aktı, qaz kəmərlərinin texnoloji sxemi, qazdan təhlükəsiz istifadə edilməsi üzrə təlimatlar və istismar sənədləri, baş verə biləcək qəzaların qarşısının alınması planı, qaz təsərrüfatında xidmət edən mühəndis-texniki işçilərin və fəhlələrin təlimi və biliklərinin yoxlanılması barədə

sənədlər, həmçinin sənaye, kommunal və kənd təsərrüfatı müəssisələrində, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrində qaz təsərrüfatına cavabdeh şəxslərin təyin edilməsi barədə əmr olduqda icazə verilir.

7.24. Sənaye, kommunal, yaxud kənd təsərrüfatı müəssisəsində işləyən qaz təsərrüfatı olduqda, yeni qaz avadanlıqlarının istismara buraxılması (qazın verilməsi) qaz təsərrüfatı müəssisəsi nümayəndəsinin iştirakı ilə müəssisənin qaz xidməti tərəfindən aparılır. Əgər müəssisədə qaz xidməti yoxdursa, qazın buraxılması işləri qaz təsərrüfatı müəssisəsi tərəfindən aparılmalıdır.

Xüsüsən mürəkkəb qaz aqreqatının işə buraxılması və sazlanması üçün ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar cəlb edilməlidirlər.

7.25. İctimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qaz avadanlıqlarının, həmçinin qızdırıcı qazanxanaların və yaşayış evlərinin avadanlıqlarının istismara buraxılması müəssisənin qaz təsərrüfatı tərəfindən, yaxud onu əvəz edən təşkilat tərəfindən həyata keçirilir.

7.26. Qazın buraxılması üzrə işlərin qurtarması, qaz təhlükəli işlərin görülməsi üçün verilən tapşırıqda qeyd edilir, obyektin texniki-icra sənədlərinə əlavə olunur və onunla birlikdə saxlanılır.

7.27. Qaz tənzimləyici məntəqələr və qaz yanacağından istifadə edən aqreqatların yerləşdiyi sənaye və kommunal müəssisələrinin binaları Azərbaycan Respublikası *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* yanğından mühafizə normalarına uyğun olaraq yanğınsöndürmə vasitələri ilə təchiz edilməlidir.

Qaz kəmərinin istismar edilməsi

7.28. Hər bir istismara qəbul edilən qaz kəmərinə pasport tərtib edilməlidir və oraya qaz kəmərinin xarakterizə edən əsas göstəricilər qeyd olunmalıdır. Sonralar isə oraya istismar prosesində təmir üzrə aparılan bütün işlər barədə məlumatlar əlavə edilir.

Yeraltı və yerüstü qaz kəmərlərinin texniki xidməti üzrə bütün işlər müəyyən olunmuş qaydada işlənilib hazırlanmış və təsdiq olunmuş təlimatlara əsasən, cədvəldə nəzərdə tutulan müddətlərdə aparılmalıdır.

7.29. Qaz kəmərlərinin və qurğularının, şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kənd yaşayış məntəqələrində nəzərdən keçirməklə, yoxlanması qaz təsərrüfatı müəssisələrinin təyin etdiyi və qaz kəmərlərinin təhlükəsiz istismarını təmin edən müddətlərdə aparılmalıdır. Yoxlama müddətləri qaz təsərrüfatının tabe olduğu rəhbər təşkilatlar, baş qaz idarələri tərəfindən təsdiq edilməlidir.

Qaz kəməri xətlərinin yoxlanması müddətləri təyin edilərkən onların konkret istismar şəraiti: istismar olunması müddəti, qaz kəmərinin vəziyyəti, qazın təzyiqi, zirzəmilərdə qaz siqnalizasiyasının olması, torpaqların qabarma xüsusiyyəti və korroziya aktivliyi, azmış cərəyanların olması, mühafizənin olması, ərazinin xüsusiyyəti və onun tikililərlə sıxlığı, ilin fəsili və s. nəzərə alınmalıdır.

İstismar şəraitinin dəyişilməsi və istismar prosesində toplanan təcrübə nəzərə alınmaqla qaz kəmərlərinin yoxlanması müddətlərinə hər il yenidən baxılmalıdır.

7.30. Yeraltı qaz kəmərləri xətlərini yoxlayan zaman qaz kəmərlərindəki qurğuların saz olması, həmçinin qaz qurğularında və qaz kəməmindən hər iki tərəfə 15 metrədək məsafədə yerləşən başqa kommunikasiyaların (kanalizasiyanın, istilik trassasının, su kəmərinin, telefon və s.) quyularında, binaların zirzəmilərində, kollektorlarda, körpü dayaqları şaxtalarında, nəzarət borularında qazın olub-olmaması yoxlanılmalıdır.

Yeraltı qaz kəmərləri xətlərini yoxlamaq üçün müəyyən nömrələri olan marşrut kartları tərtib olunmalı və bunlar yoxlayıcı şəxslərə verilməlidir. Hər bir marşrut kartında qaz kəmərləri xəttinin sxemi və uzunluğu, həmçinin kəmərdən hər iki tərəfə 15 metr radiusda yerləşən bütün yeraltı kommunikasiyaların quyuları və binaların zirzəmiləri göstərilməlidir.

7.31. Qaz kəmərinin yaxınlığındakı bu Qaydaların 7.30 bəndində göstərilən qurğuların hər hansında qazın olması aşkar edildikdə, bu barədə QYX-ni xəbərdar etmək və eyni zamanda qurğuların və zirzəmilərin havasını dəyişmək üçün tədbirlər görmək lazımdır. Bu halda əlavə olaraq, qaz kəməmindən 50 metr radiusda yerləşən binaların zirzəmiləri və başqa yeraltı qurğular yoxlanılmalıdır.

Binaların zirzəmilərində qaz aşkar edildikdə, binadakı adamlara açıq oddan istifadə etməmək barədə xəbər verilməli, lazım olduqda adamlar binadan çıxarılmalıdırlar.

7.32. Zirzəmilərdə, kollektorlarda, şaxtalarda, quyularda və başqa yeraltı qurğularda qazın olması xüsusi cihazlarla təyin edilməlidir.

Əgər kollektorlarda, şaxtalarda, quyularda və başqa yeraltı qurğularda qaz aşkar edilmişsə, oraya girmək qadağan edilir.

Binaların zirzəmisində havanın analiz edilməsi birbaşa zirzəmidə — partlayışdan mühafizə tipli qaz analizatoru vasitəsilə aparılır, bu olmadıqda isə havadan yoxlama üçün nümunə götürərək onu binadan kənarında analiz edirlər.

Zirzəmilərdə və həmçinin quyuların, şaxtaların, kollektorların və başqa qurğuların yanında papiros çəkmək və açıq oddan istifadə etmək qadağandır.

7.33. Elektrik mühafizə qurğularına xidmət edilməsi müddətləri və qaydası, habelə qaz kəmərinin elektrik vəziyyətinin ölçülməsi müddətləri Dövlət tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq standartların tələblərinə uyğun olaraq təyin edilməlidir.

7.34. Elektrik mühafizə qurğularında sazlama və istismar işləri, həmçinin elektrik ölçmə işləri, xüsusi hazırlıq keçmiş, 1000V qədər gərginlikli qurğularda işləmək hüququ verən vəsiqəsi olan şəxslər tərəfindən, elektrik qurğularının quruluşu qaydaları, istehlakçıların elektrik qurğularının texniki istismarı qaydaları və istehlakçıların elektrik qurğularının istismarı zamanı təhlükəsizlik texnikası qaydalarının tələblərini gözləməklə aparılmalıdır.

7.35. Şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kənd yaşayış məntəqələrində qaz təchizatı sistemlərini mühafizə vasitələrinin istismarı və yeraltı qaz kəmərlərinin korroziya (paslanma) vəziyyətinin dövrü olaraq yoxlanılması işləri — ixtisaslaşdırılmış mühafizə xidmətləri (dəstələri), laboratoriyalar, qaz kəmərlərində korroziya təhlükəsi törədən zonaların vaxtında aşkar edilməsinə və onların aradan qaldırılmasına cavabdehlik həvalə olunmuş qaz təsərrüfatı müəssisələrinin şöbələri tərəfindən yerinə yetirilməlidir. Bu təşkilatların heyətində hazırlıqlı və həmin növ işləri görməyə icazə verilmiş lazımi miqdarda fəhlə və Mühəndis Texniki İşçilər (MTİ) ştatı olmalıdır.

Müəssisələrə, idarələrə və başqa təşkilatlara məxsus yeraltı qaz kəmərlərini elektrik mühafizə avadanlıqlarına həmin müəssisələrin (idarələrin) qüvvəsi və vəsaiti hesabına, yaxud həmin işlərin görülməsi üçün müqavilələr üzrə ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən xidmət edilməlidir.

7.36. İstismar olunan qaz kəmərlərində korroziyaya uğrayan zonalar aşkar edildikdə qaz kəmərlərinin sahibləri onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görməlidir və qaz kəmərlərini korroziyadan mühafizə sistemi quraşdırılmalıdır. İşlərin görülməsi müddətləri ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən təyin edilir, qaz təsərrüfatı müəssisələri ilə razılaşdırılır və qaz kəmərinin sahibi olan müəssisənin rəhbəri tərəfindən təsdiq edilir.

7.37. Quyularda, kollektorlarda və başqa yeraltı qurğularda qaz kəmərlərinin elektrik potensiallarını ölçməzdən əvvəl, xüsusi cihazlar vasitəsi ilə orada qazın olmamasını yəqin etmək lazımdır. Açıq od vasitəsilə qazın olmamasını yoxlamaq qadağandır.

7.38. Kollektorlarda, kanallarda, texniki dəhlizlərdə, döşəmə altında qaz kəmərlərinin və onunla birlikdə çəkilməmiş başqa mühəndis kommunikasiyalarının (su kəmərləri, istilik kəmərləri, elektrik və telefon kabelləri və s.) istismarı yerli İcra Hakimiyyəti orqanının təsdiq etdiyi təlimatlar üzrə vahid ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən aparılmalıdır.

Kollektorlarda, kanallarda, texniki dəhlizlərdə, döşəmə altlıqlarındakı və s. hava mühitində qazın olub-olmamasına nəzarət avtomat qaz siqnalizatorları vasitəsilə aparılmalıdır.

7.39. Yeraltı qaz kəməri zonasında tikinti işlərinin aparılması (binaların, qurğuların, yeraltı kommunikasiyaların sökülməsi, yaxud tikilməsi) zamanı kəmərin zədələnməsi ehtimalı varsa, belə işlərə qaz kəmərinə istismar edən təşkilatın yazılı göstərişləri və icazəsi əsasında yol verilə bilər. İstismar təşkilatının icazəsində qaz kəməri zonasında işlərin aparılması şərtləri və qaydası qeyd edilməli, həm də qaz kəmərinin əlaqələri ilə birlikdə sxemi verilməlidir. Ərazisində iş aparılan qaz kəməri trassası hər gün yoxlanılmalıdır.

7.40. Şəhərin və yaxud başqa yaşayış məntəqəsinin qaz şəbəkələrində lazımi təzyiqin saxlanılmasına nəzarət ildə iki dəfədən az olmamaq şərti ilə şəbəkənin müxtəlif nöqtələrində təzyiqin ölçülməsi yolu ilə həyata keçirilməlidir.

7.41. Qaz təsərrüfatında fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər kommunal-məişət tələbatı üçün, dövlətin müvafiq standartlarının tələblərinə uyğun olaraq sınaq üsulları ilə qazın odorizasiya edilməsinə nəzarəti təşkil etməlidirlər.

Qazın odorizasiya həddinin yoxlanılmasının nəticələri laboratoriya jurnalında qeyd edilməlidir.

7.42. Qaz kəmərləri birləşmələrinin kipliyinin yoxlanılması, həm də qaz kəmərinə, quyularda, binalarda qazın sızması yerlərinin axtarılması işləri sabunlu emulsiya, yaxud xüsusi cihazlar vasitəsilə aparılmalıdır.

Bu məqsədlə alovdan istifadə etməyə ancaq binalardan və yeraltı qurğulardan 3 metr uzaqdakı buruq quyularını yoxlamaq üçün icazə verilir.

7.43. Çaylardan və kanallardan keçən qaz kəmərlərinin sualtı keçidlərinə texniki xidmət etdikdə, aşağıda göstərilən tələblər yerinə yetirilməlidir:

- keçidlərin sahil hissəsində yeraltı qaz kəmərləri kimi xidmət edilməlidir;
- həm hesablanmış müsbət, həm də hesablanmış mənfi üzümə qabiliyyəti olan bütün təzyiqli qaz kəmərlərinin sualtı keçid hissəsinin yoxlanılması hər beş ildən bir dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır.

Qaz kəmərlərinin sualtı hissəsinin yoxlanılması ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən aparılmalıdır.⁹

7.44. Bütün təzyiqli yeraltı polad qaz kəmərləri, armaturlar və s. istismar prosesində onların kipliyini, həm də izolyasiyasının və borunun xarici səthinin vəziyyətini təyin etmək məqsədi ilə dövrü olaraq yoxlanılmalıdır.

7.45. Bütün təzyiqli qaz kəmərlərində kipliyin yoxlanılması beş ildə bir dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır.

7.46. Qaz kəmərlərində kipliyin və izolyasiyanın vəziyyəti qazın sızmasını və izolyasiyanın zədələnməsini torpağı açmadan aşkar edən cihazlar vasitəsilə yoxlanılır.

Müstəsna olaraq yay aylarında, həmçinin burğac üsulu ilə qaz kəmərlərinin kipliyini yoxlamaq olar.

Paylayıcı küçə qaz kəmərlərində burğac yoxlama quyusu boru birləşmələrinin yaxınlığında, qaz kəmərinin divarından 0,3—0,5 metr məsafədə, qaz kəmərinin üst səthinin yerləşdiyi dərinliyə müvafiq dərinlikdə qazılır; qış vaxtı torpaq donan zaman isə daha artıq dərinlikdə, torpağın donmuş qatını keçənə qədər qazılmalıdır.

Paylayıcı küçə qaz kəmərlərində boruların birləşməsi sxemi olmadığı hallarda, həmçinin də həyət və məhəllə paylayıcı qaz kəmərlərində hər 2 metrədən bir quyular qazılmalıdır. Hissəmə qabiliyyəti həcmə görə 0,01%-dən az olmayan yüksək keyfiyyətli cihazlardan istifadə etdikdə quyular arasındakı məsafəni 5 metrə qədər artırmaq olar.

Buruq quyularında qazın olması qaz analizatorları vasitəsilə yoxlanılır. Əgər qazılın buruq quyuları binalardan, su quyularından, tunellərdən, kollektorlardan və başqa müvafiq tikintilərdən 3 metrədən artıq məsafələrdə yerləşirsə, bu məqsəd üçün oddan da istifadə etmək olar. Əgər qaz alışımayarsa qazılan quyular qaz analizatoru vasitəsilə yoxlanılır. Ancaq bundan sonra hesab etmək olar ki, qaz sızması aşkar edilməmişdir.¹⁰

7.47. Bütün yeraltı polad qaz kəmərlərini istismara buraxdıqdan sonra mühafizə örtüklərinin vəziyyəti və boruların kipliyi 5 ildən bir yoxlanılmalıdır.

7.48. Cihazlar vasitəsilə aşkar edilən yerlərdə şurf (dayaz quyular) qazmaqla da qaz kəmərlərini yoxlamaq olar; cihaz olmadıqda isə belə şurflar küçə, qəsəbələrarası və şəhər magistral qaz kəmərlərində hər kilometrədən bir və həyət, yaxud məhəllə paylayıcı, qaz kəmərlərində isə hər 200 metrədən bir açılmalıdır (lakin hər həyətdə, keçiddə, yaxud məhəllədə bir şurfdan az olmamaq şərti ilə).

Yoxlamaq üçün tramvay xətlərinə və elektriklişdirilmiş dəmir yollarına daha yaxın olan sahələr, həmçinin korroziyaya uğrama daha aktiv olan torpaq sahələri seçilməlidir. Mühafizə örtüklərinin vəziyyəti və borunun xarici səthinin vəziyyəti şurflar qazmaqla yoxlanılır.

7.49. Yoxlamaq üçün xəndəklər və yaxud şurflar mexanikləşdirilmiş üsullarla qazılırsa, qaz kəməri səthinə 200—300 mm qalmış sonuncu torpaq qatı qaz kəmərinin zədələnməməsi üçün ehtiyatla, bel vasitəsilə açılmalıdır.

7.50. Qaz kəmərinin kipliyinin, borunun xarici səthinin və izolyasiyasının vəziyyətinin yoxlanılmasının nəticəsi qaz kəmərinin pasportunda qeyd edilməli və qaz kəmərinin təmir növü və müddətləri müəyyən edilərkən nəzərə alınmalıdır. Əgər yoxlama zamanı zədələnmə aşkar edilərsə (izolyasiyanın pis vəziyyətdə olması, korroziya ilə zədələnmə), qaz kəmərinin gələcəkdə daha artıq zədələnməsinin qarşısını almaq və aşkar edilmiş zədələrin aradan qaldırılması üçün tədbirlər hazırlanmalıdır.

7.51. Qaz kəmərlərindəki quyularda quraşdırılmış siyirtmə, kran, kompensator və başqa armaturlara qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisinin, yaxud bu müəssisənin vəzifəsini yerinə yetirən təşkilatın təsdiq etdiyi cədvələ uyğun olaraq ildə azı bir dəfə texniki xidmət göstərilməlidir.

Armaturun yoxlanılmasının və təmirinin nəticələri qaz kəmərinin pasportuna qeyd edilməlidir.

7.52. Keçidlərdə və həyətlərdə yeraltı qaz kəmərlərini yoxlamaq, yaxud təmir etmək məqsədilə onların üstünü açmazdan əvvəl, burada yeraltı kommunikasiyaların zədələnməməsi və elektrik cərəyanından bədbəxt hadisələrə yol verilməməsi üçün həmin qurğuların yerini göstərmək və ya iş zamanı orada olmaq üçün müvafiq təşkilatların nümayəndələrinin çağırılmaları tələb olunur.

7.53. İstismar olunan yeraltı qaz kəmərlərinin yaxınlığında torpaq işləri aparılarkən torpağı yumşaldan zərbə mexanizmləri ilə iş görən zaman, həmin mexanizm istismar olunan qaz kəmərinə ən azı 3 metr məsafədə tətbiq edilə bilər, vertikal oxdan xeyli kənara çıxan mexanizmlər (küçə, paz-döyəc və s.) bu məqsədlə işlədikdə isə bu məsafə 5 metrdən az olmamalıdır.

7.54. Yol örtüklərinin əsaslı təmiri və yenidən qurulması işlərinə başlamazdan əvvəl keçidlərin altında yerləşən qaz kəmərləri, onların əvvəlki texniki xidməti və təmiri müddətindən asılı olmayaraq, yenidən yoxlanılmalı və lazım olduqda təmir edilməlidir.

7.55. Polad qaz kəmərləri birləşmələrinin qırılan yerlərinə uzunluğu 200 mm-dən az olmayan metal halqa qaynaq edilməlidir, yaxud mufta qoyulmalıdır. Qaz kəmərinə qaynaq edilən makaraların qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

7.56. Yeraltı polad qaz kəmərləri istər horizontal, istərsə də şaquli istiqamətdə öz yerini dəyişməklə mexaniki zədələnmə zaman qazın sızmasının qarşısını almaq üzrə işləri görməklə yanaşı, zədə yerindən hər iki tərəfə ən yaxın birləşmənin üstü açılmalı və fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

Açılan birləşmələrdə qaz kəmərinin zədələnməsi ilə əlaqədar olan hallar aşkar edildikdə (qırılmalar, çatlamalar) qaz kəmərinin zədələnmə yerindən hər iki tərəfdəki daha bir birləşmənin üstü açılmalı və fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

Zədələnməmiş birləşmələr (qırılmalar, çatlamalar) uzunluğu 200 mm-dən az olmayan metal halqa qaynaq etməklə, yaxud mufta qoymaqla təmir edilməlidir. Başqa növ qüsurlar (şlak yığılmaları, tam qaynaq edilməyən yerlər və yol verilmiş normalardan artıq boşluqlar olan birləşmələr) mufta qoyulmaqla gücləndirilməlidir.

7.57. Yeraltı qaz kəmərlərində qaz kəmərinin xətdən açılması ilə əlaqədar təmir işlərinə başlamazdan əvvəl (siyirtmələrin dəyişdirilməsi, tıxacların, ara döşəkçəsinin çıxarılması və qoyulması elektrik mühafizəsi olduğu halda) açılmalıdır və qaz kəmərinin açılıb ayrılmış sahələrində azmış cərəyanların təsirindən qılgılcım törəməsinin qarşısını almaq üçün tağ (peremıçka) qoyulmalıdır (stasionar qoyulmuş tağ olmadığı hallarda), tağ qoyulması mümkün olmadıqda həmin işlər qaz kəmərinə hava ilə üfürüldükdən sonra aparıla bilər.

7.58. Qaz kəmərlərinin təmiri, yaxud yenidən qurulması ilə əlaqədar olaraq sənaye, kommunal müəssisələrinə və başqa obyektlərə qaz verilməsi müvəqqəti olaraq kəsildikdə, həmçinin başqa hallarda müəssisə, yaxud obyekt bu barədə qabaqcadan xəbərdar edilməlidir.

Qaz kəmərlərinin sınaqması

7.59. Şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin bütün yeni tikilən və əsaslı təmir olunan qaz kəmərləri və QPM-i, həmçinin sənaye, kommunal və başqa istehlakçıların qaz şəbəkələri möhkəmliyə və kiqliyə sınaqmalıdır. Sınaqlar Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır.

7.60. Möhkəmliyə və kiqliyə sınaqmadan əvvəl qaz kəməri hava ilə üfürülməlidir. Üfürmə üsulu işin icrasının layihəsi üzrə, yerli şəraiti nəzərə almaqla təyin edilməlidir.

7.61. Qaz kəmərlərinin möhkəmliyə və kiqliyə sınaqması tikinti-quraşdırma təşkilatı tərəfindən, sifarişçinin texniki nəzarətinin və qaz təsərrüfatı müəssisəsi və *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılmalıdır.

Sınağın nəticələri tikinti pasportlarına yazılmalı və müvafiq imzalarla təsdiq olunmalıdır.¹¹

7.62. Yerüstü, yeraltı və daxili qaz kəmərlərini, habelə QPM (QPQ) qaz kəmərlərini möhkəmliyə və kiqliyə sınaqda təzyiqlər normaları, həmçinin kiqliyə sınaqda yol verilən təzyiqlər tikililərinin hesablanması düsturları bu Qaydaların 22-ci əlavəsində göstərilmişdir.

7.63. Qaz kəmərlərinin sınağını apardıqda qaz kəmərlərində təzyiqlərin ölçülməsinin lazımı dəqiqliyini təmin edə bilən aşağıdakı növ manometrlər və difmanometrlər tətbiq edilməlidir:

- 0,1 kqk/sm² (0,01 MPa)-ya qədər olan təzyiqlərin sınağı üçün su ilə doldurulmuş U şəkilli Dövlət standartına müvafiq olan manometrlər;
- 0,1-dən 1 kqk/sm²-ə (0,01-dən 0,1 MPa) qədər olan təzyiqlərin sınağı üçün civə ilə doldurulmuş U şəkilli manometrlər, Dövlət standartlarına müvafiq nümayəndəvi manometrlər, yaxud müvafiq şkalalı yaylı nəzarət manometrləri;
- 1 kqk/sm² (0,1 MPa)-dan artıq olan təzyiqlərin sınağı üçün: möhkəmliyə sınaqda — dəqiqliyi 1,5-dən az olmayan Dövlət standartlarına müvafiq olan yaylı manometrlər, kiqliyə sınaqda isə — Dövlət standartlarına müvafiq olan nümunəvi manometrlər, yaylı nəzarət manometrləri, yaxud difmanometrlər.

Qaztənzimləmə məntəqələrinin istismarı

7.64. Hüquqi şəxslər hər bir QTM və QTQ üçün onların avadanlığının, nəzarət-ölçü cihazlarının və binalarının əsas xüsusiyyətlərini göstərən pasport tərtib etməlidir.

Hüquqi şəxsin tərkibində QTM və QTQ-nin istismarı üzrə (təhlükəsizlik texnikası və yanğından mühafizə üzrə tələbləri göstərilməklə) təlimat və istismar jurnalı olmalıdır.

Təzyiq tənzimləyicilərinin və qoruyucu-bağlama klapanlarının — onları hazırlamış zovadlar tərəfindən verilən pasportu, nəzarət-ölçü cihazlarının isə standartlar üzrə Azərbaycan Respublikası *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* orqanlarının uyğunluq damğası, yaxud plombu olmalıdır.

7.65. QTM və QTQ avadanlıqlarına texniki xidmət cədvəllə nəzərdə tutulan müddətlərdə aparılmalıdır. Bu zaman, əgər həmin avadanlığı istehsal edən zavodun verdiyi pasport üzrə daha qısa müddətdə təmir (yoxlama) tələb olunmursa, onda ildə bir dəfədən az olmayaraq təzyiq tənzimləyicilərini və qoruyucu klapanları, süzgəcləri sökməklə avadanlıqların plan üzrə təmiri nəzərdə tutulmalıdır.

Süzgəc kaseti çıxarıldıqdan sonra, süzgəcin dövrəsi diqqətlə təmizlənməlidir. Alışma halı olmaması üçün kasetin sökülməsi və təmizlənməsi binadan kənarında aparılmalıdır.

Qoruyucu qurğuların (bağlayıcı və buraxıcı) saxlılığının və işlənməsinin yoxlanması iki ayda bir dəfə, o cümlədən bir dəfə cari təmir olunan vaxt aparılmalıdır.

Polad borulardakı elektrik naqilləri avadanlıqlar cari təmir olunduqda yoxlanılmalıdır. Sınaq təzyiqi norması elektrik qurğularının istismarı qaydalarında şərh olunmuş tələblərə uyğun olmalıdır.

QTM və QTQ avadanlığı qovşaqlarının və hissələrinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar təmir (yoxlama) işlərinin nəticəsi QTM (QTQ) pasportuna yazılmalıdır.

Planlı təmir üzrə bütün başqa işlər barədə istismar jurnalında qeydlər edilməli, orada həmçinin qaz avadanlığının saxlanması parametrləri, QTM və QTQ-nin avadanlıqlarının normal istismarının pozulması halları və onların qarşısını almaq üçün görülən işlər də qeyd edilməlidir.

QTM-də fərdi qızdırıcı qurğuları köməkçi binada yerləşdirilmiş yerli qızdırıcı olduqda, QTM-nin əsas binasını qızdırıcı qurğu olan köməkçi binadan ayıran divarların möhkəmliyinə fikir verməli, QTM-də peç qızdırıcısı olduqda isə, bundan başqa, metal örtüyün möhkəmliyinə və peç divarları hörgüsünün salamat olmasına da diqqət yetirilməlidir.

Peçin örtüyünün səthində temperatur 80°C (353K)-dan artıq olmamalıdır. Ara divarlarda, hörgüdə, yaxud örtükdə qeyri-kip yerlər olduqda qızdırıcı qurğulardan, yaxud peçlərdən istifadə etmək olmaz. QTM-də üstü bacalarının yoxlanması və tənzimlənməsi hər qızdırıcı mövsümünə başlamazdan əvvəl aparılmalıdır.

7.66. İstismar prosesində manometrlər ildə bir dəfə *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* müvafiq orqanları tərəfindən dövlət yoxlamasından keçirilməlidir.

Manometrin iş təzyiqinə uyğun olan bölməsi qırmızı rənglə işarə edilməlidir (şkaladakı belə xətt, yaxud metal təbəqə manometrin şüşəsinə kip yapışdırılmalıdır).

7.67. İstehlakçılara qazın dövrələmə xətlə (baypasla) verilməsinə, yalnız tənzimləyicinin, yaxud armaturun təmiri müddətində və bu şərtlə yol verilə bilər ki, həmin müddətdə QTM və ya QTQ-də növbətçi olsun və o çıxışda qazın təzyiqini tənzimləsin.

7.68. QTM (QTQ)-dən qazın çıxış təzyiqləri istehlakçıların qaz şəbəkələrində müəyyən olunan təzyiq rejiminə uyğun tənzim edilməlidir.

7.69. QTM (QTQ-nın) çıxışlarında qaz təzyiqinin dəyişməsi fərqi iş təzyiqinin 10%-dən artıq olmamalıdır.

7.70. Dalan qaz təchizatı sistemlərində QTM və QTQ-nın qoruyucu-buraxıcı klapanları onların qoruyucu-bağlayıcı klapanlarından əvvəl açılmasını təmin etməlidir. Dövrələnmiş qaz təchizatı sistemlərində (şəbəkələrdə) QTM və QTQ-nın qoruyucu-buraxıcı klapanları onların qoruyucu-bağlayıcı klapanlarından sonra açılmasını təmin etməlidir.

7.71. QTM-də elektrik avadanlıqlarının təmiri üzrə işlər və yanmış elektrik lampalarının dəyişdirilməsi gərginlik kəsildikdən sonra aparılmalıdır. Təbii işıqlanma zəif olduqda partlayış qoruxusu törətməyən səyyar işıq mənbələrindən də istifadə etmək olar. Bu məqsədlə «şaxta» tipli akkumulyator fənərlərindən istifadə edilə bilər.

7.72. QTM binalarında qaynaq və odla əlaqədar başqa işlərin görülməsinə müstəsna hallarda, qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisinin təsdiq etdiyi planlar üzrə, təhlükəsizliyin təmin edilməsi tədbirləri mütləq həyata keçirildiyi hallarda icazə verilə bilər.

7.73. QTM binasında silgi və yanan materialları saxlamaq qadağandır.

7.74. QTM-in xaricində yaxşı görünən yerdə «**ODDAN QORXULUDUR**» xəbərdaredici yazısı olmalıdır.

7.75. QTM (QTQ) binasında havanın temperaturu 5°C (278 K)-dən aşağı olmamalıdır.

Mayeləşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyalarının, qazdoldurma məntəqələrinin və avtomobil qazdoldurma stansiyalarının istismarı

7.76. Mayeləşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyaları (QDS), AQDS və QDM onların tikintisi və yenidən quraşdırılması qurtardıqdan sonra və həmçinin QDS, AQDS, QDM-in ayrı-ayrı qurğularının əsaslı təmirindən sonra bu Qaydaların 7.1 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq komissiya tərəfindən qəbul edilməlidir.

7.77. Qəbul komissiyasının nümayəndələri, o cümlədən Azərbaycan Respublikası *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* nümayəndəsi obyektin qəbul edilməsinə ən azı beş gün qalmış bu barədə xəbərdarlıq edilməlidir.

7.78. QDS, AQDS, QDM-ı qəbul edən zaman komissiya, icra sənədlərinin olması və onların düzgün tərtib edilməsini yoxlamalı, quraşdırılan avadanlığın layihəyə uyğunluğunu və quraşdırma zamanı buraxılan çatışmazlıqları aşkar etmək məqsədilə avadanlığı nəzərdən keçirməlidir.

Komissiyaya ixtiyar verilir ki, istənilən avadanlığı və sistemin hər hansı sahəsini sökməklə, şüalandırmaqla, mexaniki sınaq keçirmək üçün qaz kəmərlərindən birləşmələri

kəsməklə yoxlasın, çənləri və qaz kəmərlərini təkrar sınaqdan keçirsin, həmçinin armaturun və cihazların işini yoxlasın.

Qəbuletmə aktlarının rəsmiləşdirilməsi hüquqi və fiziki şəxslərə QDS, AQDS, QDM-in istismara buraxılması üçün xüsusi icazə almağa imkan yaradır.

İstismara qəbul edilmiş QDS, AQDS, QDM üçün pasportlar tərtib olunmalıdır. Orada avadanlığın, aparatların, qaz kəmərinin, binaların, ventilyasiya, enerji, qızdırıcı sistemlərin və s. əsas xarakteristikaları qeyd edilir.

QDS, AQDS, QDM-in avadanlıqlarının və qaz kəmərlərinin işə buraxılması, saxlanması və istismara buraxılması ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən aparılmalıdır.

7.79. Çənlər və buxarlaşdırıcılar, onların birləşmələrindəki bütün bağlama armaturları və bütün birləşmələri sabunlu emulsiya, yaxud cihazla yoxlamaqla iş təzyiqinə bərabər təzyiqli hava ilə kipliyi sınıdır.¹²

7.80. QDS-in qaz kəmərlərinin möhkəmliyi və kipliyi sınıdırılmalıdır. Onlar sxemindən, uzunluğundan və diametridən asılı olaraq, açıcı qurğuları və başqa avadanlıqları quraşdırdıqdan sonra bütövlükdə, yaxud ayrı-ayrı sahələrlə sınaqdan keçirilir.

Qaz kəmərinin möhkəmliyi qazın iş təzyiqinin 1,25 qisminə bərabər təzyiqli hava ilə sınaqdan keçirilir. Qaz kəmərləri ən azı 2 saat sınaq təzyiqində saxlanır, sonra təzyiq iş təzyiqinə qədər azaldılır, qaz kəmərlərinin bütün birləşmələri və armaturu sabun emulsiyası ilə, yaxud cihazla kipliyi yoxlanılır.

Qaz kəmərlərini möhkəmliyə sınıyarkən, təzyiq tədricən yüksəldilməli və azaldılmalıdır.

Kipliyə sınıdırmanın müddəti və təzyiqin yol verilən aşağı düşməsi hədləri sənaye müəssisələrinin yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində olduğu kimi (12 kqg/sm^2 , yaxud 1,2 MPa) qədər edilir (əlavə 22).

Boru kəmərlərinin və qabların pnevmatik sınağını apardıqda, bu sınağı aparən şəxslərin təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

Sınağın keçirilməsi barədə akt tərtib edilməlidir.

7.81. QDS-ı istismara buraxmazdan əvvəl, avadanlığın istismarı və təmiri üzrə istehsalat təlimatları, həmçinin də texnoloji sxemlər, təhlükəsizlik texnikası və yangından mühafizə təlimatları tərtib edilməlidir.

Təlimatlar və sxemlər istehsalat binalarında — yaxşı görünən yerlərdə asılmalıdır.

İstehsalat təlimatları iş yerlərində də asılmalı, həmçinin istismar və təmir işçilərinə imza atmaq üçün verilməlidir.

7.82. Nasoslarda, kompressorlarda, çənlərdə, doldurma qurğularında, elektrik mühərriklərində, ventilyatorlarda və başqa avadanlıqlarda, həmçinin bağlayıcı və qoruyucu armaturlarda QDS-in texnoloji sxeminə uyğun olaraq nömrələr olmalıdır.

Qaz kəmərlərində qazın hərəkəti istiqaməti oxlarla, bağlama armaturlarının dəstəklərində işə açma və bağlama zamanı fırlatma istiqamətləri göstərilməlidir.

7.83. QDS-in avadanlıqlarını kompleks surətdə yoxlamazdan əvvəl qaz kəmərləri, çənlər və qaz avadanlıqları 1 kq/sm^2 (0,1 MPa) təzyiq altında 30 dəqiqə müddətində nəzarət məqsədilə hava ilə üfürülüb yoxlanılmalıdır. Bu halda nəzarət manometri ilə yoxlanılan təzyiq sabit qalmalıdır. Hava ilə üfürülərkən qaynaq tikişlərinin, flyans və yivli birləşmələrinin kipliyi sabunlamaqla, yaxud xüsusi cihazlarla yoxlanılır.

7.84. Çənlər və qaz kəmərləri doldurulmazdan əvvəl təsirsiz qazla (azotla və ya karbon qazı ilə), yaxud mayeləşdirilmiş qaz buxarı ilə üfürülməlidir. Çənlərin və qaz kəmərlərinin üfürülməsi, onları bilavasitə qazla doldurmazdan əvvəl aparılmalıdır.

Üfurmənin qurtarması şamdan çıxan qaz-hava qarışığındakı oksigenin tərkibi ilə təyin edilir. Qarışıqda oksigenin miqdarı (həcmə görə) 1%-dən artıq olmadıqda üfurmə başa çatmış hesab edilir.

7.85. Yeni çənlərə, həmçinin texniki yoxlamadan və təmirdən sonra qəbul edilən çənlərə qaz doldurularkən, qaz axınında statik elektrik cərəyanı yaranmaması üçün qaz onlara tədricən verilməlidir. Çənlərin doldurulması üçün nəzərdə tutulan boru kəmərlərinin quruluşu sərbəst axının yaranmasına imkan verməməlidir.

7.86. Mayeləşdirilmiş qaz boru kəmərlərində hidravlik zərbə yaranmaması üçün, siyirtmə və ventillər ehtiyatla tədricən açılmalıdır.

7.87. Bütün bağlayıcı qurğular tam saz vəziyyətdə olmalıdır və çənlərin, buxarlandırıcıların, nasosların, kompressorların və başqa avadanlıqların, həmçinin boru kəmərinin bəzi sahələrinin şəbəkədən tez və etibarlı açılması təmin edilməlidir.

Qoruyucu klapanlar, bağlayıcı və tənzimedic qurğular, nəzarət-ölçü cihazları nasaz olduqda çənlərin və başqa avadanlıqların, həm də mayeləşdirilmiş qaz boru kəmərlərinin istismarı qadağan edilir.

İstismar zamanı baş verən qaz sızmaları tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

7.88. Qoruyucu klapanlar, çənlərdə qazın təzyiqi iş (hesablanmış) təzyiqindən 15% artıq olduqda qazın kənara buraxılmasını təmin etməlidirlər.

Qoruyucu klapanların buraxma qabiliyyəti «Təzyiq altında işləyən qabların quruluşu və təhlükəsiz istismarı qaydaları»nın tələblərinə uyğun olaraq hesablama yolu ilə təyin edilir.

7.89. Çənlərdə, boru kəmərlərində və QDS-in başqa avadanlıqlarında qoyulmuş qoruyucu klapanların işləməsi və sazlığı ayda bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır.

Qoruyucu klapanları ehtiyatla qısa müddətdə klapanın dəstəyini sıxmaqla yoxlayırlar. Əgər klapan sazdırsa, dəstəyi buraxdıqda qazın sızması dayanmalıdır. Yoxlamanın yekunları jurnala qeyd olunmalıdır.

7.90. Çənlərdə, boru kəmərlərində, buxarlandırıcılarda və QDS-in başqa avadanlıqlarında qurulmuş qoruyucu klapanların verilmiş təzyiqdə (sazlanmış təzyiqdə) işləməsi hər 6 ayda bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır.

7.91. Qoruyucu klapanı təmir, yoxlamaq, sazlamaq, yaxud başqa məqsədlər üçün çıxardıqda onun əvəzinə saz qoruyucu klapan qoyulmalıdır. Qoruyucu klapan yerinə tıxac qoyulması qadağan edilir.

7.92. Çənlərdə, kompressorlarda, boru kəmərinə və QDS-in başqa avadanlıqlarında qurulan manometrlər qısa müddətə açmaq yolu ilə həftədə bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır. Bu halda manometrlərin əqrəbləri sıfır vəziyyətinə gəlməlidir. Əgər bütün manometrlər saz vəziyyətdədirsə, jurnala «manometr sazdır» qeydiyyatı edilir. Əgər manometrlər nasazdırsa, tezliklə yeniləri ilə əvəz edilir və jurnalda onların nömrələri qeyd edilir.

6 ayda 1 dəfədən gec olmayan müddətdə manometrlər nəzarət manometrləri ilə yoxlanılmalıdır. İldə bir dəfə, həmçinin də hər təmirdən sonra manometrlər, standartların tələblərinə uyğun olmasını yoxlamaq üçün Azərbaycan Respublikası *Fövqəladə Hallar Nazirliyinin* orqanlarına təqdim edilməlidirlər.

7.93. Zədəsi olan, düz göstərməyən manometrlərdə, həmçinin də yoxlama müddəti keçmiş, plombsuz və ya damğasız manometrlərdən istifadə etmək olmaz.

7.94. Səviyyəölçənlərin sazlığının yoxlanılması onların pasportunda göstərilən istehsalçı zavodların tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır.

7.95. Qaz kəmərlərindəki bağlayıcı və QDS-in avadanlıqları ayda iki dəfə «açıqdır-bağlıdır» vəziyyətində yoxlanılmalıdır.

7.96. Təzyiq tənzimləyiciləri, qoruyucu klapanlar və bağlayıcı armaturlar ildə bir dəfədən az olmayaraq cari təmir edilməlidir (yoxlanılmalıdır).

7.97. Bağlayıcı armaturların, təzyiq tənzimləyicilərinin və qoruyucu klapanların sökülməsi ilə aparılan təmiri (yoxlanması) barədə xüsusi jurnallarda qeydlər edilməlidir.

7.98. Binalarda yerləşən texnoloji avadanlıqların, boru kəmərlərinin və armaturların yivli və flyans birləşmələrin kipliyi hər ay sabunlu emulsiya ilə yaxud cihazlarla yoxlanılmalıdır. Aşkar edilən nasazlıqlar yerindəcə aradan qaldırılmalıdır.

7.99. Çənlərin daxili hissəsini yoxlamaq və təmir etmək və bu zaman orada qazın alışmasından, yaxud partlayışdan, çənlərdə əmələ gələn pirofor çöküntülərin öz-özünə alışmasından xəbərdar etmək üçün aşağıda göstərilənlərə riayət etmək lazımdır:

- çəndən qazın tamamilə boşaldılmasına;
- çəndə təzyiqin atmosfer təzyiqinə qədər aşağı salınmasına;
- çıxıntılı quyruğu olan tıxac qoymaqla çəni maye və buxar fazalı boru kəmərinə açılmasına;
- çənin buxarla və yaxud təsirsiz qazla üfürülməsinə;
- yuxarıdakı qapağı açıq qoymaqla, çənin su ilə doldurulmasına;
- qazdan təmizlənməsinə (deqazasiya edilməsinə);
- hidravlik sınaq işlərinin aparılmasına;
- çəni sudan təmizlədikdən və çənin havasını dəyişdirdikdən sonra (deqazasiya etdikdən sonra) çənin aşağı hissəsindən sınaq üçün havadan nümunənin götürülməsi.

Əgər sınaq üçün götürülən havadan qazın miqdarı, qazın alışmasının aşağı səviyyəsinin 1/5 hissəsindən artıq deyilsə, çəni çirklənmədən və paslanma (korroziya) qalıqlarından təmizləmək və daxili yoxlamaya başlamaq olar.

Yeraltı çənlərin daxili baxışı və hidravlik sınaq 10 ildən bir dəfə, yerüstü çənlərin daxili baxışı — 4 ildə bir dəfə, yerüstü çənlərin hidravlik sınağı — 8 ildə bir dəfə aparılır.¹³

7.100. Çənin divarlarında olan çöküntülər, həmçinin çəndən çıxarılan çirk və çöküntülər QDS-ın ərazisindən xaric edilənə qədər nəm halda saxlanılmalıdır. Pirofor birləşmələr yanğın nöqtəyi-nəzərindən xüsusi ayrılmış təhlükəsiz yerlərə daşınmalı və yaxud dərhal torpağa basdırılmalıdır.

7.101. Çənlərin təmizlənməsi, içərisinin yoxlanılması və təmiri QDS istismar edən hüquqi və yaxud fiziki şəxsin yazılı icazəsi ilə, qaz təhlükəli işlərin görülməsinə olan tələblərə riayət etməklə aparılmalıdır.

7.102. Pirofor çöküntüsü olan borularda bu çöküntünün öz-özünə alışmasının qarşısını almaq məqsədilə, qaz kəməri üfürüldükdən sonra onun atmosfer havası ilə təmasda olmaması üçün, bu sahələrin quraşdırılmasını sonrakı günə saxlamaq olmaz. Boru kəmərinin üstü açıldığı gün sökülməlidir.

7.103. Mayeləşdirilmiş qaz olan boru kəmərlərində «yamaq» qoymaq olmaz. Borunun zədələnmiş sahəsi dəyişdirilməlidir. Rezin parça qolları təmir etmək olmaz, zədələnmiş qollar zay hesab edilməlidir.

7.104. Yoxlanıldıqdan və yaxud təmirdən sonra çənlərin, avadanlıqların, boru kəmərlərinin işə qoşulması, QDS istismar edən hüquqi və yaxud fiziki şəxsin yazılı icazəsi əsasında aparıla bilər.

7.105. Mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərindəki buz tutulmaları buxarla, qızdırılmış qumla, yaxud isti su ilə açılmalıdır. Bu məqsəd üçün oddan, polad məftillərdən və ya qığılcım yaradan üsullardan istifadə etmək olmaz.

Donub partlamış qaz kəmərinin buz tutmuş sahəsini qızdırdıqda həmin sahəni ümumi sistemdən hökmən açmaq və qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsi üçün olan tələblərə riayət etmək lazımdır.

7.106. Tutumların maye qazlarla doldurulması yerüstü tutumlar və balonlar üçün onların həndəsi həcmnin 85%-dən yeraltı tutumlar üçün isə 90%-dən artıq olmamalıdır.

Balonları doldurmağa verilən qazın miqdarını təyin etmək üçün aşağıdakı cədvəldə göstərilən normalardan istifadə edilməlidir:

Qaz	Balonun 1 litr tutumu üçün qazın kütləsi (kq-la), artıq olmamalıdır	Balonun 1 kq qaza düşən tutumu (litrlə), az olmamalıdır
Butan	0,488	2,05
Butilen	0,526	1,90

İzo-butilen	0,526	1,90
Propan	0,425	2,35
Propilen	0,445	2,25
Etilen	0,286	3,50

Binada havanın temperaturu 10°C-dən aşağı olduqda balonları doldurmaq olmaz.

7.107. Çənləri, avtosisternləri, balonları — qazın buxarlarının elastikliyi həmin qabların iş təzyiqindən artıq olan temperaturu qazla doldurulması qadağan edilir.

7.108. Qazın buxar fazasını atmosfərə buraxaraq onlardakı təzyiqi aşağı salmaqla avtosisternlərin və ya balonların doldurulması qadağan edilir.

7.109. Mayeləşdirilmiş qazları dəmir yolu və avtomobil sisternlərindən boşaltdıqda, həm boşaldılan, həm də doldurulan tutumlara daimi nəzarət edilməlidir.

7.110. Dəmir yolu və avtomobil sisternləri qazla doldurulmazdan və boşaldılmazdan əvvəl torpaqla birləşdirilməlidir. Sisternlərin saxlanıldığı yerdə dəmir yolu xətti, həmçinin doldurma və boşaltma aparılan rezin parça torpaqla birləşdirilməlidir. Ancaq doldurma və boşaltma qurtardıqdan sonra və sisternin ventillərinin ştutserlərinə tıxaclar qoyulduqdan sonra sisternləri torpaqlayıcı qurğudan açmaq olar.

7.111. QDS-in ərazisinə daxil olan lokomotiv tüstü borusunda qığılıcı söndürən mexanizm quraşdırılmalı və dəmkeşi bağlanmalıdır.

7.112. QDS-in ərazisindən dəmir yolu sisternlərinin manevri üçün istifadə olunan elektrodrezin və elektrobucurğatların mühərrikləri və elektrik avadanlıqları 5.26 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq partlayışdan mühafizə tipli hazırlanmalı, motodrezinlərin tüstü çıxan boruları isə qığılıcı söndürən tərtibatla təchiz olunmalıdır.

7.113. Qazı boşaltmağa başlamazdan əvvəl dəmir yolu sisternlərinin təkərləri dəmir yolu relslərində xüsusi başmaqlarla bərkidilməlidir.

7.114. Dəmir yolu sisternlərindən mayeləşdirilmiş qazların boşaldılması əməliyyatına başlamazdan əvvəl lokomotiv QDS-in ərazisindən ən azı 20 metr uzaqlaşdırılmalıdır.

7.115. Avtosisternləri doldurduqda və boşaltdıqda, mayeləşdirilmiş qaz avtomaşının mühərrikinin ötürücüsündən işləyən nasosla vurulan hallardan başqa, maşının mühərriki söndürülməlidir. Ancaq mühərriki dayandırdıqdan sonra sisternin boşaltma ştutserlərindən tıxacları açmaq olar, mühərrikin işə salınması isə, ancaq vurma-sorma qollarını açıb onlara tıxaclar qoyulduqdan sonra icazə verilir.

Nasos quraşdırılmış avtosisternləri doldurmazdan və boşaltmazdan əvvəl avtosisternin tüstü çıxan borusunda qığılıcı söndürən qurğu olmalı və onun sazlığı yoxlanılmalıdır.

7.116. Balonları qazla doldurduqda onları çəkmək üçün istifadə olunan tərəzilər hər iş növbəsində işə başlamazdan əvvəl nəzarətçi (doldurucu sexin ustası) tərəfindən etalon tərəzi daşı vasitəsilə yoxlanmalı və bu barədə jurnalda qeydiyyat aparılmalıdır.

İldə bir dəfə, həmçinin hər təmirdən sonra tərəzilərin standartlara uyğunluğu Azərbaycan Respublikası *Fövqəladə Hallar Nazirliyi* orqanları tərəfindən yoxlanmalıdır.¹⁴

7.117. Doldurma üsulundan asılı olmayaraq bütün balonlar çəkilməklə, yaxud başqa üsulla nəzarət yoxlamasından keçməlidir. QDS (QDM)-də balonların doldurulması jurnalı aparılmalıdır.

7.118. Çənlər, avtosisternlər, yaxud balonlar həddən çox doldurulduqda, artıq qaz boşaldılmalıdır. Balonlardan qaz bu məqsəd üçün nəzərdə tutulan xüsusi tutumlara boşaldılır, çənlərdən və avtosisternlərdən isə saxlama bazasının digər dolmamış çənlərinə boşaldılır. Artıq qazın havaya buraxılması qadağandır.

7.119. Bütün doldurulmuş balonların ventillərinin (klapanların) və yivli birləşmələrin hermetikliyi yoxlanılmalıdır.

Ventilin hermetikliyinin mənfi temperaturlarda yoxlanılması üsulu istehsalat təlimatları ilə təyin edilməlidir. Ventilin hermetikliyi yoxlandıqdan sonra balonun boğazlığına (balonun tutumu 12 litrdən artıq olduqda) qoyucu qapaq geydirilməlidir. Balonları QDS (QDM)-də qapaqsız da saxlamaq olar.

Doldurulmuş balonların tıxacsız və qoruyucu qapaqsız daşınması və tıxacsız saxlanması qadağan edilir.¹⁵

7.120. Əgər balon qazla doludursa, yaxud qazsızlaşdırılmayıbsa, balonda, o cümlədən onun ventildə hər hansı təmir aparmaq olmaz. Balonların və onların ventillərinin təmiri ancaq QDS-in təmir bölmələrində (emalxanalarında) aparılmalıdır. Balonlar təmir bölməsinə isti su ilə yuyulmuş halda, yaxud buxarlandırıldıqdan (qazsızlaşdırıldıqdan) sonra gətirilməlidir.

7.121. Müəssisənin (təşkilatın) istehsalat məqsədi üçün aldığı mayeləşdirilmiş qazla dolu balonlarını başqa müəssisələrə (təşkilatlara) vermək və onlardan kommunal-məişət qurğularında istifadə etmək qadağandır.

7.122. Balonlar bir qayda olaraq «qəfəs» tipli avtomaşınalarda, yaxud balonların düşməsi və bir-birinə toxunması ehtimalı olmayan xüsusi qurğularla təmin olunmuş kuzalı avtomobillərdə daşınmalıdır. Adi kuzalı avtomaşınalarda balonları xüsusi qurğulardan (vasitələrdən) istifadə etməklə daşımaq olar. Belə qurğu (vasitə) olaraq yuvalı taxta tirlərdən, rezin, yaxud kəndir halqalardan və s. istifadə edilə bilər.¹⁶

7.123. Balonları yükləyib-boşaldan və saxlayan vaxt onların düşməsinə, zədələnməsinə və çirklənməsinə qarşı tədbirlər görülməlidir.

7.124. Balonların doldurulma və saxlanılma bölmələrinə daşınması, həmçinin doldurub-boşaltma işləri zamanı, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulan və təhlükəsiz istismarı təmin edən qurğulardan (transportyorlardan, rolqanqlardan, yaxud xüsusi vasitələrdən) istifadə edilməlidir. Balonlar başmaq üzərində də diyirləndirilə bilirlər. Balonları maqnit kranı ilə daşımaq olmaz.

7.125. Qazla doldurulmuş balonlar günəş şüaları ilə qızmadan qorunmalıdır.

7.126. Balonların doldurulub-boşaldılması üçün xüsusi qurğusu olan avtomaşınlar istisna olmaqla, balonları daşımaq üçün istifadə olunan avtomaşınların mühərrikləri, yükləmə-boşaldılma zamanı söndürülməlidir.

7.127. Çənlərdən, buxarlandırıcılardan və balonlardan buxarlanmayan qalıqlar bu məqsəd üçün xüsusi olaraq düzəldilmiş hermetik tutumlara boşaldılmalıdır. Buxarlanmayan qalıqları açıq qablara, yaxud istehsalat kanalizasiyalarına boşaltmaq olmaz.

Buxarlanmayan qalıqların balonlardan boşaldılması boşaltma rampalarında aparılmalıdır.

7.128. Qollarda təzyiq olduqda üstlük qaykaları sıxmaq və qolları açmaq və həmçinin qaykaları açdıqda və bağladıqda zərbə alətlərindən istifadə etmək olmaz.

7.129. Çatlamaqları, kəsilmə yerlərini, sürtülmələri və s. aşkar etmək məqsədilə qollar hər gün yoxlanılmalıdır. Qolların möhkəmliyini yoxlamaq üçün onlar 1,25 iş təzyiqinə bərabər təzyiqlə üç ayda bir dəfə hidravlik sınaqdan keçirilməlidir.

7.130. Kompresorların qayış ötürücüləri təmiz saxlanılmalı və qayışın üzərində çirk, yağ, su və qayış örtüyünün elektrik keçiriciliyini dəyişdirə bilən başqa maddələrin yığılmasından qorunmalıdır.

7.131. Təmiz və istifadə olunmuş silmə əskilərini kip bağlanan dəmir yeşiklərdə ayrı-ayrılıqda saxlamaq lazımdır.

Silmə əskilərini QDS-in hər hansı binasında, həmçinin QDS-in xarici qurğularının avadanlıqlarında, pilləkənlərində, meydançalarında saxlamaq olmaz.

7.132. QDS-in partlayış qorxulu binalarında havanın tərkibində qazın olmasına fasiləsiz nəzarəti təmin edən və qazın təhlükəli konsentrasiyası barədə səs signalı verən cihazlar qoyulmalıdır. Həmin cihazlar sıradan çıxdıqda havada qazın konsentrasiyası hər iki saatdan bir yoxlanılmalıdır.

Qazın konsentrasiyası təhlükəli həddə çatdıqda binanın havası dərhal dəyişdirilməli və onun səbəbi tapılıb aradan qaldırılmalıdır.¹⁷

7.133. QDS, AQDS və QDM-in partlayış-yanğın qorxulu binalarda ventilyasiya sistemlərinin təmizlənməsi və sazlanması (səmərəliliyinin yoxlanılması) ~~xüsusi icazəsi (lisenziyası) olan~~ ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən ildə bir dəfə akt tərtib etməklə yoxlanmalı və sazlaşmanın nəticələri ventilyasiya qurğularının pasportuna qeyd edilməlidir.

Binada hava kifayət dərəcədə dəyişmədikdə, ventilyasiya qurğusundakı nasazlıq aradan qaldırılana kimi mayeləşdirilmiş qazla görülən bütün işlər dayandırılmalıdır.

7.134. Mayeləşdirilmiş qazları daşımaq üçün nəzərdə tutulan maşınların (avtosisternlərin və balondaşıyan maşınların) mühərrikdən tüstüçıxaran borusu maşının qabaq tərəfinə keçirilməli və çıxardılan qığılcımsöndürən mexanizmi olmalıdır. Həmin mexanizm, maşın QDS, AQDS və QDM həyətinə girdikdə maşının tüstü çıxaran borusuna quraşdırılmalıdır. Müvəqqəti, yaxud daimi olaraq balonları daşımaq üçün istifadə olunan avtomaşınların tüstüçıxaran borusu maşının qabaq tərəfinə keçirilməyibsə, həmin boruda stasionar qığılcımsöndürən quraşdırılmalıdır. Hər bir avtomaşında hərəsi ən azı 2 litr

tutumlu 2 ədəd karbon oksidli, yaxud tozlu odsöndürən və sol bortun qabaq küncündə qırmızı tanınma bayraqcığı olmalıdır.

7.135. QDS, AQDS və QDM-in ərazisində işləyən avtomaşınların və traktorların tüstüçixan borusunda qığılcımsöndürən olmalıdır.

7.136. QDS, AQDS və QDM-in bütün istehsalat və yardımçı binaları ilkin yangınsöndürmə vasitələri ilə təmin edilməlidir (əlavə 23). Yangınsöndürmə vasitələrinin yeri *yanğından mühafizə və yanğın nəzarəti qurumlarının* təklifi ilə dəyişdirilə bilər. Hər telefon aparatının yanında yanğın zamanı *yanğından mühafizə qurumunu* çağırmaq üçün onların telefon nömrələri göstərilən xüsusi cədvəl asılmalıdır.

7.137. QDS, AQDS və QDM-in yanğın təhlükəli binalarında qığılcım yarada bilən işlərin görülməsi, açıq oddan istifadə edilməsi, həmçinin oraya kibrit, alışqan və papiros çəkmək üçün lazım olan başqa vasitələrin gətirilməsi qadağan edilir.

7.138. QDS, AQDS və QDM-in ərazisində papiros çəkmək qadağandır və orada bu barədə xəbərdaredici yazılar olmalıdır.

7.139. Çən parkının ərazisində və istehsalat binalarında çənlərə xidmət edilməsi və onların təmiri ilə, balonların və avtosisternlərin doldurulması, dəmir yolu sisternlərindən qazın boşaldılması işləri ilə əlaqəsi olmayan kənar adamların olması qadağandır.

7.140. QDS, AQDS və QDM ərazisində xeyli qazsızma halı olduqda bütün kənar adamlar ərazidən çıxarılmalı, ərazidə olan bütün avtomaşınların mühərrikləri söndürülməli və qazsızmanın qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir.

Sənaye müəssisəsinin ərazisində yerləşən çənlərdən, yaxud QDS-in boru kəmərlərindən xeyli qazsızma halı olduqda, dərhal alov söndürülməlidir (əgər istehsal texnologiyası üzrə bu mümkünsə), qaz dola bilən sahələrdən adamlar çıxarılmalı, mümkün olan yerlərdə buxar səddi (pərdəsi) yaratmalı və qazsızmanın qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir.

7.141. Yerüstü çənin yaxınlığında qaz alışdıqda çəndə təzyiqin artmaması üçün, çən su ilə soyudulmalıdır. Dəmiryol və avtomobil sisternləri yaxınlığında yanğın baş verdikdə, onlar dərhal təhlükəsiz yerə köçürülməlidir. Əgər bunu etmək mümkün deyilsə, sisternlər su ilə soyudulmalıdır.

7.142. QDS binalarının və avadanlıqlarının torpaqlanması ildə bir dəfədən gec olmayaraq yoxlanılmalıdır. Ölçmələr torpağın keçiriciliyi ən az olan dövrlərdə: bir il — yayda, torpaq daha çox quruyan dövrdə, o biri il isə — qışda, torpaq daha çox dərin donan dövrdə aparılmalıdır. Torpaqlamanı dövrü olaraq yoxlamaqdan başqa, avadanlıqları hər dəfə təmir olunduqdan sonra da yoxlamaq lazımdır.

7.143. Qazdoldurma stansiyalarında qəza işıqlandırılması üçün partlayışdan mühafizə tipli xüsusi qaydada hazırlanmış akkumulyator batareyalı əl fənərləri tətbiq olunmalıdır.

8. Qaz təhlükəli işlər və qəza-dispetçer xidməti

8.1. Qaz olan mühitdə, yaxud iş zamanı ətrafa qaz yayıla biləcək şəraitdə aparılan işlərə qaz təhlükəli işlər deyilir. Qaz təhlükəli işlərə aşağıdakılar aiddir:

- a) istismarda olan qaz kəmərinin qaz şəbəkəsindən açmadan onlara yeni qaz kəmərlərinin qoşulması («kəsmədən» yeni qolun qaynaq edilməsi, «qaz altında kəsib qoşulması»);
- b) qaz kəmərlərinin, QPM (QPQ)-nın və sənaye müəssisələrinin, kənd təsərrüfatı, kommunal-məişət, kommunal və məişət istehlakçıların qaz şəbəkələrinin, aqreqlarının və cihazlarının istismara buraxılması («qazın buraxılması»), həmçinin mayeləşdirilməmiş qazların QDS, AQDS, QDM, dəst qurğularının istismara verilməsi;
- c) istismar olunan («qaz altında» olan) yerüstü, yeraltı və binalarda, quyularda, tunellərdə və s. yerləşən qaz kəmərlərinin, qaz avadanlığının və armaturunun, o cümlədən kompressor və doldurma bölmələri avadanlıqlarının, QDS, AQDS və QDM boşaltma estakadalarının, mayeləşdirilmiş qazların çənləri və sistemlərinin texniki xidməti və təmiri;
- ç) qaz kəmərlərinin tənzimlənməsi və hidrat yaranmalarını təmizləmək məqsədilə onlara əridicilərin tökülməsi; «qaz altında» olan qaz kəmərlərində tıxacların qoyulması və çıxarılması, həmçinin qaz kəmərinə aqreqların, avadanlıqların və ayrı-ayrı hissələrin tıxac qoymaqla açılması;
- d) istismar olunan şəbəkələrdən açılmış qaz kəmərlərinin çökülməsi; mövsüm zamanı istismar olunan qaz kəmərlərinin və avadanlıqların konservasiya edilməsi və konservasiyadan çıxarılması;
- e) dəmir yolu və avtomobil sistemlərindən qazın boşaldılması, QDS, AQDS, QDM-də və çən qurğularında — çənlərin, QDS və QDM-də balonların, avtosistemlərin mayeləşdirilmiş qazla doldurulması;
- ə) quyuların təmiri, nəzərdən keçirilməsi və havasının dəyişdirilməsi, həmçinin kondensat yığıcı tutumlarından kondensatın və QDS, AQDS, QDM çənlərindən və çən qurğularından mayeləşdirilmiş qazların buxarlanmayan qalığının nasosla sorulub kənara vurulması;
- f) balonlardan buxarlanmayan qazın qalığının boşaldılması və həddən artıq dolmuş, yaxud nasaz balonlardan qazın boşaldılması;
- q) istismar olunan qaz cihazlarının və daxili qaz avadanlığının texniki xidməti və təmiri;
- ğ) nasazlıqları aradan qaldırmaq üçün qaz buraxılan yerlərdə aparılan qazma işləri;
- l) istismar olunan qaz kəmərlərində odla (qaynaqla) aparılan bütün təmir işləri;
- m) qazbalonlu avtomaşınların doldurulması.

8.2. Ayrı-ayrı məişət qaz cihazlarının birləşdirilməsi, qaz balonlu qurğuların istismara verilməsi, diametri 32 mm-dən artıq olmayan alçaq təzyiqli qaz kəmərlərində qaynaq və qaz ilə kəsmə tətbiq etmədən təmir işlərinin aparılması, istismar prosesində çənlərin və balonların mayeləşdirilmiş qazla doldurulması, quyuların nəzərdən keçirilməsi və havasının dəyişdirilməsi, kondensat yığan tutumlardan kondensatın nasosla sorulub

çıxarılması, çənlərdən və balonlardan qazın buxarlanmayan qalığının boşaldılması, həmçinin də istismar olunan qaz cihazlarına və daxili qaz avadanlıqlarına xidmət edilməsindən başqa, bu Qaydaların 8.1 bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlər mühəndis-texniki işçinin bilavasitə rəhbərliyi altında aparılmalıdır.

Göstərilən işlərə rəhbərliyi həmin işlərin görülməsi üçün ayrılmış fəhlələrdən daha ixtisaslı olanına tapşırmasına yol verilir.

8.3. Qaz təhlükəli işləri ən azı iki fəhlə aparmalıdır. Quyularda, tunellərdə, dərin xəndəklərdə (dərinliyi 2 metrədən artıq olan), qazanların ocaqlarında, kollektorlarda, QPM və çənlərdə görülməli işlər ən azı üç nəfər fəhlədən ibarət briqada tərəfindən aparılmalıdır.¹⁸

8.4. Bu Qaydaların 8.1 (a, b, c, d, g, l) bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsinə, həm də QDS, AQDS, QDM-də çənlərin və çən qurğularının mayeləşdirilmiş qazlarla ilk dəfə doldurulmasına təyin olunmuş formada tapşırıq (sərəncam) verilməlidir.

Tapşırıq vermək ixtiyarı olan şəxslər, özünün qaz xidməti ilə qaz təchizatı sistemini istismar edən hüquqi şəxslərin tapşırığı, yaxud qaz təsərrüfatı müəssisəsinin yuxarı idarəsi üzrə əmrlə təyin edilir. Onlar bu Qaydaların tələblərinə uyğun imtahan vermiş rəhbər işçilərdən, yaxud mühəndis-texniki işçilərdən təyin edirlər.

Bu Qaydaların 8.1 (e, ə, f, q) bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlər, həm də istismar prosesində (birinci dəfə doldurulduqdan sonra) QDS, AQDS, QDM-də çənlərin və çən qurğularının mayeləşdirilmiş qazlarla doldurulması, habelə yaşayış evlərinin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin daxili qaz avadanlığına texniki xidmət işləri — hər iş növü üçün təsdiq olunmuş təlimata uyğun tapşırıqsız aparıla bilər.¹⁹

8.5. Qazlaşdırılan şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin qaz şəbəkələrinin istismara buraxılması və qazın verilməsi, təzyiqlə 6 kq/cm^2 (0,6 MPa)-dan artıq olan qaz kəmərinə qazın verilməsi, yüksək və orta təzyiqli qaz kəmərinə «qaz altında» birləşdirmə üzrə işlər, QPM, QDS, AQDS, QDM-də qaynaq və qazla kəsmə tətbiq etməklə aparılan işlər, qaynaq və qazla kəsmə tətbiq etməklə orta və yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində «qaz altında» aparılan təmir işləri, orta və yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində istehlakçının qaz kəmərinə açılması ilə əlaqədar qazın təzyiqinin azaldılması və yenidən qaldırılması, ümumilikdə müəssisəyə verilən qazın açılması və sonradan yenə verilməsi, QDS, AQDS, QDM-də çənlərin mayeləşdirilmiş qazla ilk dəfə doldurulması işləri — tapşırıq üzrə və qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisi tərəfindən təsdiq edilmiş xüsusi plana uyğun, həmin işləri müəssisə öz qüvvəsi ilə apardıqda isə həmin müəssisənin baş mühəndisi tərəfindən təsdiq edilmiş xüsusi plana uyğun aparılır.

8.6. İş planında işlərin aparılmasının dəqiq ardıcılığı, işçilərin yerləşdirilməsi, mexanizmlərə və vasitələrə tələbat göstərilir, həmin işlərin maksimum təhlükəsiz aparılmasını təmin edən tədbirlər nəzərdə tutulur.

İş planında həmçinin qaz təhlükəli hər bir işin aparılmasına cavabdeh olan şəxslər, ümumi rəhbərlik edən və işlərin yerinə yetirilməsi ardıcılığını təyin edən və bu işlərin əlaqələndirilməsinə cavabdeh olan şəxs də göstərilməlidir.

8.7. Plana uyğun olaraq hər qaz təhlükəli işin aparılmasına cavabdeh olan şəxsə ayrıca tapşırıq verilməli, həmin tapşırıqda işləri yerinə yetirən zaman əsas təhlükəsizlik tədbirləri və işin texnoloji ardıcılığı göstərilməlidir.

8.8. İş planına və tapşırığa — işlərin aparılması yeri və işin xarakteri göstərilməklə icra cizgisinin surəti, yaxud onun əsl əlavə olunmalıdır. Qaz təhlükəli işlərə başlamazdan əvvəl onların aparılmasına cavabdeh olan şəxs icra cizgisinin, yaxud onun surətinin işlərin aparılacağı yerdə obyektin faktiki yerləşməsinə uyğunluğunu yoxlamalıdır.

8.9. Qəza ilə əlaqədar işlər bilavasitə insanların həyatına, maddi nemətlərə dəyə biləcək təhlükə aradan qaldırılana qədər tapşırıqsız aparılır. Təhlükə aradan qaldırıldıqdan sonra qaz kəmərlərinin və qaz avadanlıqlarının texniki saz vəziyyətə gətirilməsi üzrə işlər tapşırıq (sərəncam) üzrə aparılmalıdır.²⁰

8.10. İşin aparılmasına lazımi hazırlıq görülməsi üçün tapşırıq (sərəncam) qabaqcadan verilməlidir. Tapşırıqda (sərəncamda), onun qüvvədə olması müddəti, işin başlanması və qurtarması vaxtı göstərilməlidir. Qaz təhlükəli işləri təyin olunmuş müddətdə başa çatdırmaq mümkün olmadıqda tapşırıqın (sərəncamın) müddəti onu verən şəxs tərəfindən artırıla bilər. Tapşırıqlar (sərəncamlar) xüsusi jurnalda qeydə alınmalıdır.

Cavabdeh şəxs tapşırıq (sərəncamı) aldıqda və işi qurtardıqdan sonra tapşırıq (sərəncamı) qaytardıqda jurnalda imza etməlidir.

Tapşırıqlar (sərəncamlar) ən azı bir il müddətində saxlanılmalıdır.

8.11. Tapşırıq (sərəncam) üzrə yerinə yetirilən qaz təhlükəli işlər bir gündən artıq müddətdə yerinə yetirilsə, onların aparılmasına cavabdeh olan şəxs, işlərin gedişi barədə bu işlərin aparılmasına tapşırıq verən şəxsə hər gün məlumat verməlidir.

Ezamiyyətə gələn şəxslərə qaz təhlükəli işlərin aparılmasına dair tapşırıq (sərəncam) bütün ezamiyyət müddətinə verilməlidir. İşlərin icrasına nəzarəti onlara cavabdeh olan şəxs aparmalıdır.

8.12. Fəhlələrin şəxsi mühafizə vasitələri ilə təmin edilməsinə və həmin vasitələrin saz olmasına qaz təhlükəli işə rəhbərlik edən mühəndis-texniki işçi cavabdehdir, bu Qaydaların 8.2 bəndinə əsasən mühəndis-texniki işçilərin rəhbərliyi olmadan aparıla bilən işləri gördükdə isə — tapşırıq (sərəncamı) verən şəxs cavabdehdir.

İşçilərin şəxsi mühafizə vasitələri ilə təmin olunması və bu vasitələrin sazlığı qaz təhlükəli işlərin görülməsinə tapşırıq (sərəncam) verildikdə təyin edilir. İşlərin rəhbəri iş yerini elə hazırlamalıdır ki, lazım gəldikdə fəhlələrin təhlükəli zonadan dərhal çıxarılması təmin edilsin.

8.13. Qaz təhlükəli işlərə başlamazdan əvvəl onun aparılmasına cavabdeh şəxs bütün fəhlələrə iş zamanı təhlükəsizlik tədbirləri barədə təlimat verməlidir. Bundan sonra təlimat almış hər fəhlə tapşırıq (sərəncamı) imzalamalıdır.

8.14. Qaz təhlükəli işləri aparın zaman bütün göstərişləri işin aparılmasına cavabdeh şəxs verməlidir. İşlərin aparılmasında iştirak edən başqa vəzifəli şəxslər və rəhbər işçilər fəhlələrə göstərişi ancaq bu işlərin aparılmasına cavabdeh olan şəxs vasitəsilə verə bilərlər.

8.15. Qaz təhlükəli işlər, bir qayda olaraq, gündüzlər aparılmalıdır. Qəzanın aradan qaldırılması üzrə işlər mühəndis-texniki işçinin bilavasitə rəhbərliyi ilə hər vaxt aparıla bilər.²¹

8.16. Qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsində iştirak edən hər bir fəhlənin və o cümlədən də briqada rəhbərinin şlanqlı, yaxud izoləedici əleyhqazı olmalıdır. Süzgeçli əleyhqazdan istifadə etməyə icazə verilmir.

8.17. Şlanqlı əleyhqazın havagötürən borusu iş zamanı qaz olan yerdən külək vuran tərəfdə yerləşdirilməlidir. Hava ventilyator vasitəsilə məcburi vurulmadıqda, şlanqın uzunluğu 15 metrədən artıq olmamalıdır. Şlanq sərt əyilməməli və hər hansı bir əşya ilə sıxılmamalıdır.

8.18. Xilasetmə kəmərlərinin kürək tərəfdə onların kəşidyi yerdə ip bərkitmək üçün halqalı çiyin qayışları olmalıdır. Kəmərlər elə bərkidilməlidir ki, halqalar kürəkdən aşağı olmasın. Çiyin qayıışı olmadan kəmərlərdən istifadə etməyə icazə verilmir.

8.19. Əleyhqazlar, qoruyucu kəmərlər, kəmərin yaylı qarmaqları (karabinləri) və iplər dövrü olaraq sınaq olmalıdır (yoxlanılmalıdır).

8.20. Əleyhqazlar hər təhlükəli işə başlanmadan əvvəl hermetikliyə yoxlanılmalıdır. Geyilmiş əleyhqazın büzməli borusunun ucu əl ilə sıxılır, əgər belə vəziyyətdə nəfəs almaq mümkün deyilsə, demək əleyhqaz sazdır, əgər nəfəs almaq mümkün olursa, deməli maskadan və ya borudan hava keçir və həmin əleyhqazdan istifadə etmək olmaz.

8.21. Yaylı qarmaq üçün halqası olan xilasedici kəmərlər aşağıda göstərilən qaydada sınaqdan keçirilir: hər iki toqqası bağlanmış sınaqdan keçirilən kəmərin halqasına 200 kq-lıq yük asılır, həmin yük 5 dəqiqə asılı saxlanılır. Yükü asdıqdan sonra kəmərdə heç bir zədələnmə izi olmamalıdır.

8.22. Kəmərin yaylı qarmaqlarını 200 kq yüklə sınaqdan keçirirlər. Yaylı qarmaq açıq cəftə ilə 5 dəqiqə yük altında saxlanılır. Yükü asdıqdan sonra yaylı qarmağın forması dəyişməməlidir. Açılan cəftə asanlıqla öz yerinə düşməlidir.

8.23. Xilasedici iplər 200 kq yüklə 15 dəqiqə müddətində sınaq olurlar. İpin uzunluğu sınaqdan əvvəl və sonra ölçülür. Yükü açdıqda ümumiyyətlə ipdə və onun ayrı-ayrı hissələrində heç bir zədə olmamalıdır. Yükü açdıqdan sonra ipin qalan uzunluğu əvvəlki uzunluqdan 5%-dən artıq olmamalıdır.

8.24. Xilasetmə kəmərlərinin, kəmərlərin yaylı qarmaqlarının və xilasedici iplərin bu Qaydaların 8.21—8.23 bəndlərində göstərilmiş üsulla sınağı — bu məqsəd üçün xüsusi təyin edilən mühəndis-texniki işçi tərəfindən ildə iki dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır. Sınaqların nəticəsi barədə akt tərtib olunmalıdır.

Xilasetmə kəmərlərinin, onun yaylı qarmaqlarının və xilasedici ipin yararlılıq dərəcəsi, həmçinin bu vasitələrdən istifadə edən işçi tərəfindən işə başlamazdan əvvəl və hər dəfə istifadə etdikdən sonra nəzərdən keçirilməklə yoxlanılmalıdır.

Bundan başqa, iplər işlərə cavabdeh rəhbər tərəfindən hər 10 gündən bir, həm də hər dəfə yağışlı, yaxud qarlı havada işlədikdən sonra, usta tərəfindən isə — hər dəfə işlədikdən əvvəl nəzərdən keçirilib yoxlanılmalıdır. Hər bir kəmərin və ipin inventar nömrəsi olmalıdır.

8.25. Qaz olan yerlərdə işləyən zaman qılgılcım yaranmasına imkan verməyən əlvan metaldan hazırlanmış çəkiç və gürz işlədilməlidir. Qara metaldan olan alətlərin və başqa vasitələrin işlək hissəsinə qalın qatla solidol, yaxud başqa texniki yağlar çəkilməlidir. Qaz olan yerlərdə qılgılcım verə bilən elektrik burğusundan və başqa elektrik alətlərindən istifadə edilməsi qadağandır.

8.26. Quyularda, çənlərdə və başqa belə yerlərdə qaz təhlükəli işləri yerinə yetirən fəhlələr və mühəndis-texniki işçilər dəmir nalı və mıxları olmayan ayaqqabılardan istifadə etməlidirlər, əks halda isə ayaqqabı üstündən qaloş geyməlidirlər.

8.27. Qaz təhlükəli işləri yerinə yetirərkən partlayışdan mühafizə tipli səyyar işıqlandırma vasitələrindən istifadə edilməlidir. Şaxta tipli akkumulyator fənlərindən də istifadə etmək olar.

8.28. Quyularda, tunellərdə, kollektorlarda, texniki döşəmə altlıqlarında, QPM-də və QDS, AQDS, QDM-in ərazisində istismar olunan qaz kəmərlərində, onları şəbəkədən açmadan və hava ilə, yaxud təsirsiz qazla üfürmədən qaynaq və qazla kəsmə işləri aparmaq olmaz. Qaz kəmərinə şəbəkədən açdıqda açıcı qurğuda tıxac qoyulmalıdır.

8.29. Üstü örtülü (bütünlükdə, yaxud müəyyən hissəsi) çalalarda, xəndəklərdə, qaz quyularında qaynaq (alov) tətbiq etmədən qaz təhlükəli işlər aparmaq olar. İstismar olunan qaz kəmərlərindəki belə qurğularda, ancaq örtükləri götürdükdən sonra qaynaq və kəsmə işləri aparmaq olar.

8.30. Qaz kəmərləri çəkilmiş və qazdan istifadə edən aqreqatlar olan binalarda, həm də quyularda, kollektorlarda və s. qaynaq, yaxud qazla kəsmə işlərinə başlamazdan əvvəl havada qazın olması yoxlanılmalıdır. Havadakı qazın miqdarı qaz-hava qarışığının aşağı alışıma həddinin 1/5-dən artıq olmamalıdır.

Sınaq üçün havadan nümunə — pis ventilyasiya olunan yerlərdən və qazın sıxlığından asılı olaraq seçilən hündürlükdən götürülməlidir.

Qaynaq işlərinin aparıldığı bütün müddətlərdə binalar yaxşıca ventilyasiya olunmalıdır, quyular, yaxud kollektorlar isə 1 saatda havanı üç qat dəyişdirə bilən ventilyator, yaxud kompressor vasitəsilə hava vurmaqla ventilyasiya edilməlidir.

8.31. İstismar olunan qaz kəmərlərinə yeni qaz kəmərləri qoşulduqda və onların təmiri zamanı, qazla kəsmə və qaynaq işləri qazın təzyiqi 40—150 mm su sütunu (40—150 daPa) olduqda aparılmalıdır. Həmin təzyiqin olması işlərin aparıldığı bütün müddətlərdə yoxlanılmalıdır. Təzyiq 40 mm su sütunundan (40 daPa) aşağı düşdükdə və onun təzyiqi 150 mm su sütunundan (150 da Pa) yuxarı olduqda kəsmə və qaynaq işləri dayandırılmalıdır.

İşlərin aparıldığı yerdə təzyiqə nəzarət edilməsi üçün manometr qoyulmalıdır, yaxud qaz istehlakçısının ən yaxındakı (100 metrədən uzaq olmayan) giriş manometrindən istifadə edilməlidir.²²

8.32. İstismar olunan qaz kəmərlərinə yeni qaz kəmərlərinin qoşulması işləri aparılan zaman qazın təzyiqi açıcı qurğular, yaxud təzyiq tənzimləyiciləri vasitəsilə aşağı salınmalıdır.

Aşağı salınmış təzyiqli qaz kəmərləri sahəsində qazın təzyiqinin artmasının qarşısını almaq üçün buradakı kondensat tutumlarından, hidrosürgüldən istifadə edilməlidir, lazım olduqda isə (birləşdirmə işlərinə başlamazdan əvvəl) açıcı qurğusu olan şam qoyulmalıdır. Şam vasitəsilə buraxılan qaz imkan dairəsində yandırılmalıdır.

8.33. İstismar olunan qaz kəmərinə yeni qaz kəmərinin birləşdirilməsi üsulu qaz təsərrüfatı müəssisəsi tərəfindən, yaxud onu əvəz edən təşkilat tərəfindən təyin edilməlidir.

8.34. «Qaz altında» qaz kəmərlərinə qol qoşulması *Dövlət Neft Şirkəti* orqanları tərəfindən təsdiq olunmuş bir tipli təlimata uyğun olaraq qaz təsərrüfatını istismar edən hüquqi şəxslər və yaxud müəssisənin rəhbərliyi tərəfindən işlənib hazırlanmış xüsusi təlimatlar üzrə aparılmalıdır.

8.35. İstismar olunan qaz kəmərinə qol qoşmaq üçün yerinə yetirilmiş qaynaq tikişi qaz kəmərinə qazın işlək təzyiqi şəraitində sabunlamaqla, yaxud xüsusi cihaz vasitəsilə kipliyi yoxlanılmalıdır.

8.36. Qaz kəmərlərinin, armaturların və cihazların kipliyini alov vasitəsilə yoxlamaq olmaz.

8.37. Qaz təhlükəli işlər aparılan yerlərdə kənar adamlar olmamalıdır. Çalalar və quyularda iş aparıldıqda onlar hasara alınmalıdır. Çalaların ölçüləri iş aparmaq üçün və lazımi alətlərin, materialların və avadanlıqların yerləşdirilməsi üçün əlverişli olmalıdır. İş aparılan yerin yaxınlığında xəbərdaredici nişanlar asılmalı, yaxud qoyulmalıdır.

8.38. İstismar olunan qaz kəmərlərində qazla kəsmə, yaxud qaynaq işləri apardıqda və çuqun qaz kəmərlərinin genborularından (rastrubdan) qurğusunu əritdikdə güclü alov çıxmasının qarşısını almaq üçün qazın çıxdığı yerlər asbest ovuntulu, odadavamlı gil ilə suvaqlanmalıdır.

8.39. Qaz kəmərinin zədələnən yerinə müvəqqəti olaraq şamot (odadavamlı) gilli cuna sarımaq və ya bandaj xomut qoymaq olar, bu halda bandajın yaxud sarğının vəziyyətinə nəzarət edilməlidir.

Bandajı, sarğısı və xomutu olan yeraltı qaz kəmərlərinin üstünü torpaqla örtmək qadağandır.

8.40. İstehlakçılara ayrılan qollarda və ayrı-ayrı binaların girişlərində qoyulan tıxacların çıxarılması, bu Qaydaların 7.21 bəndinə uyğun olaraq qaz kəmərlərini yoxladıqdan və sınaqdan keçirdikdən sonra, qazın buraxılması işlərinə rəhbərlik edən şəxsin göstərişi ilə aparıla bilər.

8.41. Qaz kəmərlərinin kipliyini, qaz avadanlıqlarının saz olmasını nəzərdən keçirməklə yoxlamadan və nəzarət sınağı aparmadan binaların qaz şəbəkəsinə qaz vermək olmaz.

8.42. Qaz kəmərlərinə qaz doldurulması və onların üfürülməsi bu Qaydaların 7.22 bəndinin tələblərinə riayət etməklə aparılmalıdır.

8.43. Əgər qaz şəbəkəsinin yoxlanılan və nəzarət sınağı aparılan hissəsi qazla dolmayıbsa, qazla doldurma işinə yenidən başladıqda, bu hissə təkrar yoxlanılmalı və nəzarət sınağından keçirilməlidir.

8.44. Binaları, yaxud obyektin qaz avadanlıqlarını sökdükdə, onlara gələn qaz kəmərləri paylayıcı qaz kəmərlərinin çıxış yerindən kəsilməli və qaynaq edilməklə bağlanmalıdır. Yivli, boltlu tıxaclardan istifadə etmək və s. qadağan edilir.

Qaz kəmərlərinin kəsilmiş hissəsi bu Qaydaların 7.22 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq hava ilə, yaxud təsirsiz qazla üfürülməlidir. İstehsalat, kommunal və başqa binalarda istifadə olunmayan qaz kəmərləri sökülməlidir.

8.45. Qaz dolmuş quyularda, kollektorlarda, binalarda və həmçinin binalardan kənardakı qazlı havada təmir işləri əleyhqazlarda və odlu vasitələrdən (qaynaq, qazla kəsmək) istifadə etmədən aparılmalıdır. İş aparılarkən qaz kəmərinə, yaxud aqreqatdan qazın qəflətən sızması ehtimalı olan hallarda fəhlələr əleyhqazlarda işləməlidirlər. Qalan hallarda isə əleyhqazlar iş yerində istənilən vaxt istifadə edilmək üçün həmişə hazır vəziyyətdə olmalıdır. Quyularda, çalalarda, çənlərdə uzun müddət (1 saatdan artıq) işlədikdə, ventilyator, yaxud kompressor vasitəsi ilə oraya hava verilməlidir. 1 saat müddətində üç qatdan az olmayan miqdarda havanın dəyişdirilməsi təmin edilməlidir.

8.46. Açılmamış qaz kəmərlərində təmir işləri apardıqda, quyulara, tunellərə, kollektorlara eyni zamanda iki nəfərdən artıq adamın girməsinə icazə verilmir.

8.47. Daxilində yoxlama və təmir işləri apardıqda, qazanlar, yaxud qazla işləyən başqa aqreqatlar qaz kəmərinə tıxaclar vasitəsilə açılmalıdır.

Qazanın, yaxud aqreqatın ocağında işləri bu Qaydaların 8.30 bəndinə uyğun olaraq, havasını dəyişdikdən və havada qazın olmamasını yoxladıqdan sonra aparmaq olar.

Ocaqda, yaxud aqreqatda işləyən zaman onlar ümumi tüstü bacasından açılmalı, orada olan bütün qapılar, qapaqlar, partlayış klapanları açıq olmalıdır. Lazımi hallarda qazanın, yaxud aqreqatın ocağına ventilyatorla təmiz hava verilməlidir.

8.48. Mayeləşdirilmiş qaz çənlərinin içərisinin nəzərdən keçirilməsi və təmiri bu Qaydaların 7.99 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq aparılır.

8.49. Hər hansı təzyiqli daxili qaz kəmərlərində flyansların, yivli birləşmələrin və armaturun sökülməsi — qaz kəmərinin açılmış və tıxaclanmış hissəsində aparılmalıdır.

Diametri 50 mm-ə qədər olan qaz kəmərlərində bina daxili qaz avadanlıqları kranlarının yağlanmasını, lazımi ehtiyat tədbirləri görməklə qazın təzyiqi 300 mm su sütunu (300 daPa)-dan artıq olmadıqda aparmaq olar.

Orta və yüksək təzyiqli yeraltı və yerüstü qaz kəmərlərindəki kondensat tutumlarının yivli birləşmələrinin sökülməsi işlərini qazın təzyiqi 1 kqg/sm^2 (0,1 MPa)-dan artıq olmadıqda aparmağa yol verilir.

8.50. Qaz kəmərlərində quraşdırılmış avadanlığın (armaturun, süzgəclərin, sayğacların və s.) dəyişdirilməsi və sökülməsi qaz kəmərinin açılmış hissəsində aparılmalıdır. Açılmış hissənin sərhədlərində, açıcı qurğudan sonra tıxaclar qoyulmalıdır.

8.51. Qaz kəmərlərində qoyulan tıxaclar onlardakı maksimal təzyiqə uyğun olmalıdırlar. Onların flyansdan kənara çıxan quyruqları olmalıdır. Tıxacların quyruqcuqlarında qaz kəmərinin təzyiqini və diametrini göstərən damğa olmalıdır.

8.52. Fəhlələrin ayaqlıq bəndi olmayan quyulara, həmçinin çalalara və çənlərə düşməsi üçün lazımi uzunduqda və quyunun, çalanın kənarına və ya çənin qapağına bərkitmək üçün qarmaqlı dəmir nərdivan olmalıdır.

8.53. Quyularda, dərin çalalarda (dərinliyi 2 metrədən artıq olan), aqreqatlarda, çənlərdə işləmək üçün fəhlələr xilasətmə kəməri bağlamalıdırlar. Yuxarıda — yerin üstündə, küləktutan tərəfdə ən azı iki fəhlə olmalı, onlar quyuda, yaxud ona müvafiq tikililərdə işləyən fəhlələrin xilasətmə kəmərlərinə bənd olunmuş kəndirin uclarından tutmalı və aşağıda işləyən fəhlələrə, şlanqlı əleyhqazların havagötürən borularına fasiləsiz nəzarət etməli, iş yerinə kənar adamları buraxmamalıdırlar.

8.54. Zədələnmiş yeraltı qaz kəmərlərində torpaq işləri apardıqda, qaz kəmərinədən çıxan qazın alışımasına qarşı lazımi tədbirlər görülməlidir. Əgər qaz kəmərinin üstünü qazıb açan zaman fəhlələrin zəhərlənməsi, yaxud boğulması təhlükəsi varsa, onlar əleyhqazlarda işləməlidirlər.

Orta və yüksək təzyiqli zədələnmiş qaz kəmərlərində qazma işləri aparın zaman onlara qaz verilməsini kəsmək lazımdır. Qazın kəsilməsi mümkün olmadıqda, qazın təzyiqli istehlakçıların fasiləsiz işləməsini təmin edə bilən minimum kəmiyyətlərə qədər aşağı salınmalıdır.

8.55. Qaz kəmərlərində buz, qətran, naftalin və başqa tutumları metal şişlərlə, əridicilər tökməklə, yaxud buxarla təmizlənməsi işləri, qaz kəmərinə qazın təzyiqli 500 mm su sütunundan (500 daPa) artıq olmadıqda aparıla bilər. Binaların içərisindəki qaz kəmərlərinin qızdırılması üçün açıq alovdan istifadə etmək olmaz.

Süni qaz kəmərlərindəki tutulmalar qaz kəməri açıldıqdan sonra təmizlənməlidir. Binalardakı qaz kəmərləri qızdırıldığı zaman açıq alovdan istifadə etmək olmaz.

8.56. Qaz kəmərlərində tutulmaların təmizlənməsi işlərini aparın zaman qaz kəmərinədən qazın çıxmasını maksimum azaldan tədbirlər görülməlidir. İşlər əleyhqazlarda aparılmalıdır. Binaların içərisində tutulmaların aradan qaldırılması işləri apardıqda, onların havası da dəyişdirilməlidir.

8.57. Qaz kəmərlərini təmizləyən zaman bu qaz kəmərinədən təmin olunan bütün istehlakçılar, işlər görülüb qurtarana qədər qaz cihazlarının açılması tələb olunduğu barədə xəbərdar edilməlidir.

8.58. Qaz kəmərlərindəki tıxacları aradan qaldırmaq üçün sökülən yivli və flyans birləşmələri təzədən bağlandıqdan sonra sabunlu emulsiya ilə, yaxud xüsusi cihazla yoxlanmalıdır.

8.59. İstismar olunan QPM avadanlıqlarında və qaz kəmərlərində, həmçinin qaz dolmuş binalarda təmir işləri aparın zaman binaların içərisində işləyən fəhlələrə nəzarət etmək üçün binaların bayır tərəfində fəhlə dayanmalıdır. Həmin fəhlə yaxınlıqda alov mənbəyinin olmamasına da nəzarət etməlidir.

8.60. Qaz kəmərinədən kondensatı çıxaran zaman papiros çəkmək və iş yerinin yaxınlığında kənar adamların olması qadağandır.

Kondensat xüsusi tutumlara boşaldılmalı və bu məqsəd üçün ayrılmış xüsusi yerlərə aparılmalıdır.

8.61. Yüksək və orta təzyiqli qaz kəmərlərində flyansları, kiplikləri, yivli birləşmələri sıxdıqda, təzyiq mümkün qədər aşağıya salınmalıdır.

8.62. Başqa qaz kəməri qoşmaq üçün istismar olunan qaz kəmərlərində qaz kəsicisi ilə «pəncərə» açmazdan əvvəl birinci tıxacla bağlanmalıdır. Əgər «pəncərə» kəsən zaman kəsicinin, yaxud çıxan qazın alovu sönərsə, qaz kəmərinə kəsilmiş hissə gil ilə tutulmalıdır. Ancaq çalanın havasını dəyişdikdən sonra isə təzədən başlamaq olar. «Pəncərə» kəsildikdən və kəsici söndürüldükdən sonra tıxac çıxarılır, birləşdirilən qaz kəməri qazla üfürülür, bundan sonra onu istismar olunan qaz kəmərinə qaynaq etmək olar.

8.63. Qəza vəziyyətini məhdudlaşdırmaq və aradan qaldırmaq üçün qaz təsərrüfatlarında *istirahət, səsvermə, iş günü hesab edilməyən bayram günləri və ümumxalq hüzn günü* daxil olmaqla gecə-gündüz işləyən qəza-dispetçer xidməti (QDX) təşkil edilir. Nəzdində QDX yaradılacaq qaz təsərrüfatının həcm normativləri, habelə yaradılan QDX və onların filiallarını müvafiq ştatı və maddi-texniki təminatı, habelə texniki və operativ-istismar sənədləri ilə təmin edilməsi normaları *Dövlət Neft Şirkəti* tərəfindən işlənib hazırlanır.

8.64. Qaz təchizatı sistemini öz qaz xidməti vasitəsilə istismar edən idarələrin müəssisələrin və s. təşkilatların qaz təchizatı sistemlərində qəza işləri bu xidmətin qüvvə və vasitələri ilə yerinə yetirilir. Özünün qaz xidməti olan müəssisənin sifarişi ilə qaz təsərrüfatı müəssisəsinin QDX, qəza sahələrini şəhərin (rayonun, qəsəbənin) qaz təchizatı sistemindən açmaqla qəzanın məhdudlaşdırılması işlərində iştirak edir. QDX belə müəssisələrə metodik kömək göstərməli və qəza işlərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməlidir.

8.65. QDS, AQDS və QDM-də qəza işləri bu müəssisələrin işçiləri tərəfindən yerinə yetirilir. QDS, AQDS və QDM-də qəza işlərinin aparılmasında QDX-nin iştirakı həmin müəssisələrdə, qaz təsərrüfatı müəssisəsi ilə razılaşdırılmış «Qəzaların qarşısının alınması və məhdudlaşdırılması planı» ilə təyin edilir.

8.66. Qəza vəziyyətinin qarşısının alınması, məhdudlaşdırılması və aradan qaldırılması üzrə QDX-nin fəaliyyəti «Qəzaların qarşısının alınması və məhdudlaşdırılması planı» və «Müxtəlif idarələrin xidmətlərinin qarşılıqlı əlaqədar işləməsi planı» ilə təyin edilməlidir (yanğından mühafizə və *yanğın nəzarəti*, təcili yardım, polis, yeraltı mühəndis kommunikasiyalarını istismar edən təşkilatlar), həmin planlar hər bir QDX üçün yerli şəraiti nəzərə almaqla, *Dövlət Neft Şirkəti* orqanlarının təklif etdikləri birtipli planlar əsasında işlənib hazırlanmalıdır.

8.67. QDX-ə daxil olan bütün məlumatlar və istismar xidmətlərinə daxil olan bütün sifarişlər dərhal xüsusi qeydiyyat kitablarında qeydiyyata alınmalıdır. Bunlarda məlumatın (sifarişin) daxil olması vaxtı, qəza briqadasının getməsi və qəza yerinə gəlməsi vaxtı, zədənin xarakteri və yerinə yetirilən işlər göstərilir.

8.68. Binada qazın sızması barədə məlumat (sifariş) aldıqda QDX-nin dispetçeri xəbər verənə qəzanın və bədbəxt hadisələrin qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görülməsi (qaz cihazlarının açılması, binanın havasının dəyişdirilməsi, açıq oddan istifadə edilməsinin qadağan olunması və s.) barədə təlimat verməlidir.

8.69. Qəza barədə sifarişlərin yerinə yetirilməsi üzrə işlərin təşkilinin əsasına QDX briqadasının (kənd yerlərində isə istismar işçilərinin) qəza obyektinə mümkün qədər qısa

— QDX haqqında Əsasnamə ilə müəyyən olunmuş müddətdə gəlməsi tələbi qoyulmalıdır.

Partlayış, yanğın, binalara qaz dolması barədə bütün sifarişlər zamanı qəza briqadaları qəza yerinə 5 dəqiqə müddətində çıxmalıdırlar.

Qəza briqadası qəza yerinə lazımi alətlərlə və inventarlarla təchiz olunmuş maşınlarda getməlidirlər. Yeraltı qaz kəmərlərində qəzaların qarşısını almaq üçün gedərkən qəza briqadalarının yuxarıda göstərilənlərdən başqa, lazımi texniki icra sənədləri (qaz kəmərlərinin yerləşməsi planı, qaynaq birləşmələrinin sxemi) olmalıdır.

8.70. QDX qəzaların, yaxud qəza vəziyyətlərinin aradan qaldırılması üzrə işləri, ancaq partlayışlar, yanğınlar və zəhərlənmələr təhlükəsinin qarşısını alan bütün tədbirləri gördükdən sonra istismar xidmətlərinə verə bilər.

9. Xüsusi təbii və iqlim şəraitlərində qaz təchizatı sistemlərinin tikintisi və istismarı zamanı əlavə tələblər

İşlənən ərazilər

Qaz kəmərlərinin tikintisi

9.1. İşlənən ərazilərdə qaz kəmərlərinin tikintisi ancaq ərazilər işlənərkən, yer səthinin sürüşməsi şəraitində qaz kəmərlərinin etibarlı işləməsinə təmin edən xüsusi tədbirlər daxil edilmiş layihələr üzrə aparıla bilər.

9.2. Qəsəbələrarası trassanı və paylayıcı qaz kəmərlərini çəkərkən dağ-mədən istehsalı işlərinin təsiri hüdudları hündürlük göstəricisi və trassanın piketajı ilə əlaqələndirilən daimi işarələrlə müəyyən edilməlidir.

9.3. İşlənən ərazilərdə yeraltı qaz kəmərlərinin çəkilməsi zamanı uzunluğu 10 metrdən az olmayan borulardan istifadə edilməsi məsləhət görülür.

9.4. Qaynaq olunan boruların ucları arasındakı normadan artıq aralıqları və ya ucları uyğun gəlməyən boruları qızdırmaqla, dartmaqla, yaxud əyməklə düzəltmək olmaz. Həmin nöqsanları uzunluğu 400 mm-dən az olmayan əlavə borular (makaralar) qaynaq etməklə aradan qaldırmaq lazımdır.

9.5. Borular, bir qayda olaraq, elektrik qövs qaynağı üsulu ilə birləşdirilməlidir.

Şərti keçidi 50 mm və artıq diametrə malik olan hər cür təzyiqli yeraltı qaz kəmərlərində qaynaq birləşmələri 100 faiz fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

Yeraltı və daxili qaz kəmərləri üçün qaynaq birləşmələrinin nəzarət normaları adi şəraitdə çəkilən qaz kəmərləri üçün olduğu kimi götürülür.

9.6. Qaz kəməri qalınlığı ən azı 200 mm olan azsıxılma qabiliyyətli torpaq əsas üzərinə qoyulmalı və həmin torpaqla ən azı 300 mm qalınlıqda qatla örtülməlidir.

9.7. İşlənilmə aparılan sahələrdə qaz kəməri çəkilərkən, xəndəyin tamamilə azsıxılmış torpaqla örtülməsi nəzərdə tutulmalıdır. Qalan hallarda isə qaz kəmərinin

mütəhərrikiyinin artırılması kompensator qoymaqla, yaxud istismar zamanı kəsməklə nəzərdə tutulmalıdır.

9.8. Paylayıcı küçə qaz kəmərlərində mühafizə tədbirləri görülmüşsə, qaz kəmərlərinin həyət və məhəllədaxili qısa sahələrində (uzunluğu 20—30 metrə qədər olan) qaynaq birləşmələrinin şüalandırma ilə yoxlanılmasından başqa, digər mühafizə tədbirləri görülməsi tələb olunmur.

9.9. Kompensatorlar (P-şəkilli, yaxud rezin-kordlu) müşahidə üçün əlverişli olan qurğularda, yaxud xüsusi taxçalarda qoyulmalıdır. Mayeləşdirilmiş qazlar verilən qaz kəmərlərində rezin-kord kompensatorlar tətbiq etmək olmaz.

9.10. Yer səthinin deformasiyası prosesi qurtardıqdan sonra kompensatorlar düz əlavələrlə əvəz olunmalı, quyular (taxçalar) isə torpaqla doldurulmalıdır.

9.11. Qaz kəmərləri yeraltı kommunikasiyalarla kəsişdikləri yerlərdə (qaz kəməri birləşmələri ilə kəsişmə yerinin üstündə) nəzarət boruları qoyulmalıdır.

9.12. Boru torpaqda yerini dəyişə bilsin deyə, elektrik potensialını ölçmək üçün elektrik naqillərinin qaz kəməri borusuna birləşdirilməsi elastik olmalıdır.

9.13. Yeraltı qaz kəmərləri başqa kommunikasiyalarla kəsişən yerlərdə torpağın yerli sıxılması nəzərdə tutulmalıdır. Qaynaq birləşmələri kəsişmə yerindən ən azı 2 m məsafədə olmalıdır.

9.14. Daxili qaz kəmərləri binaların deformasiya olunan birləşmələri ilə kəsişməməlidir.

9.15. Qurudulmuş qaz verilən yeraltı qaz kəmərlərinin boruları mexaniki zədələnmədən qorunan hallarda (yer altından keçməyən yerlərdə və s.) minimal dərinliyə basdırıla bilər.

Qaz kəmərlərinin istismarı

9.16. İşlənən ərazilərdəki rayonlarda qaz kəmərlərini istismar edən qaz təsərrüfatında vəzifəsi aşağıdakılardan ibarət xüsusi mühafizə xidməti olmalıdır:

- qaz kəmərinin mühafizə olunmasına dair təşkilati-texniki məsələlərin həlli;
- mədən müəssisəsindən alınmış qaz kəmərlərinin altında aparılan mədən işləri planlarının surətlərinin araşdırılması;
- yer səthinin deformasiyasına nəzarət barədə markşeyder xidməti tərəfindən təqdim olunmuş məlumatların toplanması və dağ-mədən müəssisəsi ilə birlikdə qaz kəmərlərinin işlədilməsi qrafiklərinin tərtib edilməsi;
- markşeyder xidmətləri və layihə təşkilatları ilə birlikdə, istismar olunan qaz kəmərlərini mədən işlərinin mənfi təsirindən mühafizə etmək üzrə və həmçinin yaşayış binalarına, sənaye və kommunal obyektlərin yeraltı kommunikasiyalarına qazın daxil olmasının qarşısını almaq üzrə tədbirlərin işlənilib hazırlanması;
- qaz kəmərlərinin tikintisi və istismarı dövründə texniki şərtlərin gözlənilməsinə nəzarət etmək.

9.17. Qaz kəmərlərinin mühafizəsi üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilir:

- bu Qaydaların 9.9 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq kompensatorların qoyulması;
- qaz kəmərlərinin kəsilməsi;

- sonra azsıxılmış materialla (torpaqla) örtmək üçün qaz kəmərinin üstünün açılması.

9.18. Qəflətən tökülən plastlarda işləyərkən, yer səthindəki nəzərə çarpan çıxıntılı yerlərdə qaz kəmərləri xüsusi kompensatorlarla mühafizə olunur.

9.19. Qaz kəmərlərinin işlənən sahələrinə, onun üzərindəki qurğulara, qazla işləyən obyektlərə və bitişik kommunikasiyalara qaz kəmərlərini istismar edən təşkilatlar texniki xidməti gücləndirməlidirlər.

9.20. Yeraltı qaz kəmərlərində, bir qayda olaraq, polad armatur quraşdırılmalıdır. Rezin-kord kompensatorlarla birlikdə quraşdırıldıqda çuqun armatura da qoymaq olar.

Seysmik və qabaran-çöküntülü, torpaqlı rayonlar

9.21. Seysmik rayonlarda (seysmiklik 6 baldan artıq olduqda) qaz quyuları tikən zaman dəmir-beton quyuların özülünün və kərpic divarlı quyuların monolit dəmir-beton özülünün plitələri qalınlığı 100 mm olan qum yastıq üzərinə qoyulmalıdır.

Quyuların divarları ilə kəsişən yerlərdə qaz kəmərləri onların diametrindən 10—15 sm artıq diametrlə qutulara (qılafa) yerləşdirilməlidirlər.

Qutular elastik materialla, yaxud mastika ilə doldurulmalıdır.

Qaz kəməri quyuda sürüşkən dayaqalara söykənməlidir.

9.22. Qabaran torpaqlarda, quraşdırılan qaz quyuları ancaq yığma dəmir-betondan, yaxud monolit olmalıdır.

9.23. Quyuların xarici divarlarının səthləri hamar olmalı, malalanmalı və üzəri sementlə bərkidilməlidir.

9.24. Divar ilə donmuş torpaq arasındakı ilişməni azaltmaq məqsədi ilə quyunun xarici divarı qətran materialı ilə örtülməli, yaxud boşluq çınqıl və ya qum-çıntıyla doldurulmalıdır. Quyuy örtüyünün üstü bütün hallarda, qum-çınqıl, yaxud qabarmayan torpaqla örtülməlidir. Quyunun örtüyünün üstünə eni 0,5 metrdən az olmayan ərazidə asfalt çəkilməlidir.

9.25. Çöküntülü makroməsəmli torpaqlarda tikinti aparən zaman quyunun özülü altındakı torpaq bərkidilməlidir.

9.26. Quyunun perimetri üzrə 0,5 metr enində asfalt örtük olmalıdır.

9.27. Qaz kəmərləri quyunun divarından keçdikdə böyük aralıq nəzərdə tutulmalıdır (10—15 sm) və o da elastik materialla (xüsusi mastika ilə, yağ ilə hopdurulmuş iplə və s.) doldurulmalıdır.

---

¹ 1. Əgər polad armatur qaz kəmərinə qaynaq vasitəsilə birləşdirilirsə, kompensatorun qoyulması vacib deyil. Quraşdırılan kompensatorun sayı və onların konstruksiyaları (tipi) layihələşdirici təşkilat tərəfindən təyin edilir.

2 Mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərində quraşdırılan armaturları yerləşdirmək üçün quyuların dərinliyi 1 metrədən artıq olmamalıdır.

---

2 İstismara qəbul olunmuş qaz kəmərlərində halqaların, yaxud dairəvi tirlərin qaynaq edilməsini ancaq qaz kəmərinə istismar edən təşkilat apara bilər.

---

3 1. Mühafizə zonası QDS-ə bitişik sahədir. O, QDS-dən QDS-ə aid olmayan binaları və tikintiləri təhlükəsiz məsafəyə ayırır.

2. Mühafizə zonasında yerləşən bostanlarda və bağçalarda heç bir tikinti tikmək olmaz.

3. QDS-ı meşəli yerlərdə yerləşdirdikdə, çənlərdən iynəyarpaqlı ağaclara qədər məsafə ən azı 50 metrədən, yarpaqlı ağaclara qədər məsafə isə 20 metrədən az olmamalıdır.

---

4 Çəndə ən azı iki qoruyucu-buraxıcı klapın quraşdırılmalıdır. Onlardan qabaqda iki klapanın birini açmağa imkan verən üçhərəkətli xüsusi kran quraşdırılmalıdır.

---

5 Mayeləşdirilmiş qazları boşaltma-doldurma qurğuları şlanqlarının statik elektrikdən qorunmasına olan tələblər ancaq dəmir yolu çənləri və avtomobil çənlərini doldurub-boşaldan şlanqlara aiddir.

---

6 Qazı saxlamaq üçün çən kimi istifadə olunan avtosisternlərdən balonları doldurduqda, avtosistern ilə QDM-ə aid olmayan bina və tikintilər arasındakı məsafə 80 metrədən, doldurma rampalarına qədər olan məsafə isə 15 metrədən az olmamalıdır.

---

7 Qazla təchiz olunan müəssisələrdə əlavə quraşdırılmış, yenidən quraşdırılmış, yaxud əsaslı təmir olunmuş aqreqlərin qəbul edilməsində Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi nümayəndəsinin iştirakı vacib deyil.

---

8 Əgər aztəzyiqli yeraltı qaz kəmərinə açıcı qurğu kimi hidrosürgü quraşdırılmışsa, belə qaz kəmərlərinin nəzarət üçün üfürülüb yoxlanması 400 mm su sütunu (400 daPa) təzyiq altında aparıla bilər. Bu halda təzyiqin aşağı düşməsi 10 dəqiqə müddətində 5 mm su sütunundan (5 daPa) artıq olmamalıdır.

---

9 Sualtı qaz kəmərlərinin təmiri və zədələrin aradan qaldırılması xüsusi işlənilib hazırlanmış təlimatlar üzrə aparılmalıdır.

---

¹⁰ 1. Nəzarət boruları olan yerlərdə yoxlama quyuları qazmamaq olar. Belə yerlərdə qaz kəmərləri kipliyinin yoxlanılması ancaq nəzarət borucuqları vasitəsilə aparılır.

2. Qaz kəmərləri kipliyin yoxlanılmasını bu Qaydaların 7.59—7.63 yarımbəndlərinin tələblərinə uyğun olaraq onların kipliyini sınaqla da aparmaq olar.

---

¹¹ Qaz təsərrüfatı və sifarişçi ilə razılaşdırılmaqla, möhkəmliyə sınaq onların nümayəndələrinin iştirakı olmadan da aparıla bilər.

---

¹² Çənlərin hava ilə kipliyə sınaqdan, hidravlik sınaqdan və onların daxilini yoxladıqdan sonra aparılır.

---

¹³ 1. Çənin daxilinin yoxlanılmasına və ya təmir edilməsinə cavabdeh olan mühəndis-texniki işçi təmir olunan çənin texnoloji qaz kəmərləri ilə əlaqələrində tıxaclarının qoyulmasını şəxsən yoxlamalıdır.

2. Mayeləşdirilmiş qaz çənləri və balonlarında mayeləşdirilmiş qazın təsiri ilə çən (balon) metalının korroziyası məhsulundan ibarət olan çöküntülər pirofor xassəyə (hava ilə təmasda olarkən alışma qabiliyyətinə) malik ola bilər.

Pirofor birləşmələri qara tozşəkilli dəmir sulfidindən ibarət quruma oxşar, məsaməli məhsuldur, istilikkeçirmə qabiliyyəti aşağıdır.

---

¹⁴ Bu bəndin tələbləri karusel tərtibatları və doldurucu rampaları olan tərəzi qurğularına da aiddir.

---

¹⁵ «Qəfəs» tipli maşınlarda balonları qoruyucu qapaqlar olmadan da dışımağa icazə verilir.

---

¹⁶ Minik maşınlarında təkə bir balon apararkən onu zərbədən və yerdəyişmədən qoruyan qurğu (vasitə) tətbiq edilməlidir. Balonları avtomaşından qapağı aşağı olmaqla düşürməyə icazə verilmir.

---

¹⁷ Binanın havasında qazın qorxulu konsentrasiyası — qazın alışmasının aşağı həddinin 1/5 hissəsinə bərabər olan konsentrasiya hesab edilir.

---

						qədər			
Alçaq təzyiqli (0,05-ə qədər)	2	1	3,8	2,8	1,5	1	1	5	
Orta təzyiqli (3-ə qədər)	4	1	4,8	2,8	1,5	1	1	5	
Yüksək təzyiqli:									
(3-dən 6-ya qədər)	7	1	7,8	3,8	2,5	1	1	5	
(6-dan 12-yə qədər)	10	1	10,8	3,8	2,5	1	1	5	

Qeyd: Qaz kəmərlərindən ağacların gövdəsinə qədər olan məsafə 1,5 metrə bərabər götürülməlidir. Kolluğa qədər olan məsafə normalaşdırılmır.

2
nömrəl
i Əlavə

Yeraltı qaz kəmərlərindən binalara və tikintilərə qədər olan məsafə (planda)

Qaz kəmərinə qazın təzyiqi kqq/sm ²	Yeraltı qaz kəmərlərindən horizontal üzrə binalara və tikintilərə qədər olan məsafə (metr)						
	binaların və tikintilərin özülünə, yolüstü körpülərə və tunellərə qədər	kontakt şəbəkələrinin və rabitə dayaqlarının hasarlarına qədər	qırağ yolundan		küçünün, yolun qırağına qədər	yolqırağı qanovun bayır kənarına, yaxud bəndin aşağı hissəsinə qədər (küçünün, yolun)	gərginli elektrik hava özlünə 1 kV-a və xarici işıq xətlərinə qədər
			1520 mm enli dəmir yolu xəttinin oxuna qədər, lakin xəndəyin dərinliyindən az olmamaq şərti ilə bəndin aşağısına qədər	tramvay xəttinin oxuna qədər			
Alçaq təzyiqli (0,05-ə qədər)	2	1	3,8	2,8	1,5	1	1
Orta təzyiqli (0,05-dən 3-ə qədər)	4	1	4,8	2,8	1,5	1	1
Yüksək təzyiqli:							
(3-ya qədər)	7	1	7,8	3,8	2,5	2	1
(6-yə qədər)	10	1	10,8	3,8	2,5	2	1

Qeyd: Boru kəməri şəbəkələri binaların və tikintilərin özlülərinin aşağı hissəsindən 0,4 metrədən artıq məsafədən aşağı yerləşdirildikdə, bu cədvəldə göstərilən rəqəmləri TN və Q-nin torpaq qurğularının tikilməsi və qəbulu üzrə, həmçinin su kəmərlərinin, kanalizasiya və istilik şəbəkələrinin layihələşdirilməsi üzrə fəsilələrinin tələblərinə müvafiq surətdə tərkibinin sulaşdırma dərəcəsinə görə müxtəlif torpaqlardakı çala divarlarının yol verilən mailliyindən asılı olaraq artırmaq lazımdır.

3
nömrəl
i Əlavə

Müxtəlif təzyiqli yeraltı qaz kəmərlərinin başqa yeraltı tikintilərlə kəsişdikdə vertikal üzrə (işıqda) məsafələri «L»

	<i>L, m</i>
Su kəməri, kanalizasiya, su axıdıcısı, telefon kanalizasiyası və s.	0,15
İstilik şəbəkəsi kanalı	0,20
Elektrik kabeli, zirehli rabitə kabeli	0,50
Gərginliyi 110—220 kV olan yağ doldurulmuş kabel	1,0

Qeyd: Kabellər qurğularda (futlyarda) çəkildikdə, qaz kəməri ilə (yağdoldurulmayan) elektrik kabeli, yaxud zirehli rabitə kabeli (telefon və s.) arasındakı məsafələri azaltmaq olar. Elektrik kabellərini çəkildikdə qaz kəməri ilə futlyarın divarı arasındakı məsafə (işıqda) 0,25 metrədən, zirehli rabitə kabelləri üçün isə 0,15 metrədən az olmamalıdır. Futlyarın ucları, kəsişən qaz kəmərinin divarlarından hər iki tərəfə 1 metr kənara çıxmalıdır.

4
nömrəli
i Əlavə

Yeraltı mühəndis şəbəkələri arasındakı məsafə (planda)

Qaz kəmərinə qazın təzyiqi kqq/sm ²	Horizontal üzrə məsafə (işıqda), (metr)								
	su kəmərinə qədər	kanalizasiyaya (məişət kəmərlərinə) qədər	drenajlar və yağış kanalizasiyasına qədər	təzyiqli qaz kəmərlərinə qədər				gərginlikli kabellərə	
				alçaq təzyiqli (0,05 kqq/sm ² - dək)	orta təzyiqli (0,05—3 kqq/sm ²)	yüksək təzyiq		35 kV- dək	35
Alçaq təzyiqli (0,05-ə qədər)	1	1	1			0,5	0,5		
Orta təzyiqli (0,05-dən 3-ə qədər)	1	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	
Yüksək təzyiqli:									
(3-dən 6-ya qədər)	1,5	2	2	0,5	0,5	0,5	0,5	1	
(6-dən 12-yə qədər)	2	5	5	0,5	0,5	0,5	0,5	2	

Qeyd:

1. Bir xəndəkdə paralel olaraq iki və daha artıq qaz kəməri çəkildikdə, onların arasındakı məsafə (işıqda), diametri 300 mm-ə qədər olan borular üçün 0,4 metrədən, diametri 300 mm-dən artıq borular üçün isə 0,5 metrədən az olmamalıdır.

2. Zirehli rabitə kabellərindən qaz kəmərlərinə qədər olan məsafə 1 metr qəbul edilməlidir.

3. Bir xəndəkdə mühəndis şəbəkələri birlikdə çəkildikdə, şəbəkələrin quraşdırılmasına və təmirinə lazım olan quyu kəmərlərinin və başqa qurğuların yerləşdirilməsini təmin etməklə, boru kəmərləri arasındakı məsafəni bu cədvəldə göstərilən rəqəmlərə nisbətən azaltmaq olar.

5
nömrəl
i Əlavə

Dayaqlar üzərində çəkilmiş yerüstü qaz kəmərlərindən binalara və tikintilərə qədər olan horizontal üzrə minimum işıq məsafəsi, (metr)

Binalar və tikintilər	Qazın təzyiqi, kqq/sm ²			
	0,5-ə qədər	0,05-dən 3-ə qədər	3-dən 6-ya qədər	6-dan 12-yə qədər
İstehsalat yanğın təhlükəsinə görə aşağıda göstərilən kateqoriyalara aid olan istehsalat və anbar binaları:				
A, B və V	5	5	5	10
Q və D	2	2	2	5
Tezalısan və yanar mayelərin açıq anbarları və yana bilən materiallar anbarı:				
sənaye müəssisələri ərazisində	10	10	20	20
sənaye müəssisələrindən kənarında	20	20	40	40
Yaşayış və ictimai binalar	2	5	5	—
Dəmir yolu və tramvay xətləri (yuxarıdakı relsə qədər)	3	3	3	3
Yeraltı kommunikasiyalar: su kəməri, kanalizasiya, qızdırma boruları, telefon kanalizasiyası, elektrik kabel blokları (qaz kəməri dayağı özülünün qırağından)	1	1	1	1
Açıq elektrik yarımstansiyasının hasarı	10	10	10	10
Hava elektrik xəttinin naqilləri	Hava elektrik xətti dayağının hündürlüyündən az olmamalıdır			
Həmçinin, dərəcəli şəraitdə	Qaz kəmərinin mühafizə torpaqlayıcısı olmaq şərti ilə TN və Q 11-37-76 11 cədvəlində göstərilənlərdən az olmamalıdır			
Yollar (yolqırağı daşdan, xəndəyin qırağı hissəsinə, yaxud yol qırağı bəndin aşağı hissəsinə qədər)	1,5	1,5	1,5	1,5
Açıq od olan tikintilər və əridilmiş metalın buraxıldığı yerlər	10	10	10	10

Qeydlər:

1. Əgər dayağın hündürlüyü elektrik xəttinin hündürlüyündən artıqdırsa, qaz kəməri ilə elektrik xətti arasındakı məsafə qaz kəməri dayağının hündürlüyündən az olmamalıdır.

2. Cədvəldə göstərilən binalardan olan məsafə, TN və Q 11-37-76-nın 4.18-19 bəndlərinin tələblərinə uyğun olaraq, həmin binaların divarları və örtükləri üzrə qaz kəmərlərinin çəkilməsi imkanını ləğv etmir.

6
nömrə
i Əlavə

Yerüstü qaz kəmərləri ilə elektrik hava xətləri arasındakı vertikal üzrə (ışığda) minimal məsafələr L

Elektrik hava xəttinin gərginliyi, kV	L, metr
1-ə qədər	1
20	3
35—100	4
150	4,5
220	5
330	6
500	6,5

Qeydlər:

1. Elektrik hava xəttinin naqilləri ilə qaz kəməri və onun kənara çıxan qurğuları arasındakı horizontal üzrə məsafə-naqillərin ən çox kənara çıxması, vertikal üzrə ən çox sallanması oxundan müəyyən edilir.

2. Elektrik hava xətləri ilə qaz kəməri arasındakı minimum vertikal və horizontal məsafələri təyin etdikdə, onların üzərində quraşdırılmış mühafizə hasarlarına (şəbəkə, dəhliz, meydança şəklində) qaz kəmərlərinin bir hissəsi kimi baxılmalıdır.

7
nömrə
i Əlavə

Bina daxilində yerləşdirilmiş mühəndis kommunikasiyaları ilə qaz kəmərləri arasındakı ışığda minimum məsafə (sm)

Kommunikasiyalar, qurğular	Paralel xətlərin çəkilməsi	Kəsişmə
Elektrik avadanlıqları:		
izolə edilmiş xətlərin açıq elektrik naqilləri, yaxud elektrik kabelləri	25	10*
örtülü elektrik naqilləri, yaxud borularda çəkilmiş elektrik naqilləri	5 (örtülmüş oyuğun, yaxud borunun qırağından)	1
1000 volta qədər gərginlikli açıq (çılpal) elektrik keçiricilərinin cərəyan daşıyan hissələri	100	100
Paylayıcı və komutasiya elektrik şitləri və şkafları	30	yol verilmir
Mühəndis kommunikasiyaları (su kəməri, kanalizasiya və başqa boru kəmərləri)	Yerinə görə tətbiq edilir. Bu halda qaz kəmərinin quraşdırılması, təhlükəsiz istismarı və təmiri təmin edilməlidir.	2

* Yaşayış və ictimai binalarda işıq naqillərini qaz kəmərinə hər iki tərəfə 10 sm kənara çıxan rezin, yaxud ebonit boruya saldıqda, naqillərlə qaz kəməri arasında məsafə olmaya bilər.

8
nömrə
i Əlavə

Binanın divarı boyu çəkilmiş qaz kəməri ilə rabitə və radio verilişi naqilləri arasındakı işıqda minimum məsafə (metrlə)

(«Rabitə və radio verilişi kabel xətlərində iş aparılan zaman təhlükəsizlik texnikası qaydalarından çıxarış»)

	Paralel çəkilmə	Kəsişmə
Bayır divarında abunəçi telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişi xətlərinin bərkidildiyi izolyatorlar	0,5	—
Binanın xarici divarı ilə çəkilmiş telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişləri kabelləri (naqillər)	0,5	0,5*
Binanın xarici, yaxud daxili divarında yerləşdirilmiş kabel muftaları	0,5	—
Binanın daxilində yerləşdirilmiş rabitə və radio verilişləri xətti avadanlıqları	0,5	—

Binanın daxilində, divarda və kanalda çəkilmiş telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişləri kabelləri (naqilləri)	0,1 ^{**}	0,05 [*]

* *Araməsafəsi olmadan qaz kəmərləri ilə kabellərin (naqillərin) kəsişməsinə rabitə və radio verilişləri kabellərini (naqilləri) elektrik izolyasiyası (rezin, ebonit, polietilen və s.) borularına saldıqda və bu borular qaz kəməmindən hər iki tərəfə 0,1 metr çıxdıqda icazə verilə bilər.*

** *Mufta olduqda məsafə 0,5 metrə qədər artırılmalıdır.*

9
nömrəl
i Əlavə

Təzyiqi 3 kqq/sm² qədər olan asbest-sement borulu yeraltı qaz kəmərlərindən binalara tikintilərə qədər minimum horizontal (ışıq) məsafəsi L

	<i>L, metr</i>
Binalar (tikinti xətti üzrə)	100
Dəmir yolu xətti (kənar relsə qədər)	60
Tramvay yolları (kənar relsə qədər)	40
Su kəməri (borunun divarına qədər)	8
Kanalizasiya, su axarı (borunun divarına qədər)	10
Qaz kəmərləri (borunun divarına qədər)	8
İstilik şəbəkəsi, elektrik güc və rabitə kabelləri (kanalın xarici divarına qədər)	10
Həmçinin, kanalsız çəkildikdə	8
Ağaclar (gövdələrinə qədər)	2
Elektrik hava xətlərinin dayaqları (dayağın özülündən)	dayağın hündürlüyündən az olmamalıdır.

10
nömrəl
i Əlavə

Qeyd: Qaynağın keyfiyyətinə nəzarət vərəqəsi hər il tərtib edilir.

Formulyarın aparılmasına cavabdeh şəxs _____

(vəzifəsi, familiyası, adı, atasının adı)

11
nömrəl
i Əlavə

**Mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün
QDS-də yerləşdirilmiş çənlərdən QDS-ə aid olmayan
binalara və tikintilərə qədər olan minimum məsafə, (m)**

Çənlərin ümumi həcmi, m ³	Bir çənin maksimum həcmi, m ³	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
50-dən 200-ə qədər	25	80	40
	50	150	75
	100	200	100
200-dən 500-ə qədər	50	150	75
	100	200	100
	100-dən artıq, lakin 200-dən artıq olmayan	300	150
500-dən 2000-ə qədər	100	200	100
	100-dən artıq, lakin 600-dən artıq olmayan	300	150
2000-dən 8000-ə qədər	həmçinin	300	150

Qeyd:

- Müxtəlif həcmərdə çənləri olan saxlama bazasına qədər məsafə ən böyük həcmli çən üzrə təyin edilməlidir.
- QDS-in yerüstü çənlərindən, eyni vaxtda 800-dən artıq adam ola bilən yerlərə (stadion, bazar, park və s.) qədər məsafə bu cədvəldə verilmiş göstəricilərdən iki dəfə artıq götürülməlidir.

**Mayeləşdirilmiş qazlar saxlanılan çənlərdən
avtomobil və dəmir yollarına qədər olan
minimum məsafələr, (metr)**

QDS-ın ərazisindən kənarında olan yollar	QDS-də çənlərin ümumi həcmi, m ³			
	200-ə qədər		200-dən artıq	
	yerüstü	yeraltı	yerüstü	yeraltı
Ümumi şəbəkəli dəmir yolları (çənlər tərəfdən bəndin aşağı hissəsinə, yaxud xəndəyin qırağına qədər)	75	50	100	75
Sənaye müəssisələrinin giriş dəmir yolları, tramvay yolları (yolun oxuna qədər), avtomobil yolları (hərəkət hissəsinin qırağına qədər)	30	20	40	25

**Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən
QDS çənlərindən həmin müəssisələrin
binalarına qədər olan minimum məsafə, (metr)**

Çənlərin ümumi həcmi, m ³	Bir çənin maksimum həcmi, m ³	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
50-yə qədər	10	30	15
50-dən 100-ə qədər	25	50	25
100-dən 200-ə qədər	50	70	35
200-dən 300-ə qədər	50	90	45
300-dən 500-ə qədər	50	110	55
500-dən 2000-ə qədər	100	200	100
2000-dən 8000-ə qədər	100-dən artıq, lakin 600-dən aşağı	300	150

Qeyd: Ümumi həcmi 500 m³-dən az olan QDS-ın mayeləşdirilmiş qaz çənlərindən QDS-ə aid olmayan, yanğın təhlükəsinə görə Q kateqoriyasına aid olan binalara, aqreqlərə və qurğulara qədər məsafələr, bu cədvəldə göstərilənlərdən 30% yuxarı götürülməlidir.

14
nömrəl
i Əlavə

**Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən
QDS çənlərindən həmin müəssisələrin
nəqliyyat yollarına qədər olan minimum məsafələr, (metrlə)**

Sənaye müəssisələrinin ərazisindəki yollar	Çənlərin ümumi həcmi, kub m.	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
Dəmir yolu xətləri (xəttin oxuna qədər) və avtomobil yolları (yolun hərəkət hissəsinin kənarına qədər)	100-ə qədər	30	10
	100-dən artıq	30	15

15
nömrəl
i Əlavə

**Mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün
QDS-ın ərazisində yerləşən çənlərdən
QDS-ın binalarına və tikintilərinə qədər olan
minimum məsafə, (metr)**

Binalar və tikintilər	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
Nasos-kompressor və doldurma bölməsinin binaları, qazın buxarlandırma və qarışdırma qurğusu	15	10
Mayeləşdirilmiş qazları boşaltmaq üçün dəmir yolu xətləri (xəttin oxuna qədər)	20	15
Mayeləşdirilmiş qazları avtosisternlərə doldurmaq üçün kalonkalar	30	20
Qazanxana, qaraj, təmir emalatxanaları, material anbarları	40	30
Od prosesi olmayan köməkçi binalar	30	20
Avtomobil yolları (hərəkət hissəsinin kənarına qədər)	10	10

Ərazinin hasarı	10	5
Yanğın söndürmək üçün çənlər	40	40

Qeydlər:

1. Çənlərdən yarımstansiya binalarına və elektrik paylayıcı qurğusunun otaqlarına kimi olan məsafələr «Elektrik qurğularının quruluş qaydalarının» tələblərinə uyğun olaraq qəbul edilməlidir.
2. QDS-ın ərazisində olan binalarda QDS-ə aid olmayan istehsalat və yaşayış otaqlarının olmasına yol verilməməlidir.

16
nömrəli
i Əlavə

QDM və BBM-dən müxtəlif təyinatlı binalara və tikintilərə qədər olan minimum məsafələr, (metr)

Binalar və tikintilər	Anbarda olan 50 litrlik doldurulmuş balonların sayı			
	400-ə qədər	400-dən 1200-ə qədər	1200-dən artıq	anbarın tutumundan asılı olmayaraq
QDM və BBM ərazisində olan istehsalat və anbar binaları və tikintilər	20	25	30	
Yaşayış binaları				50
QDM və BBM-ə aid olmayan ictimai binalar				100
Sənaye, kommunal və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin binaları				20

Qeydlər:

1. Ümumi tutumu 50 m³-dən artıq olan çənləri QDM-də yerləşdirdikdə, QDM-ə qədər olan məsafəni TN və Q 11-37-76-nın 19-cu cədvəli üzrə götürmək lazımdır.
2. BBM-də 150-dən az balon yerləşdirildikdə BBM-dən bağlılıq və istirahət qəsəbələrinin birmərtəbəli evlərinə qədər olan məsafəni iki dəfə azaltmaq olar.

17
nömrəli
i Əlavə

Çən dəstələri qurğularından müxtəlif təyinath binalara və tikintilərə qədər olan minimum məsafələr (metrlə)

Qaz istehlakçılarının binaları və tikintiləri	Çən dəstələri qurğularının ümumi h					
	yerüstü çənlərdən olan məsafə			ye		
	5-ə qədər	5-dən 10-a qədər	10-dan 20-yə qədər	10-a qədər	10-dan 20-yə qədər	20-d 50-yə q
Oda davamlılıq dərəcəsiindən asılı olmayaraq mədəni-məişət xidməti idarələri (inzibati, uşaq və müalicə idarələri, təhsil ocaqları, teatrlar, kinoteatrlar, mədəniyyət evləri və s.)	40			15	20	30
Oda davamlılıq dərəcəsiindən asılı olmayaraq yaşayış, kommunal-məişət və başqa binalar:						
divarların qapı-pəncərə boşluqları olan	20			10	15	20
qurğuya tərəf divarlarında qapı-pəncərə boşluqları olmayan	15			8	10	15
Sənaye müəssisələrinin və kənd təsərrüfatı obyektlərinin ərazisində yerləşən binalar	15	20	25	8	10	15

Qeydlər:

1. Yerüstü çənlər arasındakı işıqda məsafəsi 1 metrden az olmamaq şərti ilə, yaxın çəndən ən böyüyünün diametrinə bərabər olmalıdır.
2. Yeraltı çənlər arasındakı məsafə, 1 metrden az olmamaqla çənlərin yerləşməsinin dərinliyini, torpağın xarakterini və çənlərin asanlıqla yoxlanılması və təmiri nəzərə alınmaqla təyin olunmalıdır.

18
nömrəl
i Əlavə

Çən dəstələrinin maksimal ümumi həcmi, (kub m.)

Yerüstü qrup-çən qurğularının təyinatı	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
İctimai, yaşayış və kommunal-məişət binalarının qaz ilə təchiz edilməsi üçün	5-ə qədər	300-ə qədər
Sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin qaz ilə təchiz edilməsi üçün	20-yə qədər	300-ə qədər

19
nömrəl
i Əlavə

Bir çənin maksimal həcmi, (kub metrlə)

Çən dəstəsi qurğularının ümumi həcmi, kub m.	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
Çıxarılan çənlər (5-ə qədər)	1,6	—
Çıxarılmayan çənlər:		
20-yə qədər	5	5
20-dən 50-yə qədər	—	10
50-dən 100-ə qədər	—	25
100-dən 300-ə qədər	—	50

20
nömrəl
i Əlavə

Balon dəstəsi və çən qurğuları şkafindan horizontal üzrə yeraltı qurğulara, hava elektrik və rabitə xətlərinə qədər olan minimal məsafə, (metrlə)

Kanalizasiya, istilik xətləri, elektrik kabelləri	3,5
Su kəməri, telefon kabelləri və digər kommunikasiyalar	2,0
Yeraltı kommunikasiya quyuları, çirkab çalaları	5,0
Gərginlikli elektrik hava xətləri, V:	
1000-ə qədər	5,0
1000-dən yuxarı (elektrik hava xətti dayağının hündürlüyündə)	1,5
Telefon və radio verilişləri şəbəkələrinin hava xətləri	2,0

21
nömrəl
i Əlavə

Balon dəstəsi qurğularından binalar və tikintilərə qədər olan minimum məsafə, (metrlə)

Oda davamlılıq dərəcəli yaşayış, sənaye müəssisələrinin istehsalat binaları və digər binalar və tikintilər	
I—II	8
III	10
IV və V	12
Oda davamlılıq dərəcəsiindən asılı olmayaraq ictimai binalar (xəstəxanalar, uşaq idarələri, kinoteatrlar, klublar, mədəniyyət evləri və s.)	25
Ayrı tikilən müvəqqəti təsərrüfat tikintiləri (odun anbarları, talvarlar və s.)	8

22
nömrəli
i Əlavə

Qaz kəməri möhkəmliyə və kipliyə sınıdığı zaman təzyiç normaları

Binalar	Möhkəmliyə sınaq			Kipliyə sınaq			
	sınaq vaxtı təzyiç kqq/sm ²	sınaq müddəti, saat	təzyiçin aşağı düşmə həddi	sınaq təzyiç kqq/sm ²	sınaq müddəti saat	təzyiçin aşağı düşmə həddi	
yerüstü və yeraltı paylayıcı qaz kəmərləri (0,05-dən artıq, 3 kqq/sm ² qədər)	3	1	Manometrdə təzyiçin görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyin sınağına qədər aradan qaldırılmalıdır.	1	24—yeraltı, 0,5—yerüstü	(1), (2) düsturları ilə hesablanır	
yeraltı və yerüstü paylayıcı qaz kəmərləri (0,05-dən artıq, 3 kqq/sm ² qədər)	4,5	1	həmçinin	3	həmçinin	həmçinin	Sınaq təzyiç 3 kqq/sm ² qədər olduqda, qaz kəmərləri su ilə sınaqdan keçirilməlidir.
3 kqq/sm ² -dən artıq təzyiçli (3 kqq/sm ² -dən artıq, 3 kqq/sm ² qədər)	7,5	1	—"	6	—"	—"	
6 kqq/sm ² -dən artıq təzyiçli (6-dən artıq, 12 kqq/sm ² qədər)	15	1	—"	12	—"	—"	
qaz kəmərlərindən ayrıca tikilmiş, diametri 100 mm-ə qədər olan alçaq kəmərlərinin binalara girişi	1	1	—"	1000 mm su sütunu	1	5 mm su sütunu	Girişləri paylayıcı kəmərlərdə, qaz paylayıcı kəmərlərdə sınaqdan keçirilməlidir.
qaz kəmərləri və QPM və QPQ kəmərləri (0,05 kqq/sm ² qədər)	3	1	Manometrdə təzyiçin görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyin sınağına qədər aradan qaldırılmalıdır.	1	12	başlanğıc təzyiçdən 1%-ə qədər	Bütünlükdə sınaq zamanı qaz kəmərləri sınaq təzyiçinə qazın təzyiçi üzrə sınıdığı zaman (tənzimlənməmiş) sınaq təzyiç normalarından sonrakı qaz kəmərlərinə qədər sınaqdan keçirilməlidir.
0,05-dən artıq, 3 kqq/sm ² təzyiçli	4,5	1	—"	3	12	—"	
3-dən artıq, 6 kqq/sm ² təzyiçli	7,5	1	—"	6	12	başlanğıc təzyiçinin 1%-i qədər	
6-dən artıq, 12 kqq/sm ² təzyiçli	15	1	—"	12	12	həmçinin	
qaz kəmərlərində təchiz edilmiş binalarda, ictimai binalarda, obyektlərində alçaq təzyiçli	1	məhdudlaşmayıf	Manometrdə təzyiçin görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyin sınağına qədər	500 mm su sütunu	5 dəq.	20 mm su sütunu	Binadaxili qaz kəmərlərində, girəcəyindəki açıq qaz kəmərlərində yanandakı kranlarla təchiz edilmiş binalarda, ictimai binalarda, obyektlərində alçaq təzyiçli

			aradan qaldırılmalıdır.				Binadaxili qaz kəmərləri açmaqla və sayğac kqq/sm ² təzyiqlə hesablanır. Sayğac olduqda kqq/sm ² təzyiqlə hesablanır. Qaz çəkilməmiş binalarda qaz qoyulduqda, həmin binaların qolunun uzunluğu 5 m-dən artıq verildikdən sonra qazın çıxması üçün sabunlu su ilə təmizlənməlidir.
İmmunal müəssisələrdə, qızdırıcı otaqlarda və xanalarında alçaq təzyiqli qaz	1	məhdudlaşmayıb	həmçinin	1000 mm su sütunu	1	600 mm su sütunu	Sınağı girişdəki açılan qazın yanındakı açıq qurğularla birləşdirilməlidir.
Alçaq təzyiqli (1 kqq/sm ² -ə qədər)	2	1	—"	1	1	1,5%	
Orta təzyiqli (1-dən yuxarı, 3-ə qədər)	4,5	1	—"	3	1	(4), (5) düsturları ilə hesablanır	
Orta təzyiqli (3-dən yuxarı, 6-ya qədər)	7,5	1	—"	işçi təzyiqin 1,25 hissəsi qədər, lakin 6 kqq/sm ² -dən artıq olmamalı	1	həmçinin	Möhkəmliyə görə sınaq qazı ilə aparmaq lazımdır. Sınaq zamanı qazın çıxması üçün təhlükəsizlik tədbirləri görülməlidir.
Yüksək təzyiqli (6-dən yuxarı, 12-ə qədər)	15	1	—"	həmçinin, lakin 12 kqq/sm ² -dən artıq olmamaqla	1	—"	

23
nömrəli
i Əlavə

QDS-ın ərazisi və istehsalat binaları üçün yanğından mühafizə avadanlıqlarının siyahısı

Yanğından mühafizə avadanlığının quraşdırıldığı yer	Yanğından mühafizə avadanlığı	Miqdarı	Qeyd
Nasos-kompressor bölməsi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	3 ədəd	hər binaya
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
Doldurma bölməsi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	2 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	KQO-2 (karbon qazı odsöndürəni-2)	2 ədəd	
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
Boşaltma bölməsi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	2 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	KQO-2 (karbon qazı odsöndürəni-2)	2 ədəd	
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
Mayeləşdirilmiş qaz balonları	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə

anbarı	odsöndürəni-10)		
QDS-ın ərazisi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	200 m ² -ə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"—
	Bel	2 ədəd	
Mayeləşdirilmiş qazlar saxlanılan baza	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	dörd çəndən ibarət bir bölməyə
	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	—"—
	Qum doldurulmuş qutu	1 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keçə	2×2 m	
Dəmir yolunun boşaltma estakadası	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	50 m-yə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keçə	2×2 m	
Avtosistemləri doldurulan kolonkalar	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	—"—
	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keçə	2×2 m	
Avtonəqliyyatın açıq dayanacaq yeri	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"—
	Bel	1 ədəd	
Qaraj	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"—
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keçə	2×2 m	

Qeyd: Tozlu odsöndürənlərdən istifadə etməyə icazə verilir.

Eyni diametrlə, bütün təzyiqlərdə işləyən yeraltı qaz kəmərləri üçün təzyiqlərin aşağı düşməsinin yol verilən qiyməti (mm civə sütunu ilə)

(1)

müxtəlif diametrlı sahələri olan həmin qaz kəməri üçün

(2)

burada: D — qaz kəmərinin mm-lə, daxili diametri; T — saatla, sınaq müddəti; $d_1, d_2, \dots, d_n$ — qaz kəmərinin sahələrinin, mm-lə, daxili diametrləri; $l_1, l_2, \dots, l_n$ — müvafiq diametrlı sahələrin (m-lə) uzunluqlarıdır.

Sınaq zamanı qaz kəmərinə təzyiqlin faktik olaraq aşağıya düşməsi

 (mm civə sütunu ilə)

(3)

burada: H_1, H_2 — mm civə sütunu ilə, sınağın başlanğıcında və sonunda manometrlərin göstəriciləridir; B_1, B_2 — mm civə sütunu ilə, sınağın başlanğıcında və sonunda, barometrin göstəricisidir.

Əgər sınaq zamanı qaz kəmərinəki təzyiq yol verilən qiymətdən aşağı düşmüşsə, qaz kəməri sınaq təzyiqinə davam gətirmiş hesab edilir.

Təzyiqi 1 kq/cm^2 -dən artıq olan daxili qaz kəmərləri üçün təzyiqlin aşağıya düşməsinin yol verilən qiyməti

 (başlanğıc sınaq təzyiqinə görə, %-lə)

(4)

burada

 sınıqlan qaz kəmərinin mm-lə daxili diametridir.

Əgər sınıqlan qaz kəməri müxtəlif diametrlı sahələrdən ibarətdirsə, qaz kəmərinin orta daxili diametri aşağıda göstərilən tənliklə təyin edilir:

(5)